

LUKUPIIRILÄISTEN KAUNOKIRJALLISUUDEN
HANKINTAKÄYTÄNNÖT JA VALMIUDET TUOTTA
YHTEISÖLLISTÄ SISÄLLÖNKUVAILUA

Hannele Turunen

Tampereen yliopisto
Informaatiotieteiden yksikkö
Informaatiotutkimus ja
interaktiivinen media
Pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2014

TAMPEREEN YLIOPISTO, Informaatiotieteiden yksikkö

Informaatiotutkimus ja interaktiivinen media

TURUNEN, HANNELE: Lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden hankintakäytännöt ja valmiudet tuottaa yhteisöllistä sisällönkuvailua

Pro gradu -tutkielma, 100 s., 9 liites.

Maaliskuu 2014

Kaunokirjallisuuden hankintaa ja hakua käsittelevissä tutkimuksissa on selvitetty lukijoiden hankintakäytäntöjä fyysisessä kirjastotilassa ja hakua kokeellisissa tilanteissa verkkokirjastoissa. Harva tutkimus on tarkastellut kaunokirjallisuuden lukijoiden hankintakäytäntöjä laajempänä kokonaisuutena huomioiden yleisen kirjaston verkkokirjaston todellisen käytön ja sen vaikutukset kaunokirjallisuuden lukijoiden hankintakäytäntöihin kirjastotilassa.

Yhteisöllisen kuvailun lisäämistä verkkokirjastoihin on tutkittu lähinnä akateemisten kirjastojen näkökulmasta analysoimalla sosiaalisen median käyttäjien avainsanoja suhteessa asiantuntijoiden sisällönkuvailuun. Kaunokirjallisuus on jäänyt näissä tutkimuksissa vähemmälle huomiolle. Yleisten kirjastojen asiakkaiden on mahdollista tuottaa joihinkin verkkokirjastoihin yhteisöllistä sisällönkuvailua muun muassa kirja-arvioiteja tai kommentteja kirjoittamalla ja avainsanoja lisäämällä. Näiden verkkokirjastojen uusien ominaisuuksien hyödyntäminen on kuitenkin vähäistä. Syitä tähän ei ole tiedossa.

Tutkimuksessa selvitettiin haastatteleamalla 13 lukupiiriläisen kaunokirjallisuuden hankintakäytäntöjä. Haastattelutilanteessa toteutetun kuvailutehtävän avulla tutkittiin, millaisia piirteitä lukupiiriläiset kuvailevat kaunokirjallisuudesta avainsanoja ja vapaamuotoisia kuvauksia tuottamalla. Lukupiiriläisten kuvailua verrattiin asiantuntijoiden kaunokirjallisuuden sisällönkuvailuun. Kuvailutehtävän yhteydessä selvitettiin lukupiiriläisten suhtautumista asiakkaiden yhteisöllisen sisällönkuvailun mahdollisuuteen HelMet-verkkokirjastossa.

Tutkimuksessa syvennettiin aiempaa tietämystä suomalaisten kaunokirjallisuuden lukijoiden hankintakäytännöistä. Lukupiiriläisistä tunnistettiin kolme lukijatyyppeä: viihtyjät, esteetikot ja tiedollisesti suuntautuneet lukijat. Lukupiiriläiset saivat eniten kirjavinkkejä mediasta, mutta myös sukulaiset ja ystävät toimivat kirjavinkkien lähteinä. Kirjastotilassa lukupiiriläisistä innokkaasti lukevat viihtyjät hyödynsivät eniten ennalta tunnetun teoksen hakua. Innokkaasti lukevat esteetikot ja tiedollisesti suuntautuneet lukijat varasivat kirjoja. Satunnaisemmin lukevat viihtyjät käyttivät vaihtelevimmin eri hakemisen tapoja. Satunnaisemmin lukevat esteetikot ja tiedollisesti suuntautuneet lukijat käyttivät eniten ennalta tunnetun teoksen hakua. Lukupiiriläiset käyttivät verkkokirjastoa ennalta tunnetun teoksen hakuun. Kaunokirjallisuuden aiheenmukainen haku oli lukupiiriläisille tuntematonta, eikä verkkokirjastoa käytetty kirjojen selaamiseen.

Kaikki lukupiiriläisten tuottamat avainsanat oli luokiteltavissa Kaunokin ryhmiin. Avainsanoissa kuvailtiin eniten kirjojen teemoja. Vapaamuotoisissa kuvauksissa lukupiiriläiset tuottivat avainsanoja rikkaamman kuvauksen kirjoista kuvaillen kirjojen sisällöllisiä piirteitä kirjoihin liittyvien objektiivisten ja subjektiivisten piirteiden kuvailun jäädessä vähemmälle. Lukupiiriläisten ja asiantuntijoiden välinen sisällönkuvailun yhdenmukaisuus oli käsitetasolla kohtuullista. Lukupiiriläisten yhteisöllisesti tuottama sisällönkuvailu täydensi verkkokirjaston sisällönkuvailua. Lukupiiriläiset toteusivat uusien ominaisuuksien soveltuvan yleisen kirjaston verkkokirjastoon, mutta eivät olleet innokkaita käyttämään niitä itse. Merkittävimmät syyt tähän olivat ajankäyttöön liittyvät arvostukset ja arkuus.

Asiasanat: kaunokirjallisuus, kirjallisuuspiirit, yleiset kirjastot, sisällönkuvailu, tiedonhankinta

ESIPUHE

Pro gradu -tutkielmani tekemisen mahdollistivat haastatteluihin osallistuneet lukupiiriläiset. Kiitokset teille ajastanne, kiinnostuksestanne tutkielmani aihetta kohtaan sekä mielenkiintoisista keskusteluista lukemiseen ja kaunokirjallisuuteen liittyen.

Kiitokset ohjaajalleni professori Eero Sormuselle asiantuntevasta ja sujuvasta ohjauksesta sekä luvasta ihmetellä.

Lämmin kiitos Timo Keski-Petäjälle, joka toivotti minut tervetulleeksi tutkimusmenetelmien kanavalle ja sai innostumaan tästä prosessista.

Kiitokset Gradukramppilaisille, joiden huumorilla höystetty vertaistuki ja neuvot auttoivat yli kipeiden tilanteiden. Peukkua!

Lämpimät kiitokset ihanille naisille Annalle, Emmille, Karoliinalle, Päiville, Sannalle, Sarille, Tiialle ja Tuulikille ystävyystänne ja niistä monista kannustavista kommenteista, joita olette jokainen tyylillenne uskollisina antaneet.

Erityiset kiitokset Annille perheineen. Aurinkoinen Anni, valaiset harmaimmankin päivän.

Kiitokset rakkaille sisarilleni ja veljelleni, Jaanalle, Elinalle ja Matille vankkumattomasta tuestanne ja luottamuksestanne onnistumisiani kohtaan.

Äidin ja isän muistolle.

Tampereella 18.3.2014

Hannele Turunen

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 KAUNOKIRJALLISUUDEN LUKIJOIDEN HANKINTAKÄYTÄNNÖT SEKÄ KAUNOKIRJALLISUUDEN SISÄLLÖNKUVAILU	9
2.1 Kaunokirjallisuus ja lukupiirit	10
2.2 Kaunokirjallisuuden valinta ja lukijatyypit	12
2.3 Kaunokirjallisuuden lukijoiden hankintakäytännöt yleisessä kirjastossa ja verkkokirjastoissa	15
2.4 Kaunokirjallisuuden sisällönkuvailu	19
2.4.1 Kaunokirjallisuuden sisällönkuvailun erityispiirteitä	20
2.4.2 Kaunokirjallisuuden erityisluokitus AMP	23
2.4.3 Fiktiivisen aineiston asiasanasto Kaunokki	25
2.4.4 Tiivistelmät kaunokirjallisuuden sisällönkuvailussa	26
2.4.5 Käyttäjien yhteisöllisestä sisällönkuvailusta	27
2.4.6 Käyttäjien verkkopalveluiden yhteisöllisten ominaisuuksien käytöstä	31
2.4.7 Sisällönkuvailun yhdenmukaisuudesta	33
2.5 Yhteenveto aiemmasta tutkimuksesta	35
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	38
3.1 Tutkimuskysymykset	38
3.2 Tutkimusaineiston hankinta	39
3.2.1 Teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä	39
3.2.2 Perustelut menetelmävalinnalle	40
3.2.3 Teemahaastattelurungon laatiminen	40
3.2.4 Kuvailutehtävän laatiminen	41
3.2.5 Tutkimuksen osallistujat	43
3.2.6 Tutkimusaineiston keruu	43
3.3 Tutkimusaineiston analyysi	44
3.3.1 Haastatteluaineisto ja sen analyysi	45
3.3.2 Kuvailutehtävän aineisto ja sen analyysi	49
4 TULOKSET	58
4.1 Lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden valinta ja lukijatyypit	58
4.1.1 Viihtyjät kaunokirjallisuuden lukijoina	59
4.1.2 Esteetikot kaunokirjallisuuden lukijoina	61
4.1.3 Tiedollisesti suuntautuneet lukijat kaunokirjallisuuden lukijoina	63

4.2 Lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden hankintakäytännöt yleisessä kirjastossa ja HelMet-verkkokirjastossa.....	64
4.2.1 Viihtyjien kaunokirjallisuuden hankintakäytännöt	64
4.2.2 Esteetikkojen kaunokirjallisuuden hankintakäytännöt.....	66
4.2.3 Tiedollisesti suuntautuneiden lukijoiden kaunokirjallisuuden hankintakäytännöt	68
4.3 Lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden sisällönkuvailu	69
4.3.1 Lukupiiriläisten tuottamat avainsanat	70
4.3.2 Lukupiiriläisten tuottamat vapaamuotoiset kuvaukset.....	73
4.3.3 Lukupiiriläisten tapa kuvailla kaunokirjallisuutta.....	75
4.4 Lukupiiriläisten suhtautuminen HelMet-verkkokirjaston ominaisuuksiin	76
5 POHDINTA.....	79
5.1 Lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden valinta	79
5.2 Lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden hankintakäytännöt kirjastossa ja verkkokirjastossa	83
5.3 Lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden sisällönkuvailu	85
5.4 Lukupiiriläisten valmiudet tuottaa yhteisöllistä sisällönkuvailua.....	89
5.5 Tutkimuksen rajaukset ja rajoitukset.....	91
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	93
LÄHTEET	94
LIITTEET	101

LUETTELO KUVIOISTA

Kuvio 1. Haastatteluaineiston lukijatyyppien analyysin vaiheet.

LUETTELO TAULUKOISTA

Taulukko 1. Lukupiiriläisten ikä- ja koulutusjakaumat.

Taulukko 2. Lukupiiriläisten kirjaan kohdistuvien odotusten jakautuminen AMP-luokituksen ja lukijatyyppien mukaan.

Taulukko 3. Lukupiiriläisten jakautuminen lukijatyyppien lukemisen aktiivisuuden perusteella.

Taulukko 4. Lukupiiriläisten kuvailemat kaunokirjat.

Taulukko 5. Lukupiiriläisten kuvailujen jakautuminen kirjoittain kuvailun tyyppin mukaan.

Taulukko 6. Lukupiiriläisten tuottamien kuvailujen määrät kirjoittain.

Taulukko 7. Lukupiiriläisten ja HelMet-verkkokirjaston kuvailutermin määrät.

Taulukko 8. Esimerkit lukupiiriläisten ja HelMet-verkkokirjaston kuvailutermin käsite-, ilmaisu- ja esitystason vastaavuuksista.

Taulukko 9. HelMet-verkkokirjaston asiasanoituksia parhaiten vastaavat lukupiiriläisten tuottamat avainsanajoukot ja ilman avainsanoja jääneet kuvailut lukijatyypeittäin.

Taulukko 10. Lukupiiriläisten ja HelMet-verkkokirjaston kuvailutermin jakautuminen Kaunokin ryhmien mukaan prosentteina.

Taulukko 11. Lukupiiriläisten ja HelMet-verkkokirjaston kuvailutermin yhdenmukaisuudet prosentteina esitys-, ilmaisu- ja käsitetasoilla, esimerkkinä Sofi Oksasen Puhdistus.

Taulukko 12. Lukupiiriläisten kirjoista kuvailemien piirteiden jakautuminen vapaamuotoisissa kuvauksissa prosentteina.

Taulukko 13. Lukupiiriläisten tuottamien avainsanojen ja vapaamuotoisten kuvauksien sekä HelMet-verkkokirjaston asiasanojen yhdenmukaisuudet prosentteina käsitetasolla, esimerkkinä Sofi Oksasen Puhdistus.

Taulukko 14. Lukupiiriläisten lukema kirjallisuus lukijatyypeittäin ja lukemisen aktiivisuuden perusteella.

Taulukko 15. Lukupiiriläisten merkittävimmät lukuvinkkien lähteet lukijatyypeittäin ja lukemisen aktiivisuuden perusteella.

Taulukko 16. Lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden hakeminen yleisessä kirjastossa lukijatyypeittäin ja lukemisen aktiivisuuden perusteella.

Taulukko 17. Lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden hakeminen HelMet-verkkokirjastossa lukijatyypeittäin ja lukemisen aktiivisuuden perusteella.

1 JOHDANTO

Kaunokirjallisuuden lukeminen kuuluu olennaisena osana suomalaiseen kulttuuriin. Suomalaisia on kutsuttu lukijakansaksi, ja esimerkiksi lasten koulumenestyksen vertailuissa Suomen hyviä sijoitumisia on selitetty lukemisharrastuksella. Suomen virallisen tilaston (2009) mukaan vuonna 2009 kirjoja luki vähintään kerran viikossa tai useammin 46 % yli 10-vuotiaista kansalaisista. Kaunokirjallisuutta luetaan sekä yksin että ryhmässä. 1990-luvun lopulla alkanut innostus yhteisölliseen lukemiseen on synnyttänyt Suomeen useita lukupiirejä. Lukupiireissä kaunokirjallisuuden harrastus on sosiaalinen tapahtuma, joka rakentuu lukemisen ja kirjoista keskustelemisen ympärille. Lukupiirien yhteisöllinen lukemisen tapa vaikuttaa lukemiseen ohjaten lukupiiriläisen kirjavalintaa. Tärkeä osa lukupiirikirjan lukemista on keskusteluun valmistautuminen. (Ks. Ahola 2013.)

Kaunokirjallisuus on keskeinen osa yleisen kirjaston kokoelmaa ja sen lainaaminen kirjaston suosituin palvelu. Kaunokirjallisuuteen liittyvät lukumieltymykset ja -vinkit vaikuttavat luettavan valintaan fyysisessä kirjastotilassa. Yleisten kirjastojen aineistotietokannat ovat asiakkaiden käytössä internetissä asiakaskäyttöliittymien kautta. Sisällönkuvailua niihin tuottavat perinteisesti kirjastojen asiantuntijat. Sisällönkuvailussa tulisi huomioida asiakkaiden todelliset tarpeet. Kaunokirjallisuuden moninaisten piirteiden ja tulkinnan vuoksi sen sisällönkuvailu on haastavaa. Yleisten kirjastojen asiakkaiden tapaa kuvailla kaunokirjallisuuden piirteitä on selvitetty niukalti. Uusiin verkkokirjastoihin on kuitenkin lisätty sosiaalisesta mediasta ja muista verkkopalveluista omaksuttuja toimintamalleja, joissa asiakkaiden on mahdollista osallistua sisällönkuvailuun muun muassa lisäämällä avainsanoja, arviointeja ja kommentteja. Näin on pyritty luomaan uusia hakuelementtejä yleisten kirjastojen aineistoihin ja siten yritetty helpottaa asiakkaiden aiheenmukaista tiedonhakua ja aineiston valintaa. Uudet ominaisuudet ovat toistaiseksi jääneet vähäiselle käytölle. Käytön edistämiseksi tarvitaan lisätietoa asiakkaiden verkkokirjastojen käytön tavoista ja suhtautumisesta uusiin ominaisuuksiin. Avainsanojen lisäämistä verkkokirjastoihin on tutkittu aiemminkin, mutta tässä tutkimuksessa akateemiset kirjastot ovat kuitenkin ylivoimaisesti edustettuja. Viime vuosina hyvin harvat tutkimukset ovat käsitelleet luettelointia tai luokittelua yleisissä kirjastoissa. (Ks. Gardner 2012.)

Tämän pro gradu -tutkielman aihealueena on lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden valinta ja sisällönkuvailu. Tutkielmassa on kaksi toisiinsa läheisesti liittyvää tavoitetta. Ensimmäinen tarkoituksena on haastattelujen avulla selvittää, millaista kaunokirjallisuutta lukupiiriläiset suosivat. Tätä tietoa hyödynnetään tutkittaessa lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden hakemista yleisissä kirjastoissa ja verkkokirjaston käyttöä. Näin syvennetään aiempaan lukijoiden kaunokirjallisuuden valintaan ja hakemiseen liittyvää tutkimusta tarkastelemalla kaunokirjallisuutta aktiivisesti ja yhteisöllisesti lukevien lukupiiriläisten käyttäytymistä. Toiseksi kuvailutehtävän avulla haetaan vastausta siihen, mi-

ten lukupiiriläiset kuvailevat kaunokirjallisuutta ja mihin piirteisiin he kiinnittävät kaunokirjallisuudessa huomiota asiantuntijoiden sisällönkuvailuun verrattuna. Lukupiiriläisten tuottamia avainsanoja ja vapaamuotoisia kuvauksia verrataan HelMet-verkkokirjaston asiasanoihin ja fiktiivisen aineiston asiasanastoon Kaunokkiin. Kuvailutehtävän yhteydessä selvitetään myös lukupiiriläisten suhtautumista HelMet-verkkokirjaston uusiin ominaisuuksiin ja niiden käyttöön.

Tutkielman toisessa luvussa luodaan katsaus lukupiiri-ilmiöön ja lukupiiriläisiin sekä tarkastellaan kaunokirjallisuuden lukijoiden kaunokirjallisuuden valintaa ja lukumieltymyksiä aiemman tutkimuksen lukijatyyppeiden avulla. Lisäksi käsitellään kaunokirjallisuuden hakemista kirjastotilassa ja verkkokirjastoissa sekä perehdytään kaunokirjallisuuden sisällönkuvailuun ja sen yhdenmukaisuuden arviointiin. Kolmannessa luvussa esitellään tutkimuksen tavoitteet ja tutkimusongelmat sekä tutkimusaineiston hankinta ja sen analyysi. Neljännessä luvussa raportoidaan tutkimuksen tulokset. Viidennessä luvussa kootaan yhteen tutkimuksen tulokset suhteessa aiempaan tutkimukseen ja kuvataan tutkimuksen rajaukset ja rajoitukset. Kuudennessa luvussa esitetään yhteenveto tutkimuksen keskeisimmistä tuloksista ja jatkotutkimusehdotukset.

2 KAUNOKIRJALLISUUDEN LUKIJOIDEN HANKINTAKÄYTÄNNÖT SEKÄ KAUNOKIRJALLISUUDEN SISÄLLÖNKUVAILU

Kaunokirjallisuuden lukeminen on sen harrastajille erittäin tärkeä osa elämää (Ross 1999). Kaunokirjallisuuden lukijat valitsevat vapaaehtoisen lukemisen jonkin muun toiminnon sijaan, sillä lukijat saavat nautintoa lukemisesta. Lukukokemusta vahvistaa itse valittu kirjallisuus. (Ross 2000.) Innokkaat lukijat lukevat itsekseen, mutta myös jakavat suosituksia ja valitsevat kirjoja kirjastossa tai kirjakaupassa perheelleen ja ystävilleen. Heitä kiinnostaa, millaista kirjallisuutta toiset lukijat ovat valinneet luettavakseen. (Ross 1999.) Kaunokirjallisuutta luetaan yhteisöllisesti lukupiireissä. Lukupiireissä yhdistyvät lukeminen, kirjallisuudesta keskustelu sekä sosiaalinen vuorovaikutus (Mikkonen 2011, 66).

Kaunokirjallisuus (fiction) voidaan Hosiaisloman (2003, 248) mukaan määritellä sepitteelliseksi, mielikuvitukseen perustuvaksi kirjallisuudeksi. Kaunokirjallisuus on perinteisesti erotettu todellisuutta objektiivisesti kuvaamaan pyrkivästä tietokirjallisuudesta (non-fiction). Tosin tietokirjallisuudenkin saattaa sisältyä sepitteellisiä tai kertomuksellisia piirteitä. (Mts. 248.) Hosiaisloman tavoin Beckson ja Ganz (1990, 89–90) määrittelevät kaunokirjallisuuden kuvitteellisen tarinan esittäväksi kertomukseksi. He ottavat kantaa myös kaunokirjallisen teoksen muotoon nimeten sen yleensä romaaniksi tai novelliksi (mts. 89–90). Tässä tutkielmassa kaunokirjallisella teoksella eli *kirjalla* tarkoitetaan Hosiaisloman sekä Becksonin ja Ganzin määritelmien mukaisesti mielikuvitukseen perustuvan tarinan kertovaa romaania tai novellikokoelmaa.

Genre eli kirjallisuudenlaji voi tarkoittaa vähintään yhden yhteisen piirteen perusteella valittua kirjojen luokkaa. Klassisessa genreteoriassa kirjallisuudelle pyritään luomaan tarkka lajien välinen hierarkia. Genrejaottelun ongelmana on se, etteivät kaikki kirjat muun muassa omaperäisyytensä ilmentyminä mukaudu siihen. (Hosiaisloma 2003, 271–272.) Kent (1986; tässä Hosiaisloma 2003, 272) erottaa toisistaan lajiaan mekaanisesti toistavat, automatisoituneet ja lajia kyseenalaistavat, epistemologiset tekstit. Tarkoin määritellyn genren toistettavissa olevia piirteitä ovat odotuksenmukaisuus ja sitoutuminen traditioihin. Genren ominainen piirre voi kuitenkin muuttua ajan kuluessa. Uusi genre voi syntyä muun muassa vastavoimana aiemmalle lajille tai eri lajien ominaisuuksia yhdistelemällä. (Hosiaisloma 2003, 272.) Esimerkiksi kotimainen jännityskirjallisuus sisältää Koistisen (2007, 47) mukaan kertomakirjallisuudessa nykyään varsin harvinaista yhteiskunnallisuutta. Tässä tutkielmassa genre määritellään laajasti tarkoin määriteltyjä perinteisiä konventioita ja piirteitä noudattavaksi kirjallisuudenlajiksi, joka on kuitenkin avoin muutoksille. Yleisten kirjastojen asiakkaiden kaunokirjallisuuden valintaa kirjastotilassa on pyritty helpottamaan hylly- eli *genreluokituksilla* sijoittamalla erikseen esimerkiksi dekkarit, romantiikka ja fantasiakirjallisuus.

Tämä luku käsittelee kaunokirjallisuuden lukemista, kaunokirjallisuuden hankintakäytäntöjä sekä kaunokirjallisuuden sisällönkuvailua. Lukupiirien kohdalla keskitytään lukupiireihin ilmiönä, lukupiirien sosiaalisuuteen, yhteisölliseen lukemisen tapaan ja lukupiirin jäseniin. Kaunokirjallisuuden valinnassa tarkastellaan luettavan valintaan vaikuttavia tekijöitä ja lukijatyyppisiä. Yleisten kirjastojen hankintakäytäntöjä esitellään sekä fyysisessä kirjastotilassa että verkkokirjastossa ja -palvelussa. Kaunokirjallisuuden sisällönkuvailua käsittelevässä alaluvussa perehdytään kaunokirjallisuuden sisällönkuvailun erityisyyteen, yleisen kirjaston asiakkaiden tiedonhakupyyntöjen pohjalta kehitettyyn kaunokirjallisuuden AMP-luokitukseen sekä suomalaisen fiktiivisen aineiston asiasanastoon Kaunokkiin. Lisäksi tässä luvussa esitellään tiivistelmät kaunokirjallisuuden sisällönkuvailussa sekä käyttäjien yhteisöllistä kaunokirjallisuuden sisällönkuvailua sosiaalisen median palveluissa ja sisällönkuvailua kokeellisissa tilanteissa. Luvussa perehdytään myös verkkokirjaston uusien ominaisuuksien käyttöön ja sisällönkuvailun yhdenmukaisuuteen.

2.1 Kaunokirjallisuus ja lukupiirit

Lukupiirien voidaan katsoa pohjautuvan 1700-luvun kirjallisten salonkien sekä 1800- ja 1900-luvun kirjallisuuspiirien ideaan. Toisaalta lukupiirejä voidaan tarkastella myös melko tuoreena ilmiönä. Yhdysvalloissa lukupiireistä tuli suosittuja juontaja Oprah Winfreyn aloittaessa televisiossa keskusteluohjelmassaan kirjakerhon Oprah's Book Club vuonna 1996. (Hartley 2002, 1–5.) Suomessa vastaavanlaisena innoittajana voidaan nähdä Kirsi Piha, joka piti Helsingin Sanomien verkkosivuilla Lukupiiri-blogia vuosina 2006–2011.

Lukupiirien syntyhistorian tulkintatavasta riippumatta lukemisesta keskustelua ja yhteisöllistä lukemista voidaan todeta harjoitetun vuosisatoja ennen nykyisiä lukupiirejä. Lukeminen ei ole ainoastaan yksinäinen harrastus, kuten usein on totuttu ajattelemaan (Ross 1999). Lukupiiri vaikuttaa olevan ilmiönä varsin joustava. Tämän päivän lukupiirillä voidaan viitata esimerkiksi kirjastojen lukupiireihin, perheen lukemiseen liittyviin kokoontumisiin tai internetissä toimiviin lukupiiriblogeihin. Tässä tutkielmassa omaksutaan tavanomaisin määritelmä lukupiirille ja ymmärretään lukupiiri ryhmänä, joka kokoontuu säännöllisesti keskustelemaan kirjoista (Hartley 2002, 2).

Suomessa lukupiirien ja yleisten kirjastojen välinen suhde on erityinen, sillä suurin osa ohjatuista lukupiireistä kokoontuu kirjastoissa. Kirjastojen lukupiiritoiminta näyttää liittyvän 2000-lukuun ja kirjastojen uudelleen, tavoitteellisen tapaan palvella ja houkutella asiakkaita kirjastoon. (Ahola 2013, 78–79.) Vuonna 2010 ET-lehti kannusti lukijoitaan perustamaan lukupiirejä ja liittymään niihin. Yhteistyössä Helsingin yleisten kirjastojen kanssa syntyi viisi lukupiiriä Arabianrantaan, Kontulaan, Käpylään, Laajasaloon sekä Etelä- ja Pohjois-Haagaan. (Tanskanen 2009.) Nämä lukupiirit

ovat edelleen toiminnassa. Edellä kerrottujen esimerkkien perusteella voidaan päätellä, että lukupiirien suosioon on ainakin osittain vaikuttanut myös niiden medianäkyvyys.

Lukupiirien jäsenistöä, toimintaa ja sosiaalisuutta ovat kartoittaneet laajalti muun muassa Hartley (2002) ja Rehberg Sedo (2002, 2003). Hartley (2002) teki merkittävän avauksen 1990-luvun lukupiiri-ilmiön tutkimuksessa laajalla kyselytutkimuksellaan, jossa tiedusteltiin 350 lukupiiriltä tietoja lukupiirin osallistujista ja toiminnasta sekä lukupiirien keskustelutilanteista. Rehberg Sedo (2002, 2003) tutki samankaltaisia asioita kuin Hartley laajentaen selvitystä koskemaan myös lukupiiriharastajien lukemisen määrää ja kirjojen tulkintaa. Lisäksi hän vertasi kasvotusten kokoontuvien lukupiirien ja verkkolukupiirien toimintaa. Aineistoa kerättiin muun muassa osallistuvalla havainnoinnilla lukupiireissä, ryhmähaastatteluilla ja kyselyillä. Verkkolukupiirejä lähestyttiin lukupiirien postituslistoille lähetetyillä kyselyillä, joihin saatiin 252 vastausta. (Ma.)

Mikkonen (2011) haastatteli pro gradu -tutkielmaansa varten 14 suomalaista lukupiirin jäsentä kahdesta eri lukupiiristä sekä havainnoi näiden lukupiirien toimintaa tutkien lukupiirien sosiaalisuutta ja lukupiirejä pienryhminä. Hän selvitti lukupiiriin kuulumisen syitä, lukupiirien keskustelujen aiheita, lukemisen eroja lukupiirin jäsenenä ja yksin luettaessa sekä lukupiirin sosiaalisen vuorovaikutuksen merkitystä sen jäsenille. Laajimmin suomalaisten lukupiirien toimintaa ja jäsenistöä on kartoittanut Ahola (2013) kyselytutkimuksessaan, johon vastasi vuonna 2009 149 lukupiiriä ja 657 lukupiirin jäsentä (Ahola 2013, 8–11). Lisäksi Ahola vieraili kymmenessä lukupiirissä ja seurasi yhden verkkolukupiirin toimintaa (mts. 95). Hän tutki myös yhteisöllistä lukemisen tapaa (mt.).

Lukupiiriläiset eli lukupiirien jäsenet ovat pääasiassa naisia. Hartleyn (2002, 173) tutkimukseen osallistuneista lukupiireistä 69 prosentissa oli ainoastaan naisia. Rehberg Sedon (2003) ja Aholan (2013, 68) kyselyihin vastanneista naisia oli yli 90 %. Lukupiiriläisiä yhdistää sukupuolen lisäksi korkea koulutus. Hartleyn (2002, 174) tutkimukseen vastanneista lukupiireistä 88 prosentissa oli korkeasti koulutettuja jäseniä. Rehberg Sedon (2003) kasvokkain kokoontuvista lukupiiriläisistä lähes kaikilla oli korkea-asteen koulutus. Suomessa korkea-asteen koulutus oli noin 70 prosentilla lukupiiriläisistä. Keskiasteen opintoja suorittaneita vastaajista oli noin 18 %. (Ahola 2013, 63.)

Lukupiiriläisten iässä on aiemmissa tutkimuksissa ilmennyt hajontaa. Rehberg Sedon (2003) tutkimuksessa lukupiiriläisten suurin ikäryhmä oli 31–35-vuotiaat, joita oli 22 % tutkimukseen osallistuneista. Yli 60-vuotiaita lukupiiriläisiä oli vain 8 %. Hartleyn (2002, 173) tutkimuksen lukupiireistä 67 prosentissa jäsenet olivat keskimäärin yli 40-vuotiaita ja 33 prosentissa yli 50-vuotiaita. Tähän saattaa vaikuttaa se, että tutkimukseen osallistui verkossa kokoontuvia lukupiiriläisiä. Aholan (2013, 60) tutkimuksen kyselyyn vastanneista lukupiiriläisistä yli 60-vuotiaita oli 62 %. Suurimman ikäryhmän muodostivat 1940-luvulla syntyneet lukupiiriläiset, joita oli 34 prosenttia vastaajista.

Lukupiiriläisistä 51 % oli eläkeläisiä. Moni kyselyyn vastanneista kertoi liittyneensä lukupiiriin eläkkeelle siirryttyään. (Mts. 60–61.) Tiivistettynä suomalaisiin lukupiireihin voidaan sanoa kuuluvan korkeasti koulutettuja, yli 60-vuotiaita naisia.

Lukupiiriin toimintaan vaikuttaa ryhmän ilmapiiri. Samanhenkisten ihmisten kanssa on turvallista keskustella ja jakaa mielipiteitä (Ahola 2013, 124; Hartley 2002, 74). Lukupiireissä käytävien keskustelujen keskiössä ovat luetut kirjat. Keskusteluun kuuluu olennaisena oman lukukokemuksen jakaminen, mielipiteiden vaihtelu, ja luetun teoksen arvottaminen (Ahola 2013, 161; Mikkonen 2011, 29–32). Lukupiiriläisen henkilökohtainen luetun kirjan tulkinta muuttuu yhteisen keskustelun ja kirjan yhteisen tulkinnan myötä (Mikkonen 2011, 26). Lukupiiriläiset yhdistävät kirjat myös johonkin kontekstiin ja hakevat kirjaan liittyen lisätietoa (Hartley 2002, 74).

Lukupiirikirjan lukemisen voidaan olettaa eroavan tavanomaisesta lukukokemuksesta, sillä lukupiiriläiset valmistautuvat lukiessaan keskustelemaan kirjasta ryhmässä (Ahola 2013, 160). Suomalaisissa lukupiireissä myös luetut kirjat valitaan yhdessä keskustellen. Ohjatuissa lukupiireissä ehdotukset luettaviksi kirjoiksi tulevat kuitenkin usein ohjaajalta. Valintaperusteina ovat kirjan ajankoh- taisuus, näkyvyys mediassa ja helppo saatavuus kirjastoista. Lukupiireissä luetaan paljon noin 6–12 kuukautta aiemmin ilmestyneitä kirjoja. (Mts. 146–147.)

2.2 Kaunokirjallisuuden valinta ja lukijatyypit

Kaunokirjallisuuden lukeminen vapaa-ajan toimintona on lukijan henkilökohtainen päätös. Luke- minen valitaan yleensä jonkin muun vapaa-ajan harrastuksen sijaan tai lisäksi (Ross 2000). Luetun kaunokirjallisuuden valinta ei ole kuitenkaan yksiselitteisesti lukijan subjektiivinen päätös. Kauno- kirjallisuuden valintaan vaikuttavista tekijöistä on aiemmissa tutkimuksissa huomioitu muun muas- sa kaunokirjallisuuden arvottaminen, lukijoiden lukemisen myötä kertynyt tietämys kaunokirjalli- suudesta, lukijoiden elämäntilanne, lukijoiden sosioekonominen tausta ja lukijoiden kirjaan kohdis- tamat odotukset (Eskola & Linko 198; Kraaykamp & Dijkstra 1999; Lukin 1994; Ooi & Liew 2011; Ross 1999; Ross 2000; Saarinen & Vakkari 2013).

Eskola ja Linko (1986) kartoittivat hallitsevien kirjallisuuskäsitysten vaikutusta suomalaisten poliit- tikkojen, kulttuurieliitin ja kirjaston asiakkaiden kirjallisiin mieltymyksiin. Aineisto kerättiin järjes- tämällä yleisissä kirjastoissa 171 kirjanäyttelyä, joihin lähes 1200 henkilöä valitsi yhteensä 5618 mieleistä kirjaa (mts. 38). Kraaykamp ja Dijkstra (1999) pyysivät 46 asiantuntijaa arvioimaan 73 kirjaa 23 eri genrestä. Ross (1999, 2000) tutki laajasti vapaa-ajan lukemista arkipäivän tiedonhan- kinnan yhteydessä. Haastattelututkimukseen osallistui 194 aikuista, vähintään yhden kirjan viikossa

lukevaa lukijaa (ma.). Ooi ja Liew (2011) selvittivät haastattelemalla 12 lukupiiriläisen kaunokirjallisuuden valintaperusteita.

Kaunokirjallisuudesta on erotettavissa kirjallisuus, josta kirjoitetaan päivä- ja kulttuurilehdissä arvosteluja sekä muu kirjallisuus (Eskola & Linko 1986, 18). Eskola ja Linko (1986) huomioivat tämän ja käyttivät tutkimuksensa tulosten tulkinnassa viitekehyksenä kirjallisuuden reseptio- eli vastaanottotutkimusta. Lukijoiden kaunokirjallisuuden vastaanottoon vaikuttaviksi käsitteiksi valittiin sosiokulttuurinen ja kaunokirjallinen odotushorisontti. Sosiokulttuurisen odotushorisontin määrittelyään perustuvan lukijan henkilökohtaisiin emotionaalisiin, sosiaalisiin, kulttuurisiin ja viestintäpsykologisiin kokemuksiin. (Mts. 40.) Kaunokirjallinen odotushorisontti syntyy kirjallisuutta lukiessa kertyneestä kokemuksesta, johon liittyy kirjallisuuden tyylin, retoriikan, tulkinnan ja kirjallisuudenlajien tuntemus (Segers 1985; tässä Eskola & Linko 1986, 40).

Käytännössä kirjallisuuskriitikoiden ja muiden intellektuellien kirjavalinnat ja arvostukset ylläpitävät kirjallisuuskäsitystä määrittelemällä, mistä keskustellaan julkisuudessa ja mitä suljetaan keskustelun ulkopuolelle (Eskola & Linko 1986, 18). Julkisesta kirjallisuuskeskustelusta ovat riippuvaisia sitä seuraavat lukijat. Heillä kriitikoiden arvostelut ja palkinnot vaikuttavat kirjan valintaan. (Lukin 1994, 34.) Eskola ja Linko (1986, 177) havaitsivat, että kriitikoiden arvostama kirjallisuus oli suosittumpaa kulttuurieliitin kuin poliittisen eliitin tai asiakkaiden joukossa. Kaikissa lukijaryhmissä lukukokemusta jäseniä kuitenkin kaunokirjallista odotushorisonttia enemmän sosiokulttuurinen odotushorisontti (mts. 177).

Kaunokirjallisuuden lukijoiden lukemista ohjaavat myös aiemmat lukemiseen liittyvät kokemukset ja luetun kirjallisuuden myötä lisääntynyt tietämys kaunokirjallisuudesta (Lukin 1994, 32; Ross 2000). Eskola ja Linko (1986, 41) käyttivät kirjallisen kompetenssin käsitettä tarkoittaen sillä kaunokirjallisuuden tuntemusta ja luettujen tekstien tulkinnan taitoa. Kirjallisten konventioiden merkitykset ovat yhteisesti jaettuja, ja siten niitä on mahdollista oppia tulkitsemaan. Toisin sanoen kaunokirjallisten tekstien lukemisen taito on opeteltavissa. Luetun kaunokirjallisuuden määrällä ei välttämättä ole suoraa vaikutusta laajan kirjallisen kompetenssin kehittymiseen. (Mts. 41.) Lukija voi keskittyä johonkin yksittäiseen genreen ja oppia siten ymmärtämään juuri tämän kirjallisuudenlajin konventioita (Culler 1975; tässä Eskola ja Linko 1986, 41). Ross (2000) havaitsi, että innokkaiden lukijoiden tärkeimmät kirjan valintakriteerit olivat tutun kirjailijan lisäksi tuttu genre. Genrestä voitiin päätellä, millaisia kokemuksia kirjalta oli odotettavissa (ma.).

Luettavan kirjan valintaan vaikuttavat myös lukijan elämäntilanne, lukijan mieliala ja tunnetila sekä lukemiseen käytettävissä oleva aika (Lukin 1994, 32; Ooi & Liew 2011; Ross 2000). Lukijan kaunokirjalliset mieltymykset muuttuvat elämäkokemusten myötä (Lukin 1994, 32). Kraaykamp ja

Dijkstra (1999) havaitsivat, että lukumieltymyksiin vaikuttivat korkea koulutus ja sosiaaliset tekijät. Niin sanotun korkeakulttuurisen arvon painottaminen johti monitulkintaisten ja arvostettujen kirjojen lukemiseen (ma.). Lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden valintaan vaikuttavat heidän arkipäivän tiedonlähteensä. Lukupiiriläiset saavat kirjavinkkejä tyypillisesti ystäviltään, sukulaisiltaan, kirjakerhosta, mediasta ja internetistä. (Ooi & Liew 2011.)

Lukin (1994) sekä Saarinen ja Vakkari (2013) pyrkivät tunnistamaan kaunokirjallisuuden lukijatyyppejä. Lukijatyyppeiden tunnistamisen etuna on, että yksinkertaistettujen ryhmien avulla voidaan pyrkiä ennustamaan ryhmien lukumieltymyksiä ja käyttäytymistä kaunokirjallisuuden valintatilanteissa (ks. Pejtersen 1989, 55–58). Lukin (1994) selvitti pro gradu -tutkielmassaan, miten 15 yleisen kirjaston asiakasta määritteli kaunokirjallisen teoksen relevanssin. Haastateltavissa oli yhdeksän naista ja kuusi miestä, joista puolella oli ylioppilastutkinto ja puolella ammatillinen tutkinto. Haastattelutilanteissa Lukin kiinnitti huomiota haastateltavien tapaan arvottaa kaunokirjallisuutta ja perustella kirjavalintojaan. Eri-ikäisistä asiakkaista Lukin tunnisti kolme kaunokirjallisuuden lukijatyyppejä: *viihtyjät*, *esteetikot* ja *tiedollisesti suuntautuneet lukijat*. Analyysi pohjautui Pejtersenin AMP-luokitukseen (ks. luku 2.4.2) ja kaunokirjallisuuden käyttötarkoitukseen. (Mts. 19–22)

Saarinen ja Vakkari (2013) hyödynsivät Lukinin (1994) lukijatyyppeiden jakoa omassa tutkimuksessaan haastatellessaan 16 yleisen kirjaston asiakasta. Haastatelluista puolet olivat naisia ja puolet miehiä. 12 haastateltavaa oli alle 56-vuotiaita. Lukijatyyppejä tunnistettaessa huomioitiin luettujen kirjojen kirjallisuudenlaji, lukijan kirjaan kohdistamat odotukset ja lukemisen merkitys. Lisäksi kiinnitettiin huomiota lukemisen aktiivisuuteen. (Saarinen & Vakkari 2013.) Saarisen ja Vakkarin (2013) johtopäätökset olivat vastaavat kuin Lukinin (1994), ja he tunnistivat yleisen kirjaston asiakkaista samat lukijatyypit eli viihtyjät, esteetikot ja tiedollisesti suuntautuneet lukijat.

Viihtyjille lukemisen tavoitteena on rentoutuminen ja viihtyminen (Lukin 1994, 34–35; Saarinen & Vakkari 2013). Kirjan tulee sisältää hyvä tarina ja lukukokemuksen odotettiin herättävän erilaisia tunnetiloja. (Lukin 1994, 35.) Toisin sanoen viihtyjät kiinnittivät huomiota erityisesti juoneen ja samastumisen kokemukseen (Saarinen & Vakkari 2013). Tätä tarvetta vastasi parhaiten jonkin tietyn genren tai tutun aiheen helppolukuinen kirja, esimerkiksi dekkari tai romanttinen kirja (Lukin 1994, 35; Saarinen & Vakkari 2013).

Esteetikkojen lukemisen tavoitteita ovat itsensä kehittäminen sekä uusien kokemusten ja näkökulmien saaminen. Esteetikoille kirjan tärkeimmiksi valintakriteereiksi nousevat totuudellisuus, syvällisyys ja kirjan tuottama taiteellinen elämys. Heitä kiinnostavat näkemykset elävästä elämästä, sosiaaliset suhteet ja psykologinen kehitys. Taiteellisen nautinnon takasivat kirjailijan tyyli ja kirjan rakenne sekä kriitikoiden suosima kirjallisuus. (Lukin 1994, 39–40; Saarinen & Vakkari 2013.)

Tiedollisesti suuntautuneet lukijat lukevat kaunokirjallisuutta tietokirjallisuuden vastapainona. Kaunokirjallisuuden lukeminen tarjoaa heille mahdollisuuden lisätä tietämystä ja oppia uutta. Siksi he kiinnittävät huomiota kirjan aiheeseen ja tietosisältöön. He odottavat kirjoilta realistista ja uskottavaa arkipäivän kuvausta tai aiheen kehittymistä. Kirjallisuudenlajilla ei ole niinkään merkitystä. (Lukin 1994, 42–44; Saarinen & Vakkari 2013.)

Saarinen ja Vakkari (2013) erottivat aiemmin mainituista viihtyjistä, esteetikoista ja tiedollisesti suuntautuneista lukijoista Rossin (1999) tavoin *innokkaat lukijat* (avid readers) ja *satunnaisemmin lukevat lukijat* (occasional readers). Innokkaille lukijoille lukeminen oli elämäntapa ja he lukivat vähintään kirjan viikossa. Heille oli tyypillistä lukea useampaa kirjallisuudenlajia, seurata aktiivisesti kirjallisuuskeskustelua mediassa, lukea tuoretta kirjallisuutta, keskustella lukemisestaan ystäviensä kanssa sekä varata kirjoja kirjastosta. Satunnaiset lukijat lukivat rentoutuakseen. He valitsivat tuttuja kirjailijoita ja lukivat hieman vanhempaa kirjallisuutta. Kaksitoista kuudestatoista haastateltavasta oli innokkaita lukijoita. Innokkaita lukijoita oli kaikissa lukijatyypeissä. Satunnaisemmin lukevissa lukijoissa ei ollut esteetikkoja. Viihtyjistä innokkaasti lukevat lukivat eri kirjallisuudenlajeja vaihdellen, satunnaisemmin lukevat valitsivat yleensä tutun genren. Esteetikot lukivat laajimmin erityylistä kirjallisuutta. Tiedollisesti suuntautuneet innokkaat lukijat lukivat mieluummin tietokirjallisuutta. (Saarinen & Vakkari 2013.)

2.3 Kaunokirjallisuuden lukijoiden hankintakäytännöt yleisessä kirjastossa ja verkkokirjastoissa

Kaunokirjallisuuden tarjoaminen on yleisen kirjaston ydinpalvelua. Vuonna 2012 suomalaisten yleisten kirjastojen kokoelmista kirjoja oli lähes 90 %, josta kaunokirjallisuuden osuus oli noin 56 %. Kirjastojen kokonaislainauksesta kaunokirjallisuuden osuus oli noin 67 %. Viimeisen kymmenen vuoden aikana kirjastojen lainaajien ja fyysisten käyntien määrä on laskenut viidenneksellä. Vuonna 2002 lainaajien määrä tavoitteli 2,5 miljoonaa, vuonna 2012 lainaajia oli reilut kaksi miljoonaa. Myös fyysisten käyntien määrä on laskenut lähes viidenneksellä vuoden 2002 liki 66 miljoonasta käynnistä noin 53 miljoonaan. (Kirjastot.fi.)

Suomen virallisen tilaston (2013) mukaan suomalaisista 16–89-vuotiaista 85 % käyttää internetiä. 60–69-vuotiaista naisista 78 % ja 70–79-vuotiaista naisista 31 % on käyttänyt internetiä viimeisen kolmen kuukauden aikana. 60–89-vuotiaiden internetin käyttöön kuuluvat pankkiasioiden hoitaminen, sähköpostin käyttö, verkkolehtien lukeminen sekä tiedonhaku palveluihin, tavaroihin ja terveyteen liittyen. Internetin verkkokeskusteluihin tai sosiaalisen median palveluihin osallistuu joka neljäs 60–74-vuotias. (Mt.) Vaikuttaa siltä, että internetin ja sosiaalisen median palveluiden käyttö on melko yleistä vanhemmissa ikäluokissakin. Myös kirjastojen verkkopalveluiden käyttö on lisäänty-

nyt liki neljänneksellä. Vuonna 2012 verkkokäyntejä oli yli 56 miljoonaa, 13 miljoonaa enemmän kuin kymmenen vuotta aiemmin. (Kirjastot.fi.)

Kirjastojärjestelmä on kirjaston tiedon- ja dokumenttienhallintajärjestelmä (Saarti 2009, 12). Kirjastojärjestelmät sisältävät kirjastojen kokoelmatietokantojen lisäksi muun muassa lainaus-, luettelointi- ja sisällönkuvaילוiminnot. Kirjastojen asiakkaille tarjotaan pääsy kokoelmatietokantoihin kirjastojen verkkosivuilla *asiakaskäyttöliittymän* (OPAC, online public access catalogue) kautta. (Rouvari 2012, 47.) Sekä kirjaston asiakaskäyttöliittymää että kirjaston internetissä olevien palveluiden kokonaisuutta voidaan kutsua verkkokirjastoksi (Ojala, Saarti & Varjo 2012, 112). *Verkkokirjastolla* tarkoitetaan tässä tutkielmassa kirjastojärjestelmän asiakaskäyttöliittymää. Uusien verkkokirjastojen suunnittelussa pyritään huomioimaan entistä paremmin niiden käyttäjien todelliset tarpeet tarjoamalla joustavampia hakutoimintoja ja asiakkaiden sisällöntuottamisen mahdollisuuksia. Uusia ominaisuuksia ovat muun muassa mahdollisuus kirjoittaa kirja-arviointeja tai lisätä avainsanoja. Näitä käsitellään myöhemmin luvuissa 2.4.5 ja 2.4.6.

Yleisten kirjastojen asiakkaiden hankintakäytäntöjä kirjastotilassa on kartoitettu useassa tutkimuksessa (Goodall 1989; Mikkonen & Vakkari 2012; Ooi & Liew 2011; Saarinen & Vakkari 2013; Spiller 1980). Lisäksi viime vuosina on herännyt kiinnostus tutkia kaunokirjallisuuden hakemista verkkokirjastoissa (Oksanen & Vakkari 2012; Pöntinen & Vakkari 2013).

Spillerin (1980) tutkimukseen osallistui yhteensä 500 kirjaston asiakasta neljässä yleisen kirjaston eri toimipisteessä. Goodall (1989) kokosi katsauksessaan yhteen useita kaunokirjallisuuden hakua kirjastoissa käsitteleviä tutkimuksia. Ooi ja Liew (2011) haastattelivat 12 lukupiiriläistä heidän lainaamiseen liittyvistä tavoistaan. Mikkonen ja Vakkari (2012) saivat laajaan kyselytutkimukseensa 1000 vastausta 15–79-vuotialta yleisten kirjastojen asiakkailta. Saarinen ja Vakkari (2013) haastattelivat 16 kaunokirjallisuuden lukijaa selvittääkseen heidän hankintakäytäntöjään.

Fyysisessä kirjastotilassa kaunokirjallisuuden haku voidaan jakaa *ennalta tunnetun teoksen hakuun* (known item search) ja *selaamiseen* (browsing). Ennalta tunnetun teoksen haussa tiedetään kirja tai kirjailija, jolta halutaan lainata luettavaa. Selaamista käytetään silloin, kun selvää päätöstä lainattavasta kirjasta ei ole olemassa. (Goodall 1989; Mikkonen & Vakkari 2012; Saarinen & Vakkari 2013; Spiller 1980.)

Mikkonen ja Vakkari (2012) havaitsivat, että hakemisen tapoihin vaikuttavat koulutustaso, luettujen kirjojen kirjallisuudenlaji, sukupuoli ja kirjastokäyntien määrä. Ennalta tunnetun teoksen hakua käyttävät korkeasti koulutetut ja tietokirjallisuutta lukevat asiakkaat. Selaaminen on tyypillisempää kaunokirjallisuudenlukijoille ja erityisesti naisille. Selaamista lisää erityisesti kirjastokäyntien mää-

rä. Todennäköisesti aktiiviset kirjastonkäyttäjät tuntevat paremmin kirjaston hyllyjärjestyksen ja luottavat siksi selaamiseen. (Ma.) Myös lukemisen aktiivisuudella on vaikutusta hakemisen tapoihin. Innokkaat lukivat hyödyntävät molempia hakemisen tapoja. (Mikkonen & Vakkari 2012; Saarinen & Vakkari 2013.) Saarisen ja Vakkarin (2013) tutkimuksessa satunnaisemmin lukevat lukijat tiesivät ennalta, mitä olivat tulossa lainaamaan. Asiakas voi myös vaihdella hakemisen tapaa. Jos ennalta tunnettu teos jää löytymättä, hän voi siirtyä selaamiseen ja etsimään jotain muuta mieleistä luettavaa (Goodall 1989, 73).

Ennalta tunnetun teoksen haku vaikuttaa olevan suosituin hakemisen tapa yleisissä kirjastoissa. Spillerin (1980) tutkimuksessa 54 % kirjaston asiakkaista etsi ennalta valittua tekijää tai kirjaa. Mikkosen ja Vakkarin (2012) kyselyvastauksissa ennalta tunnetun teoksen haun nimesi suosituimmaksi hakemisen tavaksi valtaosa (84 %) vastaajista, joista yli puolet (57 %) oli etsinyt tiettyä tekijää tai kirjaa usein ja reilu neljännes (27 %) joskus. Ooin ja Liewn (2011) haastattelemilla lukupiiriläisillä oli jo kirjastoon mennessään tiedossaan tietty kirjailija tai kirja. Kirjasto ei ollut lukupiiriläisten ensimmäinen kaunokirjallisuuden kirjavinkkien lähde, vaan suurin osa lainatuista kirjoista valittiin kirjaston ulkopuolella (Ooi & Liew 2011).

Saarinen ja Vakkari (2013) luokittelivat tutkimuksessaan myös tietyn genren haun tarkoittavan ennalta tunnetun teoksen hakua. Suurin osa (12/16) haastatelluista oli innokkaita lukijoita, joilla oletettavasti oli laaja tietämys kaunokirjallisuudesta. Heidän arveltiin myös löytävän kirjat kirjastossa käytössä olleesta genren mukaisesta hyllyjärjestyksestä. Ennalta tunnettua teosta hakiessaan viihtyjille, esteetikoille ja tiedollisesti suuntautuneille lukijoille oli tyypillistä mennä suoraan kirjan hyllylle. Tarvittaessa he paikansivat tai tarkistivat kirjan saatavuuden verkkokirjaston avulla. Useimmat innokkaat lukijat hyötyivät genreluokituksista, sillä tietyt genrejä lukeville viihtyjille luokitus oli tuttu ja auttoi luettavan löytämisessä. Esteetikoilla se vähensi selattavien hyllyjen määrää, sillä he saattoivat jättää huomioimatta kiinnostuksensa ulkopuolelle jäävät genret. (Ma.)

Goodallin (1989, 25) mukaan Spiller oli ensimmäisiä tutkijoita, joka kiinnitti huomiota selaamiseen kirjojen hakutapana. Spillerin (1980) tutkimuksessa 46 % asiakkaista hyödynsi selaamista silmäilemällä kirjaston hyllyjä. Joissakin tapauksissa tämä liittyi siihen, etteivät asiakkaat seuranneet uutuuksia tai muistaneet tekijöiden nimiä. Suurelle osalle asiakkaista selaaminen merkitsi kuitenkin valinnan vapautta ja luottamusta omaan kirjavalintaan. (Ma.) Mikkosen ja Vakkarin (2012) kyselyyn vastanneista hyllyjä selasi usein tai joskus 67 % vastaajista. Saarinen ja Vakkari (2013) havaitsivat, että innokkaista lukijoista erityisesti esteetikot hyödynsivät hyllyjen selaamista. Kuten aiemmin todettiin, he tunsivat kaunokirjallisuuden kentän ja kykenivät siten tunnistamaan mieleisen luettavan hyllyistä. Palautettuja kirjoja ja uutuushyllyä selattiin erityisesti silloin, kun lukijoilla ei ollut

tarkkaa käsitystä luettavaksi haluamastaan kirjasta. Mikkosen ja Vakkarin (2012) kyselyyn vastanneista noin puolet (53 %) selasi palautushyllyä usein tai joskus. Saarisen ja Vakkarin (2013) haastatelluille se oli tärkein löytöjen tekemisen paikka. Palautushyllyn kirjojen voidaan ajatella olevan vertaisarvioituja. Siinä on myös usein aktiivisesti lainassa kiertäviä uusia kirjoja. (Ma.) Saarisen ja Vakkarin (2013) tutkimuksessa innokkaasti lukevat esteetikot ja tiedollisesti suuntautuneet lukijat olivat kiinnostuneita uutuuksista, joten he tarkkailivat myös uutuushyllyä.

Kirjastonhoitajalta kysytään harvoin vinkkejä kirjojen valintaan liittyen (Mikkonen & Vakkari 2012; Ooi & Liew 2011; Saarinen ja Vakkari 2013; Spiller 1980). Kirjaston asiakkaat epäilivät, että kirjastonhoitajat eivät osaisi neuvoa heille mieleistä luettavaa tai he olisivat liian kiireisiä auttaakseen (Ooi & Liew 2011). Mikkosen ja Vakkarin (2012) tutkimuksessa ilmeni, että yli 45-vuotiaat naiset kysyivät eniten neuvoa henkilökunnalta. Kirjaston henkilökunnan asiantuntemusta hyödynnettiin välillisesti henkilökunnan kokoamien kirjanäyttelyjen kautta (Saarinen & Vakkari 2013). Kirjanäyttelyjä selasi usein tai joskus 54 % lukijoista (Mikkonen & Vakkari 2012).

2000-luvulla toteutetuissa tutkimuksissa kaunokirjallisuuden lukija on voinut tarkistaa kirjan saatavuuden verkkokirjastosta ennen kirjastoon saapumistaan. Kirjaston verkkopalveluiden kasvaneesta suosiosta huolimatta ainoastaan noin kolmasosa Mikkosen ja Vakkarin (2012) kyselyyn vastanneista käytti usein tai joskus verkkokirjastoa. Vastajista 40 % ei ollut käyttänyt sitä lainkaan (ma.). Saarisen ja Vakkarin (2013) haastatelluista viihtyjät ja tiedollisesti suuntautuneet lukijat käyttivät verkkokirjastoa paikantamisen apuna kirjastotilassa asiakaspääteellä. Jotkut innokkaat kaunokirjallisuuden lukijat kertoivat etsineensä kaunokirjallisuutta myös aiheenmukaisilla hauilla verkkokirjastosta. Asiasanat poimittiin tutun, mieleisen kirjan tiedoista. (Ma.)

Oksanen ja Vakkari (2012) tutkivat, miten yleisen kirjaston nykyaikaisen verkkokirjaston ominaisuuksia käytetään kaunokirjojen hakemissa. Tutkimukseen osallistuneita 58 yleisen kirjaston asiakasta pyydettiin hakemaan verkkokirjastosta hyvää luettavaa kokeellisessa hakutilanteessa. Hakijoita ohjeistettiin olemaan hakematta suoraan tiettyä kirjaa tai kirjailijaa. Analyysissa huomioitiin hakutilanteiden vaihtelut, haun onnistuminen ja kaunokirjallisuuden lukemisen aktiivisuus. Hakutilanteissa käytettiin eniten edistynyttä hakua, hakutulosten selaamista ja kirjan tietojen tutkimista. Hyvää luettavaa löytyi, kun haussa edettiin nopeasti ja aikaa käytettiin hakutulosten tarkasteluun. Tutkimuksessa yli puolet (55 %) hakijoista koki kirjavinkit hyödyllisiksi tai jokseenkin hyödyllisiksi. Tämän perusteella pääteltiin, että asiakasta voisi kirjan kiinnostavuuden arvioinnissa auttaa esimerkiksi muiden lukijoiden ja kirjaston suositukset tai linkit kirjaan liittyviin kritiikkeihin. (Ma.)

Pöntinen (2013) sekä Pöntinen ja Vakkari (2013) selvittivät, onko kaunokirjallisuuden haussa ja valinnassa eroa perinteisen verkkokirjaston ja uusia ominaisuuksia sisältävän verkkopalvelun välillä.

Näiden tutkimusten perinteisessä verkkokirjastossa sisällönkuvailu oli asiantuntijoiden tuottamaa asiasanoitusta. Uusia ominaisuuksia sisältävässä verkkopalvelussa oli muun muassa kirjojen kansikuvia ja kirja-arvioiteja. Tutkimukseen osallistuneet 30 henkilöä suorittivat kokeellisessa tilanteessa ennalta määriteltäviä hakutehtäviä. Pöntisen ja Vakkarin (2013) tutkimuksessa aineiston keruussa hyödynnetyn katseenseurannan avulla tutkittiin, onko kirjan kuvailutietojen tarkastelulla ja tarkasteluun käytetyllä ajalla yhteyttä kiinnostavan teoksen valintaan. Molemmissa palveluissa kirjan tekijän ja nimen tarkasteluun käytetyllä ajalla oli merkitsevä vaikutus kirjan valinnassa. Mitä enemmän aikaa käytettiin tekijä- ja nimeketietojen tarkasteluun, sitä todennäköisemmin löytyi kiinnostava kirja. Uudenlaisessa verkkopalvelussa valintaan näytti vaikuttavan teoksen kansikuva ja perinteisessä verkkokirjastossa teoksen bibliografiset julkaisutiedot. Eniten aikaa käytettiin kirjan kuvailutietojen ja asiasanojen tarkasteluun. Kuvailutietojen ja asiasanojen tarkastelulla ei kuitenkaan ollut positiivista vaikutusta kirjan valintaan. On hyvä huomioita, että tietojen erilainen sijoittelu palveluissa saattoi vaikuttaa tarkasteluun käytettyyn aikaan. (Pöntinen & Vakkari 2013.) Sekä Oksanen ja Vakkari (2012) että Pöntinen ja Vakkari (2013) päätyivät siihen tulokseen, että lukijat tarvitsevat hakutuloksiin enemmän tietoa kirjan sisällöstä kuin mitä perinteisessä verkkokirjastossa on.

Pöntisen (2013) tutkimukseen sisältyi kysely, jossa selvitettiin kirjojen valintaperusteita. Noin puolessa (49 %) vastauksista verkkopalvelun tiivistelmä valittiin kirjan tärkeimmäksi valintaperusteeksi. Seuraavat valinperusteet olivat tekijän ja teoksen nimi (25 %) sekä asiasanat (16 %). Perinteisen verkkokirjaston tärkeimmät valintaan vaikuttaneet tekijät olivat teoksen ja tekijän nimi (42 %) sekä asiasanat (35 %). (Mts. 52.) Pöntisen (2013, 62–64) mukaan myös kuvailutietojen sijoitteluun verkkokirjastossa tulisi kiinnittää huomiota.

2.4 Kaunokirjallisuuden sisällönkuvailu

Perinteiset kirjastojen aineistojen kuvailumenetelmät ovat luettelointi eli bibliografinen kuvailu ja sisällönkuvailu. *Luettelointi* toimii sisällönkuvailun pohjana. Luetteloitaessa kirjan alkuperä ja sen ulkoiset piirteet kuvaillaan siten, että kirja on yksiselitteisesti erotettavissa kokoelman muista kirjoista. Luetteloinnin yhdenmukaisuutta ohjataan erillisillä luettelointisäännöillä. Luetteloitavia elementtejä ovat muun muassa nimeke-, vastuullisuus- eli tekijätiedot, julkaisutiedot ja kirjan fyysiset ominaisuudet. (Suominen, Saarti & Tuomi 2009, 18.)

Sisällönkuvailu on tiivistetyn kuvauksen tuottamista kirjan sisällöllisistä piirteistä. Sisällönkuvailu voidaan suorittaa erityisillä kontrolloiduilla dokumentaatiokieliillä tai luonnollisella kielellä. *Kontrolloituja dokumentaatiokieliä* ovat *luokitukset* ja *asiasanastot*. Luokitusten avulla muodostetaan asioiden keskinäisiä suhteita osoittavia luokkia, liitetään yhteen asioita ja tuodaan esiin asioiden vä-

lisiä eroja. Asiasanastojen lähtökohtana on luonnollisesta kielestä valittujen tai tähän tarkoitukseen luotujen termien käyttäminen dokumenttien sisällönkuvailussa. Asiasanaston avulla suoritettua sisällönkuvailua kutsutaan asiasanaindeksoinniksi tai *indeksoinniksi*. Sisällönkuvailun menetelmät ja dokumentaatiokielet voivat yhdistellä luokituksellisia ja asiasanastoille tyypillisiä piirteitä. (Suominen ym. 2009, 152–153) Luokituksessa dokumentti pyritään kuitenkin sijoittamaan yhteen luokkaan, vaikka vaihtoehtoisia luokkia voidaan tallentaa kirjan tietoihin eli *tietueisiin*. Sen sijaan indeksoinnissa samalle dokumentille annetaan yleensä useita asiasanoja. (Suominen ym. 2009, 182.) Niin sanotussa vapaassa indeksoinnissa sisällönkuvailu suoritetaan luonnollisella kielellä *avainsanoin* (mts. 151). Sisältöä voidaan kuvailla myös luonnollisella kielellä *tiivistelmin*.

Kuvailumenetelmien avulla luodaan verkkokirjaston tietueeseen haettavissa olevia *hakuelementtejä* tai rakenteita, joiden avulla sen käyttäjän on mahdollista löytää kirjoja selaamalla tai navigoimalla (mts. 145). Haun kannalta kuvailumenetelmät edistävät erilaisia hakustrategioita. Luettelointi palvelee ennalta tunnetun kirjan hakua. Sisällönkuvailulla pyritään mahdollistamaan dokumentin löydettävyys ja valinta sen sisällöllisten piirteiden perusteella (Mts. 18). Käytännössä luettelointitiedot ja sisällönkuvailu ovat samassa verkkokirjaston tietueessa, joten hakijalle sisällönkuvailun menetelmien erottelulla ei tietuetta tarkastellessa ja valintapäätöstä tehdessä ole merkitystä. Tiedontallentajan kannattaa kuitenkin tarkastella kaikkia tietueen sisältämiä tietoja myös kokonaisuutena oletettu asiakas huomioiden.

2.4.1 Kaunokirjallisuuden sisällönkuvailun erityispiirteitä

Kaunokirjallisuuden organisoinnissa on hyödynnetty sekä yleisluokituksia että erityisesti kaunokirjallisuutta varten luotuja luokituksia. Todennäköisesti yleisin käytössä oleva yleisluokitus on Melvil Deweyn vuonna 1876 julkaistu DDC-luokitusjärjestelmä (Dewey Decimal Classification) (Olson 2002, 17). Helsingin kaupunginkirjastoa lukuun ottamatta kaikissa Suomen yleisissä kirjastoissa käytössä oleva yleisten kirjastojen luokitusjärjestelmä (YKL) on kehitelty Deweyn luokituksen pohjalta. Yleisistä asiasanastoista tunnetuin lienee Yhdysvaltain kansalliskirjaston eli kongressin kirjaston Charles Cutterin luokituksen pohjalta luoma *kongressin kirjaston asiasanasto* (LCSH, Library of Congress Subject Headings). Cutterin ensimmäinen versio teoksesta *Rules for a printed dictionary catalogue* julkaistiin samanaikaisesti Deweyn luokituksen kanssa (Olson 2002, 9).

Iivonen (1986, 23) erottelee kaunokirjallisuuden erityisluokituksissa kolme lähtökohtaa. (1) Kaunokirjallisuuden organisoinnissa on hyödynnetty kirjastoluokituksien yleisiä periaatteita ja olemassa olevia luokitusjärjestelmiä. Näiden pohjalta on luotu kaunokirjallisuuden enumeratiiviset hierarkkiset luokitukset (Haigh, Burgess) ja kaunokirjallisuuden fasettiluokitus (Walker). (2) Kaunokirjallisuuden organisoinnissa on sovellettu jo aiemmin mainittua kirjallisuustieteen tapaa jakaa kaunokir-

jallisuus kirjallisuudenlajeihin teosten piirteiden avulla ja luotu genreluokituksia. (3) Kaunokirjallisuuden lukijoiden todellisten tiedontarpeiden pohjalta on luotu erityisluokitus (Pejtersen). (Iivonen 1986, 23–24; kaunokirjallisuuden erityisluokituksista myös Beghtol 1994, 42–90.)

Kaunokirjallisuuden sisällönkuvailun tavoitteena on mahdollistaa kirjojen löytäminen aihealueittain, auttaa asiakasta löytämään kirja, jonka tekijän tai nimen hän on unohtanut, ja antaa tietoa kirjan sisällöstä valinnan tueksi. Sisällönkuvailu on kaksivaiheinen prosessi, johon kuuluu (1) teoksen sisällön käsitteellinen analyysi ja (2) käsitteiden kääntäminen dokumentaatiokielelle tai niiden ilmaiseminen luonnollisella kielellä (vrt. Lancaster 2003, 9; Pejtersen 1980). Molemmat prosessin vaiheet vaativat sisällönkuvailijan omaa tulkintaa. Kirjan käsitteellisestä sisällöstä käytetään nimitystä *aboutness* (what the document is about) (ks. laajemmin Saarti 1999, 66–72).

Luonnollista kieltä käytettäessä kirjan käsitteet esitetään luonnollisen kielen ilmaisujen (sanat, sanaliitot ja fraasit) avulla. Luonnollisessa kielessä eri tulkitsijoiden nimeämät käsitteet ovat vain osittain samoja (vertaa esimerkiksi *lähimmäisen rakkaus* ja *sosiaalinen vastuu*). Abstraktien ja monimutkaisten käsitteiden käsitepiirteet ovat vain osittain yleisesti tunnettuja ja/tai hyväksytyjä, ja niissä henkilökohtaisen tulkinnan mahdollisuus on melko suuri (esimerkiksi *eriarvoisuus*). Jokainen sisällönkuvailija eli *indeksoija* tulkitsee käsitteitä omasta taustastaan lähtien. Tulkintaan vaikuttavat muun muassa kokemus, koulutus ja työelämän diskurssi. Voidaan kuitenkin todeta, että konkreettisten ja yksinkertaisten käsitteiden, kuten esineiden ja tapahtumien käsitepiirteet ovat yleisesti tunnettuja ja hyväksytyjä ja niiden henkilökohtainen tulkinta on suhteellisen pientä (esimerkiksi *klassikot*). (Järvelin 1993.)

Sisällönkuvailulle ei ole olemassa yksittäistä oikeaa tapaa. Siinä tulee kuitenkin huomioida se, miksi kirja on lisätty kokoelmaan, ja mistä sen piirteistä asiakkaat ovat mahdollisesti kiinnostuneita. Toisin sanoen sisällönkuvailun tulee vastata tiedonhakijoiden tarvetta. Sama kirja voidaan kuvailla eri tavoin, jos eri käyttäjäryhmät eri kirjastoissa ovat kiinnostuneita siitä eri syistä. (vrt. Lancaster 2003, 9.) Kaunokirjallisuuden asiasanoittamisessa on merkitystä erityisesti indeksoinnin tyhjentävyydellä ja käytettyjen termien yksityiskohtaisuudella. Tyhjentävyydellä tarkoitetaan sitä laajuutta, jolla kirjan sisältö on kuvailtu. Teoriassa tyhjentävästi indeksoitu kirja on helpompi löytää hakuelementtien lisääntyessä. Tämä pitää paikkansa kuitenkin ainoastaan tiettyyn pisteeseen asti. Liian tyhjentävä sisällönkuvailu voi aiheuttaa indeksoinnin tehokkuuden heikentymisen, kun epäolennainen kuvailu peittää alleen olennaisen kuvailun tehden sen vaikeammin löydettäväksi. Yksityiskohtaisuus liittyy käytettyyn kontrolloituun sanastoon. Hyvässä indeksoinnissa käytetään sanaston täsmällisintä termiä kuvaamaan kirjan piirteitä asiakkaiden tarpeita vastaavalla tavalla. (Lancaster 2003, 203–204.)

Beghtol (1994, 158) on tunnistanut aiemmista kaunokirjallisuuden luokituksista neljä kaunokirjallisuudesta kuvailtavaa peruselementtiä: (1) henkilöt, (2) tapahtumat, (3) paikat ja (3) ajat. Šauperl (2013) analysoi kirjastojen tuottamaa sisällönkuvailua, kustantajien tiivistelmiä, kirjallisuuskriitikoiden arviointeja ja kaunokirjallisuuden lukijoiden mielipiteitä. Useamman tutkimuksen tulosten yhteenvedon tavoitteena oli selvittää näiden alojen asiantuntijoiden kaunokirjallisuudesta kuvailemat yhteiset piirteet ja esittää tältä pohjalta, millaista kuvailua kirjastojen tulisi liittää verkkokirjastoihinsa. Osa kaunokirjallisuudesta kuvailluista piirteistä on yhteisiä ja siten niiden voidaan olettaa olevan tärkeitä kirjojen asianmukaiselle kuvaamiselle. Kirjasta tulisi kuvailla (1) tarina, (2) genre, (3) kirjan aikaansaama tunnekokemus ja (4) kirjan arviointi. Tarina sisältää henkilöiden, tapahtumajan ja -paikan, tekijän taustatietojen ja kirjan tavoitteiden kuvailun. Arviointi voi olla sekä mielipide että tieto kirjallisuuspalkinnosta. (Ma.)

Adkins ja Bossaller (2007) pyrkivät selvittämään, mitkä kuvailutietojen ominaisuudet toimisivat hyvinä hakuelementteinä verkkokirjastoissa. He vertasivat kaunokirjojen kuvailutietoja kahdessa verkkokirjakaupassa, kahdessa verkkokirjastossa sekä kahdessa lukusuosituksia tarjoavassa palvelussa. He erottivat kaunokirjallisuudesta objektiivisesti ja subjektiivisesti kuvaillut hakuelementit. Objektiivisesti kuvaillut elementit eivät vaadi tulkintaa, vaan ne joko esiintyvät tai eivät esiinny kirjan tiedoissa. Niitä ovat muun muassa tiivistelmä, kirjoissa usein mainittu genre, kirjan henkilöiden nimet ja kirjalle myönnetty palkinnot. Subjektiiviset, tulkintaa vaativat piirteet sisältävät muun muassa kirjan herättämän tunnekokemuksen, teoksen kirjalliset vaikutteet ja kirjan etenemisen. Subjektiivisten piirteiden lisääminen kuvailuun edellyttää kirjan lukemista ja analysointia (ma.), mutta luetteloijilla on harvoin aikaa lukea kirjaa kokonaan. Asiantuntijat hyödyntävätkin luetteloinnissa lukemisen ja silmäilemisen yhdistelmää lukien kirjasta ne osat, joiden oletetaan kertovan sisällöstä eniten. Näitä osia ovat muun muassa kirjassa oleva tiivistelmä ja sisällysluettelo. (Lancaster 2003, 24.)

Sisällönkuvailu pyrkii olemaan aina objektiivista. Lancasterin (2003, 68) mukaan sisällönkuvailu on kuitenkin subjektiivista toimintaa. Kirjan sisällön tulkinnan voidaan nähdä riippuvan vahvasti tekstin lukijasta. Lukija tulkitsee tekstiin sisältyvät merkit ja koodit kulttuuristen kokemustensa avulla. (vrt. Fiske 1992, 16.) Ongelmallista tässä on jokaisen lukijan erilaiset kokemukset. Eri henkilöt saattavat olla eri mieltä kirjan aiheesta, kuvailtaviksi valituista piirteistä tai näitä piirteitä parhaiten kuvaavista termeistä. Lisäksi yksittäinen indeksoijakin voi tehdä erilaisia päätöksiä sisällönkuvailuun liittyen eri aikoina. (Lancaster 2003, 68.) Mielikuvitukseen perustuvien teosten kuvaileminen on tietokirjallisuuden kuvailua subjektiivisempaa ja tulkitsevampaa (mts. 202). Aiemmin todettiin, että kirjallisuuden konventioiden oppiminen on mahdollista. Esimerkiksi jonkin kirjallisuudenlajin

syvällinen ymmärtäminen vaatii kuitenkin perehtymistä juuri tähän genreen. Lisäksi tulkinta vaihtelee samallakin lukijalla esimerkiksi lukukontekstin ja tunteiden mukaan.

2.4.2 Kaunokirjallisuuden erityisluokitus AMP

Pejtersen (1980) on kritisoinut yleis- ja genreluokitusten käyttöä kaunokirjallisuuden organisoinnissa. Hänen mielestään kaunokirjallisuuden kuvailua on mahdotonta soveltaa ilman todellisten asiakkaiden tarpeiden analysointia. Hän kehitti *AMP-luokituksensa* (Analysis and Mediation of Publications) tutkimalla yleisessä kirjastossa kaunokirjallisuuden hakijoiden todellisia tiedonhakupyynnöitä. Tutkimuksessa analysoitiin yhteensä 294 keskustelua kirjaston asiakkaiden ja henkilökunnan välillä. (Mts. 148.) Keskusteluista havaittiin, että kaunokirjallisuuden hakupyynnöt sisältävät yleensä useita piirteitä. Siksi kaunokirjallisuus tulee luokitella moniulotteisella tavalla. (Pejtersen 1989, 13.)

Pejtersen (1980, 150–152) tunnisti asiakkaiden tiedonhakupyynnöistä neljä ulottuvuutta, jotka voidaan jakaa muutamaaan laajaan luokkaan:

- 1) Aihe – teoksen aihe eli mistä tarina kertoo
 - a) toiminta ja tapahtumien kulku
 - b) psykologinen kehittäminen ja kuvaus
 - c) sosiaaliset suhteet

- 2) Kehys – kirjailijan teokselle valitsema tapahtuma-aika ja -paikka
 - a) tapahtuma-aika: menneisyys, nykyisyys, tulevaisuus
 - b) tapahtumapaikka: maantieteellinen sijainti, yhteiskunnallinen ympäristö, ammattikunta

- 3) Tekijän tarkoitus – teoksen teema
 - a) tunnekokemus
 - b) kognitio ja tieto

- 4) Lähestyttävyyden taso – viestinnän taso eli piirteet, jotka voivat edistää tai estää viestintää
 - a) luettavuus
 - b) fyysiset ominaisuudet, kirjallinen muoto.

Luokituksesta puuttuu hierarkia, joten siinä ei ole loogista järjestystä siten, että jokin luokka olisi riippuvainen toisesta. Ulottuvuudet ja niiden osa-alueet esitetään näin ainoastaan käytettävyyden ja johdonmukaisuuden vuoksi. (Pejtersen 1980, 152.) Pejtersen toteaa, ettei AMP-luokitusta voi välttämättä kutsua luokitukseksi, vaan se yhdistää perinteisen luokituksen ja indeksoinnin. Tavoitteena on kaunokirjallisuuden järjestäminen siten, että se on haettavissa sisällön mukaan. (Pejtersen & Austin 1983.) Kirjat voivat sisältää luokituksessa useamman ulottuvuuden ja luokkien piirteitä niiden painotuksesta riippuen (Pejtersen 1980, 152). Ulottuvuudet täydentävät toisiaan siten, että kaunokirjallista teosta luokiteltaessa se sijoitetaan samanaikaisesti kaikkiin teosta kuvaileviin ulottu-

vuuksiin ja luokkiin. Tämän vuoksi Pejtersenin luokitusta ei voida soveltaa hyllyjärjestykseen. (Pejtersen & Austin 1983.)

AMP-luokitusta hyödynnettäessä tulee kiinnittää huomiota siihen, miten Pejtersen määrittelee luokituksensa ulottuvuuksien ja niiden alaluokkien sisällöt. AMP-luokituksen ensimmäinen ulottuvuus eli *aihe* kattaa lukijoiden teoksen aiheeseen kohdistuvat odotukset. Teoksen aihesisältöön kuuluvat toiminta ja tapahtumien kulku eli *juoni*, *psykologinen kehittäminen ja kuvaus* sekä *sosiaaliset suhteet*. Näistä osa-alueista muodostuu teoksen aihe eli se, mistä tarina kertoo. (Pejtersen 1989, 24; Pejtersen & Austin 1983.)

Toinen ulottuvuus eli *kehys* kattaa vuosiluvuin ilmaistun ajan tai aikaperiodin ja maantieteellisen tapahtumapaikan. Lisäksi menneisyyttä käsittelevät historialliset romaanit viittaavat tapahtum aikaan. Maantieteellinen tapahtumapaikka sisältää täsmällisesti nimettävissä olevien paikkojen lisäksi erottelun esimerkiksi kaupunkiin ja maaseutuun. Maantieteellisen tapahtumapaikan lisäksi huomioidaan yhteiskunnallinen ympäristö ja ammattikuntaan liittyvä ympäristö. Yhteiskunnallisella ympäristöllä viitataan esimerkiksi eri yhteiskuntaluokkiin. (Pejtersen 1980, 149; Pejtersen 1989, 35; Pejtersen & Austin 1983.) Kehyksestä käytetään tässä tutkielmassa jatkossa nimitystä *tapahtum aika ja -paikka*.

Kolmas ulottuvuus eli *tekijän tarkoitus* sisältää ainoastaan subjektiivisia piirteitä. Kirjan nimeäminen esimerkiksi jännittäväksi voi aiheuttaa ristiriitoja eri tulkitsijoiden kesken. *Tunnekokemus* on kuitenkin ominaisuus, jota lukijat saattavat odottaa kirjalta. Se voi toisinaan olla myös hakukyselyn ainoa kirjaa määrittelevä piirre, esimerkiksi ”haluan hauskan kirjan”. *Kognitio ja tieto* -alaluokka sisältää tekijän teokselleen valitseman teeman. *Teemalla* tarkoitetaan tässä yhteydessä tekijän asennetta käsiteltävään aiheeseen, hänen teokseensa valitsemaansa viestiä tai aiheeseen kohdistuvaa hyväksyntää tai kritiikkiä. Jo teoksen aihe voi olla tällainen teema. Tekijä saattaa ilmaista asenteensa suorasanaisesti tekstissä, mutta usein lukijan täytyy tulkita teema itse. Kirjan teeman tunnistaminen voi olla hyvinkin subjektiivista. Lisäksi kirjan aiheen ja teeman erottaminen toisistaan voi vaatia tulkintaa. (Pejtersen 1980, 150; Pejtersen & Austin 1984.)

Neljäs ulottuvuus eli *lähestyttävyyys* tarkoittaa kirjan luettavuutta sekä siihen liittyviä fyysisiä ja kirjallisia piirteitä. Luettavuuteen liittyviä ominaisuuksia ovat muun muassa kirjan rakenne ja helppolukuisuus. Fyysisiä ja kirjallisia ominaisuuksia ovat muun muassa kirjan typografia, sivumäärä ja painos. (Pejtersen 1980, 152; Pejtersen 1989, 25.)

Pejtersenin (1980, 150) mukaan lukijan odotukset kohdistuvat kolmanteen ulottuvuuteen eli *tekijän tarkoitukseen*. Lukijoiden toiveet kirjan suhteen vaihtelevat usein tunnekokemuksen tai kognition ja

tiedon välillä. Nämä ominaisuudet ovat yhteydessä kirjan aiheeseen, tapahtuma-aikaan ja -paikkaan sekä tekijän asenteeseen hänen käsittelemäänsä aihetta kohtaan. Lukijan luettavaksi valittuun kirjaan liittyvien odotusten muutos vaikuttaa valitun kirjan aiheeseen ja kehykseen. Lopullinen tekijä onnistuneessa lukukokemuksessa on kirjan lähestyttävyyys. Toisaalta tunnekokemukseen ja tietosisältöön kohdistuvilla odotuksilla ei näytä olevan yhteyttä kirjan lähestyttävyyteen. Lukijalle kirjan lähestyttävyyys ei ole tavoite, vaan ainoastaan keino. (Pejtersen 1980, 150.)

Asiakkaiden kaunokirjallisuuden hakupyynnöt voivat kohdistua yhteen ulottuvuuteen, mutta usein ne sisältävät toiveita useammasta ulottuvuudesta. (Pejtersen & Austin 1983.) Vastaavalla tavalla kuin lukijoiden odotukset kirjan suhteen voi osa lajiaan mekaanisesti toistavista genreistä sijoittua mihin tahansa neljästä ulottuvuudesta. Esimerkiksi romanttinen historiallinen kirja voi sijoittua aiheen perusteella ensimmäiseen ulottuvuuteen, ajan perusteella toiseen ulottuvuuteen, kirjan aiheuttaman tunnekokemuksen perusteella kolmanteen ulottuvuuteen ja helppolukuisuutensa perusteella neljänteen lähestyttävyyys-ulottuvuuteen. (Ks. Pejtersen 1980, 157–158.) Pejtersen (1980, 148–149) tunnisti näiden ulottuvuuksien lisäksi luettavaan kirjaan kohdistuvista toiveista myös näiden ulottuvuuksien ulkopuolisia ilmauksia, joilla lukijat useimmiten luonnehtivat kirjaa. Ne liittyivät muun muassa tiettyihin tekijöihin tai kirjoihin, aiemmin luetun kirjallisuuden alkuperämaahan, samankaltaiseen genreen tai hyvään luettavaan. Näitä ei huomioitu AMP-luokitusta muodostettaessa. (Mts. 149.)

AMP-luokitusta on kritisoitu siitä, ettei se ole teoreettisesti kovin vankka. Teoria rakentuu ainoastaan lukijoiden ilmaisemien odotusten käsitteellisen analyysin varaan. Se nojaa paljolti siihen, että havainnoidut asiakkaat edustavat todellisia kaunokirjallisuuden lukijoita ja heidän toiveensa heijastavat kaunokirjallisuuden lukijoiden todellisia tarpeita. (Yu & O'Brien 1996, 169). AMP-luokitusta on kuitenkin testattu noin puolen vuoden ajan yleisessä kirjastossa luokituksen pohjalta rakennetussa Book House -tiedonhakujärjestelmässä. Palvelu vastasi käyttäjiensä tarpeita ja osasi tarjota heille sopivaa luettavaa. (Pejtersen 1989, 103.)

2.4.3 Fiktiivisen aineiston asiasanasto Kaunokki

Asiasana on kontrolloidun dokumentaatioasiasanaston termi (Suominen ym. 2009, 152). Kontrolloitu asiasanasto on yksinkertaisimmillaan sanalista, jossa jokaista käsitettä vastaamaan määritellään yksi käsitettä kuvaava termi (Olson 2002, 6). Tesaurus on semanttisen rakenteen sisältävä asiasanasto. Tesaurukseen kuuluu aakkosellinen osa eli aakkostettu lista kuvailutermeistä sekä systemaattinen osa, jossa ilmaistaan sanojen keskinäiset sisällölliset suhteet. (Suominen ym. 2009, 156–157.) Asiasanastojen muodostamisessa pyritään tukemaan hakijaa tekemällä asiasanoista loogisia ja ennustettavia (mts. 188). Asiasanastojen termit ovat yleisesti nomineja tai nominaalimuodossa.

Konkreettiset, laskettavissa olevat asiat ilmaistaan monikkomuodossa ja ainesanat sekä abstrakteja käsitteitä ja toimintaa kuvaavat termit ilmaistaan yksikkömuodossa. Sekä yksiköllisen että monikollisen sanan sisällyttämisellä asiasanastoon voidaan esittää semanttisia eroja. (Mts. 194.)

Kaunokki on suomenkielisen fiktiivisen aineiston asiasanasto. Kiinnostus kaunokirjallisuuden indeksointia kohtaan lisääntyi 1990-luvulla (Lancaster 2003, 205). Kaunokirjallisuuden indeksoinnissa käytettiin Suomessa 1990-luvulle asti Yleistä suomalaista asiasanastoa (YSA) (Saarti & Hypén 2010). YSA on suomalaisissa kirjastoissa ja hakujärjestelmissäkin hyvin yleisesti käytetty eri tieteen- ja tiedonalat kattava laaja suomenkielinen yleissanasto (Suominen ym. 2009, 157). YSA oli vastannut kaunokirjallisuuden indeksoinnin tarpeita melko hyvin, joten tulevan kaunokirjallisuuden asiasanaston pohjana käytettiin YSAa. Kaunokkia testattiin 11 kirjastossa ennen sen lopullisen koelupainoksen julkaisemista vuonna 1996. (Kaunokki 2000, 6.)

Kaunokin avulla kaunokirjallisesta teoksesta kuvailtavia piirteitä ovat (1) teoksen genre eli sen edustama kirjallisuudenlaji, (2) teoksen aiheet eli ydinteemat ja päämotiivit, (3) teoksen päähenkilöt, (4) teoksen miljö eli tapahtumapaikka, (5) teoksen tapahtuma-aika sekä (6) muut muun muassa typografiaan, luettavuuteen ja julkaisuhistoriaan liittyvät ominaisuudet (Kaunokki 2000, 10; Saarti & Hypén 2010). Kaunokin rakenne poikkeaa hieman tavanomaisesta tesaurusrakenteesta. Sanaston pääosasto on järjestetty systemaattisesti, ja aakkosellinen osa on hakemisto tähän pääosastoon. (Suominen ym. 2009, 250.) Kaunokissa tietyt termit on valittu edustamaan tiettyjä käsitteitä. Kaunokissa ilmaistaan termien väliset *ekvivalenssi-* eli *vastaavuussuhteet* (korvattu termi), *hierarkiat* (laajemmat ja suppeammat termit) ja *assosiaatiosuhteet* (rinnakkaistermit). (Kaunokki 2000; 8.)

Kaunokin lisäksi kaunokirjallisuuden sisällönkuvailussa on mahdollista käyttää YSAn asiasanoja sekä sanastoon sisältymättömiä termejä eli niin sanottuja vapaan indeksoinnin asiasanoja. Vapaan indeksoinnin termejä ovat kaikki erisnimet, numeeriset ajanmääreet sekä laajat sanaryhmät, joiden kaikkia sanoja ei voida niiden määrän vuoksi luetella Kaunokissa. Näitä sanaryhmiä ovat esimerkiksi ammatit, eläimet ja kansat. Kuvailtava käsite pyritään kuvailemaan tarkimmalla mahdollisella asiasanalla, vaikka tiedonhaun helpottamiseksi suositellaan käytettäväksi myös aihetta yleisemmin kuvailevaa termiä. Kaunokirjallisuuden luonteen vuoksi sisällönkuvailussa voi Kaunokin ohjeistuksen mukaan käyttää tavallista enemmän vapaita termejä. Indeksoinnissa tulisi kuitenkin suosia yleiskielisiä sanoja tai muista sanastoista tarkistettuja termejä. (Kaunokki 2000, 10–14.)

2.4.4 Tiivistelmät kaunokirjallisuuden sisällönkuvailussa

Tiivistelmä (abstract) on lyhyt, täsmällinen ja selkeä esitys dokumentin sisällöstä (Lancaster 2003, 100). Mielikuvitukseen perustuvan kirjan tiivistelmän (summary, synopsis) laatimiseksi on olemas-

sa hyvin vähän ohjeita. Tiivistelmä voi olla luonteeltaan narratiivinen tai rakenteellinen tiivistelmä. Rakenteellisen tiivistelmän tekijää ohjeistetaan kiinnittämään huomiota tiettyihin, listattuihin asioihin. (Mts. 211–212.)

Tiivistelmien avulla on tarkoitus ilmaista vastaavalla tavalla kuin indeksoinnissa dokumentin aihe tai sisältö (mts. 6). Tiivistelmän tarkoituksena on kuvata kirja siten, että asiakas kykenee päättämään ennalta, haluaako hän lukea kirjan. Tiivistelmän tulisi sisältää keskeiset osat kirjan juonesta tai toiminnasta ja esittää kirjan tapahtuma-aika ja paikka. Tiivistelmässä voidaan myös ilmaista kirjassa kuvatut tunteet silloin, kun se on tarkoituksenmukaista. Verkkokirjastossa haettavissa oleva tiivistelmä voi laajemman sisältönsä ansiosta olla tehokkaampi valinnan apuväline kuin asiasanat. (Mts. 211.) Tiivistelmiä voivat tuottaa sekä kirjastojen asiakkaat että asiantuntijat.

2.4.5 Käyttäjien yhteisöllisestä sisällönkuvailusta

Käyttäjät kuvailevat kaunokirjallisuutta erilaisissa sosiaalisen median palveluissa. Sosiaalisen median käsitteellä viitataan joko tietoverkkoja ja tietotekniikkaa hyödyntävään viestinnän muotoon tai vuorovaikutteisuuden ja käyttäjälähtöisyyden mahdollistaviin viestintävälineisiin, -kanaviin tai viestintäympäristöön (Sanastokeskus TSK 2010, 14). Kirjastot käyttävät omien palveluidensa markkinoinnissa varsin monipuolisesti sosiaalisen median palveluja kuten blogeja, Facebookia, Twitteriä ja Youtubea (Anttiroiko & Savolainen 2011). Tässä tutkielmassa painotetaan *käyttäjien yhteisöllisesti tuottamaa sisältöä* (vrt. Sanastokeskus TSK 2010,14).

Avainsana (tag) on merkki tai symboli, joka liitetään aineistoon tiedonhaun mahdollistamiseksi (Dictionary of information and library management 2006, 203). Sosiaaliseen mediaan liittyvän avoimen asiasanoittamisen avulla käyttäjät kuvailevat yhteisöllisesti esimerkiksi linkkejä, valokuvia ja kirjoja (Sanastokeskus TSK 2010, 34). Avainsana on luonnollista kieltä siinä mielessä, ettei käyttäjien tarvitse hallita ja käyttää erityisiä asiasanastoja. Luonnollisessa kielessä yhdelle käsitteelle voi olla olemassa useita eri ilmaisutapoja (Suominen ym. 2009, 152).

Avainsanoista voidaan koostaa palveluihin graafinen esitys eli *avainsanapilvi*. Avainsanapilven tarkoituksena on ilmaista havainnollisesti ja tiivisti avainsanojen avulla kuvailtu sisältö sekä helpottaa tiedon hakemista ja löytymistä. Avainsanapilven sanat toimivat yleensä hakuelementteinä. Avainsanapilvessä voidaan esittää avainsanojen koon avulla niiden yleisyys palvelussa, jolloin eniten käytetyt avainsanat ovat avainsanapilvessä isommalla kirjaimella. (Sanastokeskus TSK 2010, 34.)

Aiemmissä kirjallisuuden sisällönkuvailuun liittyvissä tutkimuksissa on analysoitu sosiaalisen median palveluiden avainsanoja (Šauperl 2012) ja verrattu niitä asiantuntijoiden sisällönkuvailuun (DeZelar-Tiedman 2011; Lu, Park & Hu 2010, Rolla 2009; Spiteri 2007). Yleisten kirjastojen asiak-

kaiden kaunokirjallisuuden sisällönkuvailua on tutkittu kokeellisessa tilanteessa (Weaver 2007). Lisäksi on verrattu suomalaisten yleisten kirjastojen asiakkaiden ja asiantuntijoiden asiasanoituksia ja tiivistelmiä (Saarti 2000, 2002).

Šauperl (2012) analysoi käyttäjien omien kirjakokoelmien luettelointiin ja kuvailuun tarkoitettua LibraryThing-palvelusta ja verkkokauppa Amazonista 20 kaunokirjallisen teoksen avainsanat tavoitteenaan selvittää, miten lukijat kuvailevat kaunokirjallisuutta ja esittää analyysin perusteella käyttäjille hyödyllisiä uusia ominaisuuksia verkkokirjastoon. LibraryThing-palvelusta vertailuun valittiin ainoastaan ensimmäisen sivun avainsanat (233 kappaletta). Amazonista huomioitiin kaikki kyseisten teosten avainsanat (176 kappaletta). (Ma.)

Spiteri (2007) vertasi sosiaalisen median palveluiden (Delicious, Furl ja Technorati) ja Yhdysvaltain kongressin kirjaston asiasanaston jäsenyyksen vastaavuutta Yhdysvaltain kansalliseen suositukseen kontrolloitujen asiasanastojen rakentamiseksi (NISO, National Information Standards Organization). Tutkimuksessa kerättiin yli 30 päivän ajalta 513 avainsanaa kolmesta sosiaalisen median palvelusta (Spiteri 2007). Rolla (2009) selvitti, miten käyttäjien avainsanat eroavat asiasanoista, ja kuvailevatko käyttäjät kirjan piirteitä lisäten siten aiheenmukaisen haun mahdollisuuksia. Tutkimuksessa verrattiin LibraryThing-palvelusta viideltä eri aihealueelta poimittujen 45 tietokirjan avainsanoja WorldCat-luettelosta poimittujen vastaavien kirjojen kongressin kirjaston asiasanaston asiasanoihin. (Ma.) WorldCat on OCLC:n (Online Computer Library Center) jäsenkirjastojen ylläpitämä yhteisluettelo, joka sisältää yli 2 miljardia tietuetta (OCLC).

Lu, Park ja Hu (2010) selvittivät, muodostavatko LibraryThing-palvelun avainsanat ja kongressin kirjaston asiasanat toisiaan vastaavan sanaston, ja voisivatko avainsanat lisätä hakuelementtejä kirjaston kokoelmaan. Tutkimuksessa analysoitiin yli 8 000 kirjan kuvailutiedoista noin 176 000 avainsanaa ja noin 7 600 asiasanaa (ma.). DeZelar-Tiedman (2011) vertasi 1900- ja 2000-luvun englantilaisten ja amerikkalaisten kaunokirjallisten teosten LibraryThing-palvelun avainsanoja kongressin kirjaston asiasanoihin ja määrittä avainsanojen määrät genreittäin LibraryThing-palvelussa. Otantamenetelmien avulla kootusta laajasta aineistosta valittiin 50 teoksen 144 avainsanaa tarkempaan analyysiin (ma.).

LibraryThing-palvelun ja Amazonin eniten kuvaillut piirteet olivat genre, aihe, tekijä, kirjan asema kirjallisuudenhistoriassa ja tapahtumapaikka. Kirjan aikakehys ei välttämättä ole aina tärkeä, joidenkin kirjojen kuvailutiedoissa ei mainita aikaa. (Šauperl 2012.) LibraryThing-palvelussa ja WorldCat-luettelossa käyttäjät ja asiantuntijat olivat noin 75-prosenttisesti samaa mieltä kirjojen aiheesta kuvaten saman aiheen tai käsitteen vaikkakin eri termein (Rolla 2009). DeZelar-Tiedmanin (2011) tulokset poikkeavat tässä suuresti Rollan (2009) tuloksista. DeZelar-Tiedmanin (2011) tut-

kimuksessa ainoastaan 16 % LibraryThing-palvelun avainsanoista vastasi samaa käsitettä kuin yliopiston kirjaston tietueiden asiasanat tai niiden suppeammat termit.

LibraryThing-palvelun jokaisen yksittäisen kirjan avainsanat sisälsivät vähintään yhden aiheen, jota asiasanat eivät kattaneet. Useissa tapauksissa nämä aiheet olivat sellaisia, joita asiantuntija ei olisi tuonut esiin pitäen niitä epäolennaisina kirjan sisällön kuvailulle. Vastaavasti yli puolessa WorldCat-luettelon tietueista kuvailtiin asiasanoilla aihetta, joka ei tullut esiin yhteisöllisessä kuvailussa. (Rolla 2009.) LibraryThing-palvelun avainsanat olivat joko liian laajoja tai yksityiskohtaisia verrattuna avainsanoihin (DeZelar-Tiedman 2011; Rolla 2009). Avainsanoissa käytettiin yleensä laajempia termejä kuin asiasanoissa. Noin yhdeksän prosenttia LibraryThing-palvelun avainsanoista vastasi täsmälleen kongressin kirjaston asiasanaa tai sen suppeampaan termiä. Kymmenisen prosenttia avainsanoista vastasi asiasanaliiton toista sanaa. (DeZelar-Tiedman 2011.)

LibraryThing-palvelun avainsanat muodostivat erilaisen sanaston kuin asiantuntijoiden asiasanat. Asiantuntijat ja käyttäjät olivat samaa mieltä joistakin termeistä, mutta jopa jaettuja termejä eli termejä, jotka esiintyivät sekä avain- että asiasanoissa, käytettiin eri tavoin. (Lu ym. 2010.) LibraryThing-palvelussa käyttäjä kuvailee omaa kokoelmaansa, joten avainsanoissa oli paljon henkilökohtaisia kuvailuja, kuten *kesämökki*, *lukupiiri* tai *lukematta*. Nämä kirjan aiheeseen liittymättömät avainsanat eivät ole hyödyllisiä tietoa kirjastolle, vaan voivat olla este yhteisöllisesti tuotettujen avainsanojen lisäämiselle verkkokirjastossa. (Lu ym. 2010; Rolla 2009.)

Spiteri (2007) kiinnitti tutkimuksessaan erityistä huomiota avainsanojen kirjoitusasuun. Avainsanat edustivat NISON suosittamia käsitetyyppejä ja noudattivat hyvin oikeinkirjoitussääntöjä. Ne olivat pääasiallisesti substantiiveja ja sisälsivät vain vähän slangia ja ammatillista kieltä. Delicious-, Furl- ja Technorati-palveluiden avainsanat noudattivat NISON suositusta yksittäisten termien suosimisesta. NISON suositusten mukaan laskettavissa olevissa asioista käytetään substantiivin monikkomuotoa. (Ma.) Sosiaalisen median palveluissa merkittävä määrä avainsanoista esiintyi kuitenkin NISON ohjeiden mukaan virheellisesti yksikkömuodossa (Spiteri 2007).

Saarti (2000, 2002) pyysi 15 kaunokirjallisuutta aktiivisesti lukevaa yleisten kirjastojen asiakasta ja 15 kirjastoammattilaista kuvailemaan viisi kaunokirjaa Kaunokin asiasanojen ja tiivistelmien avulla. Tutkimuksissa tavoitteena oli tunnistaa olennaiset kaunokirjallisuudesta kuvailtavat piirteet (ma.). Weaver (2007) selvitti osana yleisen kirjaston käyttöön liittyvää kyselyään, voisivatko yleisten kirjastojen yhteisöt tuottaa tiedonhaun kannalta merkityksellistä kuvailua. 66 kirjaston asiakasta kuvaili Dan Brownin teoksen Da Vinci koodi. Näitä avainsanoja verrattiin LibraryThing-palvelun avainsanoihin. (Ma.)

Saartin (2002) tutkimuksessa sekä asiakkaat että asiantuntijat käyttivät suunnilleen yhtä paljon Kaunokin kuuteen eri ryhmään (ks. s. 27) kuuluvia asiasanoja. Sekä asiakkaiden että asiantuntijoiden asiasanoista yli puolet kuvailivat kirjojen teemoja. Henkilöitä kuvailevia asiasanoja oli noin viidennes. Sekä tapahtumapaikkoja että genreä kuvailevia asiasanoja oli noin 10 %. Tapahtumaa kuvailevia asiasanoja oli noin 5 %. Muut-ryhmään kuuluvia asiasanoja oli ainoastaan sadassa. (Ma.)

Kirjoja kuvailevien asiasanojen määrä vaihteli kirjoittain paljon. Joitakin kirjoja kuvailtiin vain 3–5 asiasanaa käyttäen, ja suurin asiasanojen määrä oli 52. Jokaisen kirjan kuvailuissa oli ainoastaan muutamia yhteisiä asiasanoja. Käytettyjen asiasanojen määrä oli suuri. Asiantuntijat käyttivät kuvailussaan runsaan neljänneksen (27 %) vähemmän erilaisia asiasanoja kuin asiakkaat. Asiakkaat käyttivät joko liian erityisiä tai liian yleisiä asiasanoja ja heidän kuvailussaan oli havaittavissa kuvailua varmuuden vuoksi. Asiasanaston käyttö oli asiantuntijoille tuttua, joten he osasivat välttää liian yleisiä asiasanoja. Toisaalta kirjallisuuden klassikkoteoksen asiasanojen osuus oli melkein sama molemmilla vertailuryhmillä. Selityksenä voi olla klassikon vakiintunut tulkinta. Asiasanojen määrä saattoi olla myös arvovalinta. Kirjastoammattilaiset käyttivät viihteellisimmän ja elementteiltään runsaimman teoksen kuvailussa vähiten asiasanoja. Asiakkaiden kohdalla teoksen viihteellisemmän luonteen arvottamista ei ollut havaittavissa, vaan he käyttivät yhtä paljon eri asiasanoja eri teoksia kuvaillessaan. (Saarti 2002)

Weaver (2007) antoi kuvailutehtävässään yleisen kirjaston asiakkaille valmiit luokat avainsanojen valintaa ohjaamaan. Ennalta suunniteltuja luokkia käyttämällä kuvailutehtävän avainsanat tuottivat rikkaamman kuvauksen kirjasta kuin LibraryThing-palvelun avainsanat. Vaikuttaa siltä, että pienempikin osallistujajoukko voi tuottaa kirjan sisältöä kuvaavat avainsanat. Jotkin laadukkaimmista avainsanoista antoi pieni ryhmä lukijoita. (Ma.)

Kuvailutehtävän avainsanoissa esiintyi henkilökohtaisia kommentteja kuten *kiinnostava*, *yliarvostettu* tai *loukkaava*. Yleisen kirjaston hengen mukaista on välttää kirjojen leimaaminen. Tällainen kirjojen arvottaminen on mahdollista, jos asiakkaat voivat hakutoimintoa käyttämällä rinnastaa palvelussa esimerkiksi kaikki avainsanan *loukkaava* sisältävät kirjat. Toisaalta tällaisten kommenttien lisääminen voisi palvella joitakin asiakkaita. Osa asiakkaista halusi tietää ennalta, sisältääkö kirja väkivaltaa tai seksiä. (Ma.)

Saartin (2000) tutkimuksessa asiakkaat kuvailivat tiivistelmissä kirjoista eniten niiden sisältöä (73 %). Kirjan sisällön luokiteltiin kattavan muun muassa kirjan teeman, juonen, toimijat sekä tapahtuma-ajan ja -paikan. Kirjan rakennetta (12 %), lukukokemusta (7 %) ja teoksen arviointia (7 %) kuvailtiin vähemmän. Tekijää (1 %) ja teoksen sijoittumista kulttuurishistorialliseen jatkumoon (1 %)

kuvailtiin niukasti. Asiantuntijat kuvailivat hieman asiakkaita enemmän kirjojen sisältöä (77 %) ja rakennetta (12 %). Muita kirjojen piirteitä he kuvailivat vähemmän kuin asiakkaat. (Ma.)

Saarti (2000) tunnisti tiivistelmistä neljä erilaista tyyppiä: (1) teoksen rakennetta ja sisällöllisiä elementtejä kuvaavan eli juoni- tai temaattisen tiivistelmän, (2) teoksen asemaa tekijän tuotannossa tai kirjallisessa kentässä kuvaavan eli kulttuurihistoriallisen tiivistelmän, (3) lukukokemusta kuvaavan eli subjektiivisen tiivistelmän ja (4) teosta objektiivisesti arvottavan eli kriittisen tiivistelmän. Asiakkaiden tiivistelmät oli luokiteltavissa subjektiivisiksi tiivistelmiksi. Asiantuntijoiden tiivistelmät olivat juoni- tai temaattisia tiivistelmiä. Vaikka asiakkaat kuvailivat asiantuntijoita vähemmän kirjojen sisällöllisiä piirteitä, he kuvailivat vaihtelevammin kirjojen muita piirteitä. Molemmat ryhmät kuvailivat niukasti kulttuurihistoriallisia ja kriittisiä piirteitä. (Ma.)

2.4.6 Käyttäjien verkkopalveluiden yhteisöllisten ominaisuuksien käytöstä

2000-luvun verkkokirjastoissa tavoitteena on käyttäjälähtöinen suunnittelu ja uusien palveluiden kehittäminen. Käytännössä tämä voidaan toteuttaa lisäämällä perinteiseen verkkokirjastoon HTML-koodilla rikastettuja (enriched) tai paranneltuja (enhanced) ominaisuuksia, ostamalla kirjastojärjestelmän tarjoajalta tai ulkopuoliselta taholta erillinen uusia ominaisuuksia sisältävä asiakaskäyttöliittymä tai rakentamalla tällainen asiakaskäyttöliittymä itse. (Vrt. Hypén & Mäkelä 2011; Trainor 2009.) Perinteisestä verkkokirjastosta on edelleen haettavissa ainoastaan kirjaston oma aineisto. Uusiin palveluihin sisältyy mahdollisuus asettaa aineistoja haettavaksi samanaikaisesti useasta palvelusta ja järjestelmästä mukaan lukien e-kirja- ja artikkelitietokannat. Perinteinen verkkokirjasto tukee ennalta tunnetun teoksen hakua. Uudet verkkokirjastot tukevat hakemisen lisäksi selaamista, tiedostettua tarkkailemista ja tiedostamattomampia tiedontarpeen tilanteita kuten sattumalta löytämistä. (Jiang 2013.)

Uusia verkkokirjastoja kutsutaan muun muassa uuden sukupolven näyttöluetteloiksi (next generation catalogue, ks. esim. Trainor 2009) tai sosiaalisen löytämisen palveluiksi (social discovery systems, ks. esim. Spiteri & Tarulli 2012). Web 2.0 -ideologian innoittamana on puhuttu näyttöluettelo 2.0:sta (OPAC 2.0, ks. esim. Casey & Savastinuk 2007). Vaikuttaa siltä, ettei uusia ominaisuuksia hyödyntävälle tai sisältävälle verkkokirjastolle ole vielä vakiintunut nimitystä. Yhteistä näille palveluille on kuitenkin se, että uusien, intuitiivisempien hakutoimintojen lisäksi niissä tarjotaan usein asiakkaille mahdollisuus kuvailla kirjaston aineistoja omilla avainsanoillaan, lisätä suosituksia tulevaisuuteksi luettavaksi, jakaa mielipiteitä ja keskustella lukemastaan (vrt. Spiteri & Tarulli 2012).

Rutherford (2008) kysyi seitsemältä yleiseltä kirjastolta, miksi ne ovat ottaneet näitä palveluja käyttöönsä. Vastauksista ilmeni, että kirjastot näkivät sosiaalisten ominaisuuksien tukevan niiden tavoit-

teita ja soveltuvan kirjastojen organisaatiokulttuuriin. Sosiaalisten ominaisuuksien käyttöönotossa tavoitteena on ollut tuottaa kirjaston käyttäjien todellisia tarpeita vastaavia palveluja. Kirjastot ovat kohdanneet teknisiä haasteita sen suhteen, mitä ominaisuuksia verkkokirjastoon on mahdollista lisätä. Joissakin kirjastoissa on ilmennyt myös ominaisuuksien väärinkäyttöä, kuten asiointia kommentointia. Vaikka sosiaalisen median ominaisuuksien käyttöönotto vaatii rahallista panostusta, kustannusten arvioidaan olevan perusteltuja. (Ma.) Henkilökunnan hyväksynnän ja tuen rooli on kuitenkin merkittävä, sillä uusien ominaisuuksien käyttöönotto ja niihin kohdistuvat kysymykset vaativat henkilökunnan työpanosta (Anttiroiko & Savolainen 2011; Rutherford 2008).

Spiteri ja Tarulli (2012) vertasivat kahden yleisen kirjaston sosiaalisen verkkokirjaston ominaisuuksien käyttöä ja käytön määrää. Tutkimuksessa kerättiin tapahtumalokit kahdesta uusia ominaisuuksia sisältävästä verkkokirjastosta neljän kuukauden ajalta. Molemmissa verkkokirjastoissa oli mahdollista lisätä avainsanoja, arviointeja, arvosteluja ja kommentteja. Tutkimuksessa ilmeni, että näitä uusia ominaisuuksia käytettiin erittäin vähän. Lokianalyysin avulla ei kuitenkaan saada selville syitä siihen, miksi asiakkaat eivät hyödynnä näitä ominaisuuksia. (Ma.)

Käyttäjien avainsanojen lisäämisen ja käytön syitä ja tapoja on pyritty selvittämään haastatteluilla (Ames & Naaman 2007), kokeellisessa tilanteessa (Anfinnsen, Ghinea & de Cesare 2011), käyttäjäkyselyllä (Nov & Ye 2010) ja analysoimalla laajempia aineistoja (Strohmaier, Körner & Kern 2012). Furner (2007) esitti, että avainsanoittamisen mahdollistavien palveluiden käyttäjien kuvailun syyt ovat jaettavissa (1) yksilöllisiin tai (2) sosiaalisiin perusteisiin. Yksilölliset syyt perustuvat omaan tavoitteeseen, kuten oman kokoelman kuvailuun omaa hakemista ajatellen ja sosiaaliset haluun auttaa toisia (ma.). Ames ja Naaman (2007) sekä Nov & Ye (2010) todentavat tämän erottelun omilla tutkimuksissaan.

Ames ja Naaman (2007) haastattelivat kolmeatoista kuvanjakopalveluiden käyttäjää. He tunnistivat käyttäjien sisällönkuvailujen perusteluista kaksi pääkategoriaa, järjestämisen ja viestinnän. Suurin osa haastateltavista järjesti kokoelmaansa avainsanojen avulla muita käyttäjiä ja itseään varten sekä lisäsi viestintää tukevia kuvailuja perhettä ja ystäviä varten. Noin puolet käytti avainsanoja henkilökohtaista löytämistä ajatellen. Muita käyttäjiä varten järjestämiseen kuului muun muassa se, että samoja avainsanoja käytettiin järjestelmällisesti tietyistä kohteista, jolloin näiden avainsanojen osuus kasvoi suhteessa kaikkien avainsanojen määrään. (Ames & Naaman 2007.) Nov ja Ye (2010) havaitsivat 251 kyselyvastauksesta, että oletetun yleisön läsnäolo vaikutti yksilöllisten syiden lisäksi käyttäjien avainsanojen käytön määrään. Perhettä ja ystäviä ei käsitetty yleisöksi, eikä kuvailua tehty heitä ajatellen, vaan heille kerrottiin kuvista muutenkin (ma.). Nov ja Ye (2010) esittävät, että

palveluiden tarjoajat huomioisivat sen, että oletettua yleisöä varten kuvaileminen innostaa käyttäjiä enemmän kuin perhettä tai ystäviä varten suoritettu kuvailu.

Strohmaier, Körner ja Kern (2012) havaitsivat avainsanojen lisäämisen perusteiden vaihtelevan sosiaalisen median palveluiden välillä ja sisällä. Käyttäjien kuvailun perusteilla on vaikutusta avainsanoihin. Luokittelijat (categorizers) hyödyntävät avainsanoittamista luokittelun tavoin ja kuvailijat (describers) kuvailevat aineistojen sisältöjä. Luokittelijoiden avainsanoista muodostuu selaamisen mahdollistava rakenne ja kuvailijoiden avainsanat soveltuvat monipuolisempaan tiedonhakuun. Tämä erottelu on ideaali, sillä käyttäjä saattaa soveltaa molempia tapoja avainsanoittamisessa. Erottelu ei koske avainsanojen semantiikkaa, vaan liittyy avainsanojen antamisen syihin. (Strohmaier ym. 2012.)

Anfinnsen, Ghinea ja de Cesare (2011) tutkivat avainsanojen käyttämistä akateemisessa kirjastossa. He rakensivat järjestelmän, jossa 18 testihenkilön piti antaa vähintään yksi avainsana yhdelle kirjalle. Lähes kaikki (17/18) tutkimukseen osallistuneista innostuivat avainsanojen lisäämisen mahdollisuudesta. Aiemmalla avainsanojen käyttökokemuksella ei ollut merkitsevää yhteyttä siihen, miten haastavaksi yksittäisillä sanoilla kuvaileminen koettiin. Suurin osa vastaajista oli kuitenkin huolissaan antamiensa avainsanojen relevanssista. (Ma.)

Asiakkaiden sisällönkuvailu voisi tarjota tehokkaan ja joustavan välineen luomalla käyttäjäystävällisyyttä ja interaktiivisuutta verkkokirjastoon (Spiteri 2007). Yleiset kirjastot voisivat hyötyä asiakkaiden avainsanoista, sillä niiden kokoelmat sisältävät yleisluontoisempaa aineistoa kuin tieteellisten tai erikoiskirjastojen kokoelmat. Suosituilla kirjoilla on LibraryThing-palvelussa paljon usean eri käyttäjän tuottamia avainsanoja. Usean eri käyttäjän kuvailu korjaa mahdollisesti virheellisesti tulkinnasta aiheutunutta väärää kuvailua. Lisäksi yhteisöllisesti tuotetut avainsanat mukautuvat nopeammin kielen ja sanaston muutoksiin kuin asiasanastot. (Rolla 2009.) Rolla (2009) suosittelee kirjastoja kokeilemaan avain- ja asiasanojen yhdistelmää. Tätä puoltaa Anfinnsen ja kumppanien (2011) testihenkilöiden kokemus siitä, että avainsanapilvi tai -lista rohkaisi heitä myös selaamaan. Tutkimukseen osallistuneet uskoivat, että he löytäisivät avainsanapilven tai -listan avulla relevanttia aineistoa (ma.).

2.4.7 Sisällönkuvailun yhdenmukaisuudesta

Sisällönkuvailun yhdenmukaisuudella tarkoitetaan yksimielisyyttä kuvailussa käytettyjen termien suhteen. (Lancaster 2003, 68) Sisällönkuvailun yhdenmukaisuutta voidaan tarkastella vertaamalla keskenään usean eri toimijan saman kuvailtavan teoksen sisällönkuvailua (toimijoiden välinen yhdenmukaisuus) tai vertaamalla saman toimijan saman tehtävän suorituksen tulosta eri tilanteissa

(toimijoiden sisäinen yhdenmukaisuus) (Iivonen 1993; Iivonen 1995, 11; Lancaster 2003, 68). Indeksoinnin yhdenmukaisuuteen vaikuttavat kuvailtavan teoksen aiheen lisäksi muun muassa se, käytetäänkö kontrolloitua sanastoa vai vapaata indeksointia, kontrolloidun sanaston koko ja spesifisyys, indeksoijan ominaisuudet ja tietämys sekä annettujen termien määrä (vrt. Lancaster 2003, 71).

Konkreettisissa aiheissa saavutetaan suurempi yhdenmukaisuus kuin abstrakteja käsitteitä käsittelevissä aiheissa (Lancaster 2003, 76). Toisaalta indeksoinnin yhdenmukaisuuksien tutkimuksissa on ilmennyt, että indeksoijat valitsevat toisistaan poikkeavia asiasanoja melko konkreettistakin aihetta käsitteleville tietokirjoille. Kaunokirjallisen teoksen suhteen indeksoijilla voi olla eriävät näkemykset siitä, mitä teos käsittelee ja miten se pitäisi indeksoida. Mielikuvitukseen perustuvien kaunokirjallisten teosten kuvailujen yhdenmukaisuus on vielä epätodennäköisempää erityisesti silloin, jos kirjat käsittelevät tunteita. (Lancaster 2003, 202–203.)

Indeksoinnin yhdenmukaisuutta on pyritty lisäämään kontrolloitujen asiasanastojen käytöllä. Lancasterin mukaan (2003, 73) asiasanaston ja yhdenmukaisuuden välillä ei ole suoraviivaista yhteyttä. Kontrolloitu sanasto parantaa indeksoinnin yhdenmukaisuutta pitkällä tähtäimellä. Indeksointi pitäisi suorittaa aina tarkimmalla mahdollisella termillä. Kontrolloitua sanastoa voi soveltaa johdonmukaisesti ainoastaan kokenut, kuvailtavan aiheen ja sanaston termit tunteva henkilö. Vastaavan koulutuksen, indeksointikokemuksen ja aihealueen tietämyksen omaavat indeksoijat kuvailevat aineistoja keskenään yhdenmukaisemmin. Toisaalta mitä tarkemmat termit sanastossa on määritelty käsitteille, sitä pienempi on yhdenmukaisuus. Tietämys asiakkaiden tarpeista ja kiinnostuksesta lisäävät indeksoinnin yhdenmukaisuutta. (Mts. 73–76.)

Kontrolloidun sanaston avulla suoritettujen kuvailujen vertailu on yksiselitteistä. Sen sijaan luonnollisella kielellä suoritettussa sisällönkuvailussa pitää päätellä, vastaavatko ilmaukset toisiaan. (Mts. 74.) Lancaster (2003, 123) esittää avainsanojen yhdenmukaisuuden vertailuun ratkaisuksi käsiteanalyysia. Käsiteanalyysia on hyödyntänyt esimerkiksi Iivonen (1993, 1995). Yhdenmukaisuuden aste pienenee termien määrän kasvaessa. Yksimielisyys saavutetaan tärkeimmistä termeistä ja se on pienempi sisällön toissijaisissa piirteissä. (Lancaster 2003, 68.) Sisällönkuvailussa on löydettävissä teosta kuvaavat ydintermit. Tämän jälkeen annetaan helpommin toisistaan eriäviä termejä. (Lancaster 2003, 71; ks. myös Saarti 2002.)

Tiivistelmien kohdalla yhdenmukaisuuden arviointi on vieläkin epämääräisempää (Lancaster 2003, 123). Lancaster (2003, 123) tunnistaa tiivistelmien yhdenmukaisuuden arviointiin kaksi laatukriteeriä: (1) kirjan ydinsisältöjen esittämisen ja (2) ydinsisältöjen kuvaamisen virheettömästi, ytimekkäästi ja yksiselitteisesti. Näiden kriteerien avulla tiivistelmien laatua voidaan ainakin jossain laajuudessa arvioida samankaltaisilla kriteereillä kuin asiasanoituksia. Indeksointien yhdenmukaisuus-

den vertailun tavoin myös tiivistelmien yhdenmukaisuutta voidaan analysoida käsitetasolla. Käytännössä tiivistelmistä tehdään käsiteanalyysi, joka käännetään lauseiksi. Sama aihe on mahdollista ilmaista usealla eri tavalla. (Mts. 123.)

Yhdenmukaisuuden tutkimukset ovat osoittaneet, että korkeaa sisällönkuvailun yhdenmukaisuuden tasoa on hyvin vaikea saavuttaa (Lancaster 2003, 69). Toisaalta kuvailun yhdenmukaisuus ei johdonmukaisesti tarkoita laadukasta kuvailua (Iivonen 1993; Lancaster 2003, 82; Saracevic 1984, 227). Yhdenmukaisuusprosentteja on haastavaa tulkita (vrt. Lancaster 2003, 70). Yhdenmukaisuuden tarkastelussa yhdenmukaisuuden asteen arvioiminen on sopimuksenvarainen asia. Esimerkiksi asteikolla nollasta sataan viidentoista prosentin yhdenmukaisuus on tulkittavissa alhaiseksi. (Ks. Iivonen 1993.) Yhdenmukaisuuden mittareiden tulisi huomioida termien tärkeys dokumentin aiheenmukaisuudelle. Ydintermien yhdenmukaisuus on tärkeämpää kuin aiheen kannalta vähemmän merkittävien termien yhdenmukaisuus. (Zunde & Dexter 1969b, Rolling 1981; tässä Lancaster 2003, 68–69.) Indeksoinnin yhdenmukaisuuden laadun tutkimusta ei juurikaan ole (Lancaster 2003, 92). On myös selvittämättä, miksi indeksoijat valitsevat erilaisia termejä (mts. 82).

Saarti (2002) vertasi tutkimuksessaan yleisten kirjastojen asiakkaiden ja asiantuntijoiden kuvailujen välisiä yhdenmukaisuuksia (ks. luku 2.4.5). Asiantuntijoiden indeksointi oli asiakkaiden indeksointia yhdenmukaisempaa. Asiakkaiden viiden kuvailtavan kirjan yhdenmukaisuuksien keskiarvo oli 12 %. Indeksointikokemusta omaavien asiantuntijoiden kaikkien kirjojen keskiarvo oli noin 20 %. Yhdenmukaisuus oli kuitenkin pientä kaikkien kuvailijoiden välillä. (Ma.)

2.5 Yhteenveto aiemmasta tutkimuksesta

Kaunokirjallisuuden lukeminen kuuluu kiinteänä osana suomalaiseen kulttuuriharrastukseen ja vapaa-aikaan. Sitä tukee vahvasti suomalainen yleinen kirjastolaitos. Kaunokirjallisuus on yleisen kirjaston kokoelman ydin ja kaunokirjallisuuden tarjoaminen yleisen kirjaston merkittävin palvelu. Kaunokirjallisuuteen liittyen kirjastot ovat kehittäneet lukupiiritoimintaansa. Suomessa suurin osa ohjatuista lukupiireistä toimii yleisissä kirjastoissa. Suomalaiset lukupiiriläiset ovat yli 60-vuotiaita, korkeasti koulutettuja naisia, jotka virittyvät lukemaan kirjoja tuleva keskustelutilanne tiedostaen. (Ks. Ahola 2013.) Lukupiirin sosiaalisessa vuorovaikutuksessa kirjoista keskustelu avartaa lukupiiriläisten lukukokemusta ja saa ymmärtämään myös toisistaan poikkeavia tulkintoja ja näkökulmia (Ahola 2013, 160–161; Mikkonen 2011, 26).

Luetun kaunokirjallisuuden valintaan vaikuttavat lukemisen syiden lisäksi lukijoiden kaunokirjallisuuden arvottaminen, tietämys kaunokirjallisuudesta, aiemmat lukukokemukset ja luettavaan kohdistuvat odotukset. Lukijoiden kaunokirjallisuuden valintaan vaikuttavat lisäksi seuratut mediat se-

kä muut lukuvinkit. (Ks. Eskola & Linko 1986, 40–41; Kraaykamp & Dijkstra 1999; Lukin 1994; Ooi & Liew 2011; Ross 2000.) Lukijoiden tyypittelyn avulla voidaan tunnistaa erilaisten ryhmien lukumielityksiä ja pyrkiä ennakoimaan heidän käyttäytymistään kaunokirjallisuuden valintatilanteissa (ks. Pejtersen 1989, 55–58). Lukin (1994) sekä Saarinen ja Vakkari (2013) ovat tunnistaneet kolme lukijatyyppeä jakaen kaunokirjallisuuden lukijat luettujen kirjojen kirjallisuudenlajin, luettavaan kirjaan kohdistuneiden odotusten ja kaunokirjallisuuden lukemisen syiden perusteella viihtyjiin, esteetikoihin ja tiedollisesti suuntautuneisiin lukijoihin. Tätä tyypittelyä on mielekästä testata ja syventää erilaisten kaunokirjallisuuden lukijoiden avulla. Lukupiiriläiset sopivat tähän tarkoitukseen hyvin varsin yhteneväisenä ryhmänä.

Aiemmissä tutkimuksissa on selvinnyt, että suosituimmat kaunokirjallisuuden hakutavat fyysisessä kirjastotilassa ovat ennalta tunnetun teoksen haku ja selaaminen (Goodall 1989; Mikkonen & Vakkari 2012; Saarinen & Vakkari 2013; Spiller 1980). Viihtyjät hakevat ennalta tunnettuja teoksia hyödyntäen genreluokituksia, verkkokirjastoa paikantamisen välineenä kirjastotilassa, suuntaamalla kirjastossa suoraan kirjan hyllylle tai selaamalla palautettuja kirjoja. Esteetikot selaavat runsaasti etsiessään mieleistä luettavaa. Tiedollisesti suuntautuneiden lukijoiden selaaminen kohdistui uutuuksiin tai palautushyllyn kirjoihin. Viihtyjien tavoin he tiesivät myös ennalta, mitä halusivat lukea ja suuntasivat suoraan hyllylle tai käyttivät verkkokirjastoa. (Saarinen & Vakkari 2013.) Vaikuttaa siltä, että kirjaston käyttäjät tietävät jo ennen kirjastoon tuloaan, mitä ovat tulossa lainaamaan. Fyysisen kirjastokäytien määrän lasku ja verkkokirjaston käytön lisääntyminen saavat pohtimaan, voisiko näillä olla jotain yhteyttä. Asiakkaat tarkistavat mahdollisesti kirjojen saatavuuden verkkokirjastosta ja varaavat kirjan, jos sitä ei ole kirjastossa paikalla. Siksi kirjastoon ei välttämättä lähde, jos haluttu kirja ei ole hyllyssä. Näiden huomioiden perusteella voidaan ajatella, ettei verkkokirjaston käytön tapoja ole vielä riittävästi selvitetty.

Asiantuntijoiden kuvailutiedot ovat välttämättömiä kirjastoille. Niitä on kuitenkin kallista tuottaa, ja niiden laatua on haastava mitata. Kaunokirjallisuuden monimuotoisuus asettaa omat haasteensa sisällönkuvailulle. Mielikuvitukseen perustuvien kirjojen lukemiseen liittyy vahvasti lukijan henkilökohtainen tulkinta ja lukutilanne. Kaunokirjallisista teoksistakin on mahdollista löytää yksimielisesti kuvailtavia piirteitä. Avainsanoilla voidaan kuitenkin kuvailla ainoastaan rajallinen määrä kirjojen sisältöä, ja asiantuntijoiden on mahdotonta ennustaa jokaisen lukijan henkilökohtaista tulkintaa. Lisäksi kaunokirjojen valintaan vaikuttavat elämäntilanteet saattavat nostaa joistain kirjoista ydinkuvailun ulkopuolisen piirteen lukijan kiinnostuksen kohteeksi. (Ks. Lancaster 2003; Weaver 2007.) Asiantuntijoiden indeksointia voidaan täydentää lisäämällä verkkokirjastojen hakuelementtejä (Adkins & Bossaller 2007).

Yleisten kirjastojen henkilökunta näkee sosiaalisen median palveluiden ja ominaisuuksien soveltuvan kaikille avoimen kirjaston ideologiaan. Osa suomalaisista yleisistä kirjastoista tarjoaa asiakkailleen mahdollisuuden kuvailla aineistoja uusissa verkkokirjastoissa omilla avainsanoillaan, kommentillaan ja arvioinneillaan. Asiakkaat ovat kuitenkin käyttäneet näitä ominaisuuksia melko vähän. (Ks. Anttiroiko & Savolainen 2011; Rutherford 2008; Spiteri & Tarulli 2012.) Sosiaalisen median käyttäjien avainsanojen lisäämisen syitä on selvitetty (ks. Ames & Naaman 2007; Anfinnsen ym. 2011; Nov & Ye 2010; Strohmaier ym. 2012), mutta yleisten kirjastojen asiakkaiden verkkokirjastoihin tuottamia kuvailuja ei ole voitu kaunokirjallisuuden osalta tutkia kuvailujen vähäisyydestä johtuen.

Aiemmissä avainsanoihin liittyvissä tutkimuksissa on ilmennyt puutteita ja virheitä käyttäjien sisälönkuvailussa (DeZelar-Tiedman 2011; Lu ym. 2010; Rolla 2009; Spiteri 2007). Pääsääntöisesti tutkimusten tulokset kuitenkin osoittavat, että yhteisöllisellä kuvailulla on mahdollista täydentää kirjastojen kuvailua ja parantaa näin verkkokirjastossa pääsyä kirjaston kokoelmaan (DeZelar-Tiedman 2011; Rolla 2009; Šauperl 2012; Spiteri 2007). Etuna voidaan myös nähdä se, että kirjaston käyttäjät ehtivät lukemaan kirjan ja osaavat siten tuottaa yksityiskohtaisempaa ja tarkempaa kuvailua teoksesta kuin asiantuntijat, joilla ei ole aikaa lukea jokaista kokoelman kirjaa (DeZelar-Tiedman 2011; Rolla 2009). Yleisten kirjastojen asiakkaiden suorittama kuvailutehtävä on osoittanut, että pienempikin osallistujajoukko voi tuottaa kirjan sisältöä kuvaavat avainsanat (Weaver 2007). Erityisesti lukupiiriläisten voidaan olettaa omaksuneen erityisen kaunokirjallisuuden tulkinnan ja erittelyn taidon, jonka avulla he voisivat tuottaa muille kirjaston käyttäjille hyödyllistä kuvailua yleisen kirjaston verkkokirjastoon.

Vaikka käyttäjien lisäämiä avainsanoja on tutkittu viime vuosina melko runsaasti, tarvitaan vielä syvällisempää tietämystä käyttäjien kuvailun syistä (Strohmaier ym. 2012). Sosiaalisten ominaisuuksien lisääminen vaatii syvempää ymmärrystä asiakkaiden tarpeista ja siitä, millaisia ominaisuuksia he haluaisivat käyttää verkkokirjastossa (Anttiroiko & Savolainen 2011). Asiakkaat saattavat olla liian tottuneita siihen, että kirjasto tuottaa sisälönkuvailun, ja olla siksi arkoja lisäämään omaa kuvailuaan. (Spiteri & Tarulli 2012) Lisäksi Spiteri ja Tarulli (2012) pohtivat, ovatko asiakkaat valmiita lisäämään kuvailua enää kirjan luettuaan. Palveluiden onnistuneella markkinoinnilla ja niiden toiminnoista tiedottamalla saattaa olla mahdollista saada asiakkaat tuottamaan kuvailuja (vrt. Anttiroiko & Savolainen 2011; Rutherford 2008).

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa esittelen aluksi tutkimusongelmat ja -kysymykset. Seuraavaksi käsittelen teemahaastattelua tutkimusmenetelmänä ja perustelen tutkimusmenetelmän valintaa. Tämän jälkeen kuvailen teemahaastattelurungon ja kuvailutehtävän laatimisen sekä perustelen tutkimuksen osallistujien valinnan ja kerron lyhyesti tutkimusaineiston keruusta. Lopuksi selostan teemahaastattelun ja kuvailutehtävän avulla kerätyn aineiston analyysia.

3.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksessa selvitän erityisen kaunokirjallisuuden lukijaryhmän eli lukupiiriläisten lukumieltymyksiä ja hankintakäytäntöjä yleisissä kirjastoissa ja verkkokirjastossa. Tavoitteenani on täsmentää ja syventää aiempien tutkimusten tuloksia. Lisäksi olen kiinnostunut verkkokirjaston sosiaalisista ominaisuuksista ja yleisten kirjastojen asiakkaiden mahdollisuudesta tuottaa yhteisöllistä sisällönkuvailua verkkokirjastoon. Tämän vuoksi tutkimukseen sisältyy kuvailutehtävä, jonka avulla pyrin lisäämään ymmärrystä suomalaisten kaunokirjallisuuden lukijoiden sisällönkuvailun tavoista. Tässä yhteydessä selvitän lukupiiriläisten suhtautumista verkkokirjastojen uusiin asiakkaiden sisällönkuvailun mahdollistaviin ominaisuuksiin.

Täsmennetyt tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Millaisilla perusteilla eri lukijatyyppejä edustavat lukupiiriläiset valitsevat mieleistään luetavaa?
- 2) Miten lukupiiriläiset hakevat kaunokirjallisuutta yleisissä kirjastoissa ja HelMet-verkkokirjastossa?
- 3) Miten lukupiiriläiset kuvailevat kaunokirjallisuutta verrattuna yleisen kirjaston asiantuntijoiden tuottamaan sisällönkuvailuun?
- 4) Miten lukupiiriläiset suhtautuvat asiakkaiden kaunokirjallisuuden sisällönkuvailun mahdollisuuden HelMet-verkkokirjastossa?

Tutkimuksen menetelmien valintaa ohjaa tutkimusongelma. Tutkielmassa tutkimusongelmia lähestyttiin kvalitatiivisesti eli laadullisesti. Laadullinen tutkimusote on mielekäs ihmisten jakamia merkityksiä selvitettäessä.

3.2 Tutkimusaineiston hankinta

Tutkimuksen laadullisen otteen vuoksi tutkimusmenetelmäksi soveltui teemahaastattelu. Haastattelutilanteessa oli myös mahdollista toteuttaa kuvailutehtävä, jonka avulla kerättiin tietoa lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden kuvailusta.

3.2.1 Teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä

Haastattelu on hyvin joustava aineistonkeruumenetelmä, joka sopii moniin erilaisiin tutkimustarkoituksiin (Hirsjärvi & Hurme 2011, 34). Haastattelu voidaan määritellä yksinkertaisesti tavoitteelliseksi keskusteluksi, jossa tarkoituksena on kerätä tietoa ennalta määritellystä aiheesta (mts. 42).

Tutkimushaastatteluista voidaan erottaa ennalta määriteltyä järjestystä noudattava strukturoitu lomakehaastattelu ja muut haastattelun lajit. Strukturoitu lomakehaastattelu on nopea ja tehokas tapa haastatella. Kysymyksiin valitut käsitteet ja vaihtoehdot saattavat kuitenkin survey-tutkimuksen tavoin heijastaa tutkijan omaa tulkintaa tutkimusaiheesta. Lisäksi oletus siitä, että haastateltavat tulkitsevat kysymykset samalla tavalla, saattaa vääristää tuloksia. Muut haastattelun lajit voidaan yksinkertaisimmillaan jakaa strukturoimattomaan haastatteluun ja teemahaastatteluun. Strukturoimattomassa haastattelussa keskustellaan vapaasti ennalta määritetyn aihepiirin puitteissa. Niin sanottua syvähaastattelua käytetään psykologiassa, kansatieteessä ja sosiologiassa. (Mts. 43–46.)

Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa edetään ennalta valikoitujen, tutkimusongelman keskeisten teemojen mukaisesti. Teemahaastattelua käyttäessään haastattelijat on perehtynyt ennalta tutkimuskohteeseen ja kerää haastattelun avulla tietoa tutkimusongelman kannalta merkityksellisiltä alueilta. Teema-alueet ovat kaikille haastateltaville samat, mutta niiden tarkka muoto ja järjestys voivat vaihdella ja mukautua eri haastattelutilanteissa. Teemojen mukainen keskustelu mahdollistaa haastateltavan oman äänen ja tulkinnan esiin tuomisen. (Mts. 43–48.)

Rubin ja Rubin (2005, 129) määrittelevät haastattelun Hirsjärven ja Hurmeen (2011) tavoin jäsennellyksi keskusteluksi. Haastattelun teemat mietitään ennalta. Suunnittelemalla varmistetaan, että haastattelussa katetaan kaikki tutkimusongelman osa-alueet (Rubin & Rubin 2005, 129). Rubinin ja Rubinin (2005, 153) mukaan tutkimusongelmaan voi yrittää saada haastattelujen avulla vastauksen kahdella eri tavalla. Ensimmäisessä lähestymistavassa tutkija tietää riittävästi aiheesta. Tämän tietämyksen perusteella hän voi päätellä, että tietynlaisen aineiston keräämällä hän pystyy vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Tässä tilanteessa tutkija kirjaa ylös tarvitsemansa tiedon ja työstää sitten pääkysymykset, joiden avulla kokoaa tutkimusaineiston. Toisessa lähestymistavassa tutkijalla on mielessään tutkimusongelma. Hänellä ei ole varmuutta siitä, mikä nimenomainen tieto auttaa ratkaise-

maan sen. Tutkija tietää, mitä yleisesti kuuluu tutkimuksen kehykseen. Tutkimuskehyksen avulla hän tunnistaa eri toiminnot tai osatekijät. Tässä lähestymistavassa pääkysymykset suunnitellaan rohkaisemaan haastateltavaa keskustelemaan jokaisesta yksittäisestä toiminnosta tai osatekijästä. Haastattelujen aikana tutkija tarkkailee tutkimuskysymyksiin vastaavaa tietoa ja hakee vastauksia selventävillä kysymyksillä. (Rubin & Rubin 2005, 153.)

3.2.2 Perustelut menetelmävalinnalle

Menetelmävalintojen kriteereinä käytetään yleensä tutkimusongelmaan soveltumisen lisäksi tehokkuutta, taloudellisuutta, tarkkuutta ja luotettavuutta (Hirsjärvi & Hurme 2011, 34). Teemahaastattelun etuna muihin aineistonkeruun menetelmiin on sen joustavuus. Haastattelutilanteessa on mahdollista vaihdella tema-alueiden ja haastatteluaiheiden järjestystä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 205.) Haastattelutilanteessa voidaan suunnata tutkijan tiedonhankintaa ja selvittää vastausten taustalla olevia motiiveja (Hirsjärvi & Hurme 2011, 34).

Teemahaastattelu sopii aineiston keräämiseen erityisesti silloin, kun halutaan kuulla haastateltavien mielipiteitä, käsityksiä ja uskomuksia tutkittavasta aiheesta (mts. 11). Haastattelutilanteessa voidaan kysyä perusteita haastateltavien toiminnalle ja mielipiteille. Lisäksi haastateltavalla on mahdollisuus esittää itseään koskevia asioita, ja hän on tutkimuksessa aktiivinen, merkityksiä luova osapuoli. (Mts. 34–35.)

Tutkimukseen sisältyi kaunokirjallisten teosten kuvailutehtävä, jonka halusin toteuttaa kontrolloidussa vaiheessa ennen keskustelua verkkokirjaston uusista ominaisuuksista. Esimerkiksi kyselyssä vastaaja voi selata vastausvaihtoehtoja ennalta, jolloin myöhäisemmäksi tarkoitettu osuus voi vaikuttaa vastauksiin (ks. Hirsjärvi & Hurme 2011, 36). Lisäksi uusien verkkokirjastojen ominaisuuksien käyttöä on kartoitettu vähän ja vastausten suuntia oli vaikea tietää ennalta. Teemahaastattelun avulla pyrin saamaan kokonaisvaltaisen ja syvällisen näkemyksen tästä vähän tutkitusta aiheesta. (Ks. mts. 35.)

3.2.3 Teemahaastattelurungon laatiminen

Teemahaastattelua käytettäessä on tärkeää kiinnittää huomiota haastattelurungon suunnitteluun. Tutkittavat ilmiöt ja niihin liittyvät peruskäsitteet hahmottuivat perehtyessäni aiempaan tutkimustietoon ja tutkimuksiin. (Vrt. Hirsjärvi & Hurme 2011, 66.) Teemahaastattelun tema-alueiden sisältöä ja kysymyksiä suunnitellakseni tukeuduin aiemmin esiteltyihin tutkimuksiin.

Teemahaastattelun alueiksi valitsin tutkimusongelmista johdetut alueet:

- 1) Lukemisharrastus
- 2) Kaunokirjallisuuden lukemisen orientaatio
- 3) Kirjaston käyttö
- 4) Verkkokirjaston, internetin ja sosiaalisen median palveluiden käyttö

Ensimmäisen ja toisen teema-alueen kysymyksillä kartoitin haastateltavien kaunokirjallisuusharrastusta ja heille mieleistä luettavaa. Näiden teema-alueiden avulla keräsin aineistoa ensimmäiseen tutkimuskysymykseen liittyen. Toiseen tutkimuskysymykseen tuottivat vastaukset kolmas ja neljäs teema-alue osin ensimmäisen teema-alueen vastauksilla täydennettyinä. Lisäksi haastattelutilanteeseen kuuluivat taustoitukset ja demografisten tekijöiden (sukupuoli, ikä, koulutustaso, ammatti) selvittäminen, kuvailutehtävä sekä lopetus. Tarkempi kuvaus haastattelutilanteen kulusta on liitteessä 1.

3.2.4 Kuvailutehtävän laatiminen

Kuvailutehtävän suunnittelu sisälsi useita vaiheita. Päätin valita ennalta kuvailutehtävässä kuvailtavat kirjat. Kuvailutehtävässä tavoittelin autenttisuutta, joten valitsin kuvailtaviksi kirjoiksi lukupiireissä aiemmin luettuja kirjoja. Valitsemalla kirjat ennalta varmistin kuvailtavien kirjojen asiasanojen olemassaolon verrokkina toimineen HelMet-verkkokirjaston kirjojen tietueissa. Lisäksi kuvailutehtävää suunnitellessani oletin, että tutkimukseen löytyisi helpommin osallistujia, mikäli osa kirjoista olisi haastateltaville jo ennalta tuttuja.

Keräsin Helsingin yleisten kirjastojen yhteydessä toimivien lukupiirien tiedot HelMet-kirjastojen verkkosivuilta. Vuoden 2013 maaliskuussa lukupiirejä oli 14. Tiedustelin lukupiirien vetäjiltä sähköpostitse lukupiirien kokoa, aktiivisten osallistujien määrää ja viimeisen puolen vuoden tai vuoden aikana luettuja kirjoja. Tarkoitukseni oli kerätä tiedot luetuista kirjoista vuoden 2012 alusta kuluvaan hetkeen vuonna 2013. Toimin näin, sillä ajattelin lukupiireissä luetuista kirjoista löytyvän mahdollisesti päällekkäisyyksiä. Mitä useammassa lukupiirissä sama kirja olisi luettu, sitä todennäköisemmin haastateltavat kuvailisivat samoja kirjoja. Tiedusteluuni vastasi aikarajan puitteissa viisi lukupiiriä. Näiden viiden lukupiirin kirjalistaissa ei ollut yhteneväisyyksiä. Siksi päädyin ratkaisuun, jossa poimin jokaisen vastanneen lukupiirin kirjalistalta kolme teosta eli yhteensä 15 kirjaa.

Kirjojen valinnassa pyrin huomioimaan:

- 1) erilaiset lukijatyypit (Lukin 1994; Saarinen & Vakkari 2013)
- 2) kriitikoiden määrittelemän korkeakirjallisuuden ja kirjallisuuden klassikkoteokset (Eskola & Linko 1986)
- 3) suomalaisten lukutottumuksista niin sanotun viihdekirjallisuuden (mt.)
- 4) kirjojen lähestyttävyyden (Pejtersen 1983)
- 5) kirjojen lajityypit eli genret (Lukin 1994; Saarinen & Vakkari 2013).

Suomalaisen kulttuurieliitin, poliitikkojen ja kirjaston asiakkaiden mielikirjat ovat yleisesti kriitikoiden arvostamaa kirjallisuutta ja kirjastoissa saatavilla olevaa kirjallisuutta sisältäen rikos- ja rakkauskirjallisuuden (Eskola & Linko 1986, 171). Suomalaisten suosikkeihin kuuluvat myös venäläiset kertojat kuten F. M. Dostojevski (mts. 181). Huomioituani nämä valintakriteerit havaitsin, että luettelosta jäivät vielä puuttumaan kotimaassa palkittu kirja ja viihdekirjallisuus. Suomalaiset ja erityisesti viihtyjät suosivat jännityskirjallisuutta, viihtyjät lukevat myös romanttista kirjallisuutta. Tämän vuoksi täydensin kirjaluetteloa Suomen kustannusyhdistys ry:n vuoden 2010 myydyimmistä kaunokirjoista (Suomen kustannusyhdistys ry 2013). Valitsin vuoden 2010 teokset mukaan, koska ajattelin, ettei tuoreimpia kirjoja ole välttämättä saatu luettavaksi kirjastosta. Lisäksi Sofi Oksasen Puhdistus oli suomalaisten lukupiirien suosituin kirja vuonna 2009 (Ahola 2013, 148). Se oli ollut myydyimpien kirjojen listalla useampia vuosia ja saanut poikkeuksellisen paljon huomiota suomalaisessa mediassa. Kirjasta on tehty sekä näytelmä että elokuvaversio. Oletin tämän mahdollisesti tuovan oman lisänsä kirjan kuvailuun. Lopullinen kuvailtavien kirjojen luettelo sisälsi 18 kirjaa (ks. liite 2).

Hain teosten tiedot HelMet-verkkokirjastosta 14.4.2013. Suoritin haun teoksen nimellä ja rajasin hakutulostilaa fasettihausta kirjaan. Toimin näin siksi, että joistakin teoksista, kuten Anna Kareninasta tai Rikoksesta ja rangaistuksesta, on myös filmatisointeja. Verkkokirjastossa näkyvät teoksen kaikkien eri painosten versiot omina tietueinaan. Jäljelle jääneistä teoksen kirjaversioista valitsin pääsääntöisesti ensimmäisen. Colm Tóibinin Brooklyn-teoksesta oli hankinnassa vuoden 2013 painos, jonka asiasanoittamaton tietue näkyi verkkokirjastossa. Siksi valitsin teoksesta vuoden 2011 painoksen tietueen. Kiinnitin tietueiden valinnassa lisäksi huomiota siihen, että osa teoksista oli vanhoja, ja niistä oli indeksoitu kaksi painosta. Tove Janssonin Kesäkirjasta oli verkkokirjastossa kaksi tietuetta, joista vanhemmassa vuodelta 1973 oli asiasanoina *kaunokirjallisuus*, *kesä*, *romaanit* ja *lapsuus*. Valitsin verrokiksi vuoden 2008 painoksen tietueen, jossa asiasanoja oli enemmän: *kaunokirjallisuus*, *kesä*, *lapset*, *romaanit*, *saaret*, *vanhukset* ja *ystävyyys*.

Haastateltavat valitsivat itse kirjaluettelosta kaksi tai kolme käsiteltävää kirjaa ja ilmoittivat ne minulle ennen haastattelutilanteita. Kuvailutehtävän motivoinnissa käytin useita eri tapoja. Suurimmassa osassa haastatteluja pyysin haastateltavia miettimään, miten he hakisivat kyseistä kirjaa Googlestä. Toimin näin siksi, että tiedonhaku internetistä oli tuttua haastateltaville ja Google on internetin käytetyin hakukone. Joillekin haastateltaville tiedonhaku kirjastojärjestelmistä oli tuttua entisen ammatin tai harrastuksen ansiosta. Heitä pyysin nimeämään avainsanoja, joilla kirjan tulisi olla löydettävissä verkkokirjastosta. Kuvailutehtävän yhteydessä näytin haastateltaville erilliselle paperille tulostetut verkkokirjaston asiasanat ja pyysin kommentoimaan niitä. Kuvailutehtävän yhteydessä käsitelin myös verkkokirjaston asiakkaiden kuvailun mahdollistavia ominaisuuksia, kysyin mielipidettä niistä sekä halukkuutta osallistua kaunokirjallisuuden sisällönkuvailuun. Kuvailutehtävällä ja siihen liittyneellä keskustelulla keräsin aineistoa tutkimuskysymyksiin kolme ja neljä.

3.2.5 Tutkimuksen osallistujat

Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää huomioida se, että tutkimukseen osallistuvien henkilöiden avulla pystytään tuottamaan tarvittava tutkimusaineisto. Haastateltavien tulee mielellään tietää tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon, tai heillä tulee olla kokemusta aiheesta. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 87–88.) Tutkimuksen kohderyhmän valinnassa kiinnitin huomiota neljään kriteeriin. Tutkimuksessa halusin haastatella (1) säännöllisesti kaunokirjallisuutta lukevia henkilöitä, joilla oletin (2) olevan kokemusta kaunokirjallisuuden kuvailusta keskustelutilanteissa. Toivoin (3) heidän asioivan yleisissä kirjastoissa ja (4) käyttävän samaa yleisen kirjaston verkkokirjastoa.

Näillä perusteilla päädyin valitsemaan tutkimuksen kohderyhmäksi Helsingin yleisten kirjastojen lukupiiriläiset. Yhteisöllisesti kaunokirjallisuutta lukevien lukupiiriläisten voidaan harrastuneisuutensa vuoksi olettaa olevan lukemisesta keskusteluun, luetun analysointiin ja kirjojen sisällön sanalliseen kuvailuun perehtynyt ryhmä. Lukupiiriläiset voidaan harrastuksensa takia luokitella säännöllisesti kaunokirjallisuutta lukeviksi henkilöiksi. Helsingin alueella toimii useita yleisten kirjastojen vetämiä, kirjaston tiloja käyttäviä tai toimintansa kirjaston lukupiirinä aloittaneita lukupiirejä. Espoon, Helsingin, Kauniaisten ja Vantaan kaupunginkirjastojen yhteisessä *HelMet-verkkokirjastossa* kirjastojen aineistolle on mahdollista antaa arviointitähtiä, kirjoittaa arviointeja ja kommentteja sekä lisätä avainsanoja (HelMet).

3.2.6 Tutkimusaineiston keruu

Huhti- ja toukokuussa 2013 vierailin neljässä lukupiirissä kertomassa pro gradu -tutkielmastani. Lisäksi haastattelukutsua jaettiin pyynnöstäni Helsingin yleisten kirjastojen lukupiireissä huhtikuun aikana. Haastatteluajkoja sovin lukupiirikäynneillä, sähköpostitse ja puhelimitse. Haastattelut, joita

tein yhteensä kolmetoista, suoritin 15.4.2013–7.6.2013 välisenä aikana. Haastateltavat saivat itse ehdottaa aikaa ja paikkaa haastattelujen tekemiselle. Kahdeksan haastattelua tehtiin haastateltavien kotona ja viisi kahviloissa. Tapasin osan lukupiiriläistä ennalta vieraillessani lukupiireissä. Haastattelun teema-alueet olivat osalle haastateltavista tuttuja ennen haastattelutilannetta, sillä mainitsin ne lukupiirivierailuilla. En selittänyt kuvailutehtävää ennalta, vaan ohjeistin haastateltavia valitsemaan kaksi tai kolme kirjaa laatimastani kirjaluettelosta ennen haastattelua ja palauttamaan mieleen kirjan tapahtumia. En pyytänyt lukupiiriläisiä lukemaan kirjoja uudelleen.

Haastatteluaineiston riittävyyden arvioinnissa hyödynsin saturaatiota eli kylläntymistä. Pysin analysoimaan haastatteluja jo aineistonkeruun aikana. Tämän analysoinnin avulla tarkkailin tilannetta, jotta huomasin, milloin haastateltavien tuottama aineisto alkaa toistaa itseään. Lopetin haastattelut, kun uudet keskustelut tuottivat yhä vähenevässä määrin lisää tietoa tutkimusongelmiin liittyen, eikä uusia asioita enää ilmennyt. Tässä vaiheessa oli saavutettu saturaatiopiste, ja arvioin aineiston olevan riittävän laajan. (Ks. Rubin & Rubin 2005, 67.)

3.3 Tutkimusaineiston analyysi

Tutkimusaineiston analyysitapojen valintaa ohjaavat tutkimusongelmat ja tutkimusaineisto. Tutkimusongelmat johdettiin osin aiemmasta tutkimuksesta ja teemahaastattelurunko koostettiin aieman tutkimuksen pohjalta. Näistä syistä johtuen haastatteluaineiston analyysi oli luontevinta suorittaa teorialähtöisen sisällönanalyysin keinoin deduktiivisesti. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 116.) Empiirisen tutkimuksen aineiston järjestämisen ensimmäisenä vaiheena on tarkistaa, sisältyykö aineistoon selviä virheellisyyksiä tai puuttuuko tietoja. Puuttuvat tiedot täydennetään tarvittaessa ottamalla yhteyttä haastateltavaan. Tämän jälkeen aineisto järjestetään tiedon tallennusta ja analyysia varten. (Hirsjärvi ym. 2010, 221–222.)

Tutkimukseen osallistui 13 lukupiiriläistä kuudesta eri lukupiiristä. Luvussa 2.1 totesin, että suomalaiset lukupiiriläiset ovat korkeasti koulutettuja, yli 60-vuotiaita naisia. Kaikki tähän tutkimukseen osallistuneet lukupiiriläiset olivat naisia. Lukupiiriläisten taustatiedot on koottu taulukkoon 1. Iältään tähän tutkimukseen osallistuneet lukupiiriläiset olivat 58–79-vuotiaita. Lukupiiriläisten ikäkauma vaihteli siten, että suurin osa eli 62 % oli 1940-luvulla syntyneitä, 23 % oli 1950-luvulla syntyneitä ja 15 % oli 1930-luvulla syntyneitä. Kaksitoista kolmestatoista haastateltavasta eli 92 % tutkimukseen osallistuneista oli yli 60-vuotiaita. Sekä keski-ikä että mediaani oli 69 vuotta. Tutkimukseen osallistuneet lukupiiriläiset olivat hieman iäkkäämpiä kuin Aholan (2013) kyselyyn vastanneet lukupiiriläiset.

Lukupiiriläisistä yhdeksällä eli 69 prosentilla oli korkea-asteen koulutus ja neljällä eli kolmasosalla keskiasteen koulutus. Tämä on linjassa aiempien tutkimusten lukupiiriläisten koulutustason kanssa. Lukupiiriläisten koulutussuuntaukset vaihtelivat muun muassa oikeustieteestä, maa- ja metsätieteestä ja luonnontieteestä humanistiseen alaan sekä kaupan ja hallinnon alasta hoitoalaan. Kaikki lukupiiriläiset edustivat eri ammattialoja. Lukupiiriläisistä 11 oli eläkeläisiä, yksi oli osa-aikaeläkkeellä ja yksi täysipäiväisesti työelämässä.

TAULUKKO 1. Lukupiiriläisten ikä- ja koulutusjakaumat

Ikä	< 65		65–70		> 70	
	korkeakoulu	toinen aste	korkeakoulu	toinen aste	korkeakoulu	toinen aste
Koulutus	4	0	3	1	2	3
Yhteensä						13

Haasteltavat olivat kuuluneet lukupiiriin puolesta vuodesta kolmeen vuoteen. Kolme vuotta lukupiiriin kuuluneet olivat ET-lehden sponsoroiman kampanjan alkuperäisiä lukupiiriläisiä. Haastateltavista kymmenen oli hakeutunut lukupiiriin itse ja kolmea olivat houkutelleet mukaan ystävät tai lukupiirin vetäjä.

3.3.1 Haastatteluaineisto ja sen analyysi

Haastattelu- ja kuvailuaineistoa kertyi yhteensä 18 tuntia. Lyhimmat haastattelut kestivät noin tunnin ja pisimmät noin tunnin ja 45 minuuttia. Keskimäärin yksi haastattelu kesti noin tunnin ja 38 minuuttia. Haastatteluaineistojen järjestämiseksi haastattelut kirjoitetaan yleensä puhtaaksi eli litteroidaan. (Hirsjärvi ym. 2010, 222). Litteroin haastatteluaineiston tekstinkäsittelyohjelmalla ennen analyysin aloittamista. Haastatteluaineiston litteroinnin tarkkuuteen vaikuttavat tutkimusongelma ja aineiston analyysitapa (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Haastattelujen sisältö oli tutkimusongelman ja aineiston analyysitavan kannalta merkityksellisintä. Litteroin molempien keskusteluun osallistuneiden kommentit ja pyrin litteroimaan ne sanatarkasti. Sanatoistoja, tauotusten pituuksia, naurahduksia, muita äännähdyksiä tai äänenpainoja en litteroinut. Litteroinnin ulkopuolelle jätin myös muutamia muihin harrastuksiin ja haastattelutilanteisiin liittyneitä kommentteja. Haastateltavista käytin litteroinneissa tunnuksia H1–H13. Muutin haastateltavien numeroinnin raportointia varten ikäjärjestyksen mukaan nuorimmasta vanhimpaan ja käytän heistä jatkossa tunnuksia Lukupiiriläinen 1 – Lukupiiriläinen 13 tai L1–L13.

Tutkielman tulosten raportoinnissa käytetyistä sitaateista jätin pois litteroidut täytesanat, kun ne eivät vaikuttaneet sanotun merkitykseen. Esimerkki täytesanojen poisjättämisestä:

No joo, siis vois sanoa niin, että tällä hetkellä mä en pidä sellasesta niinku turhan konstailevasta ja sit semmosesta niinku tota muka fiksusta tekstistä. (Lukupiiriläinen 8)

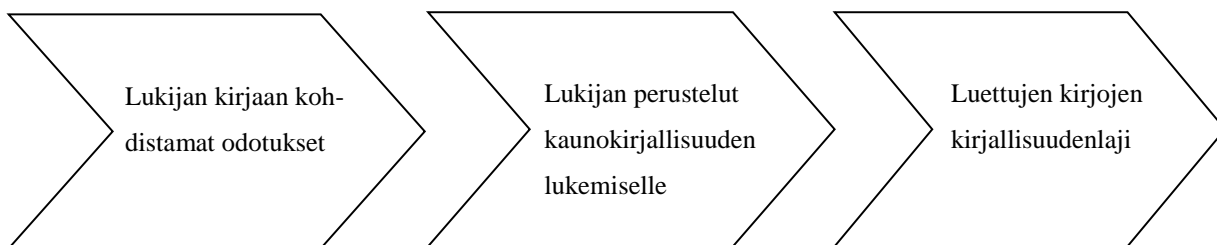
No joo, vois sanoa niin, että tällä hetkellä mä en pidä sellasesta turhan konstailevasta ja muka fiksusta tekstistä. (Lukupiiriläinen 8)

Litteroin jokaisen haastattelun omaan tekstitiedostoonsa. Litteroitua haastatteluaineistoa kertyi tekstinkäsittelyohjelmalla yhteensä 215 sivua. Lisäsin litteroituihin teksteihin rivinumeroinnin aineiston tunnistamisen varmistamiseksi analyysivaiheessa. Pehdyin litteroituun tutkimusaineistoon ensin kokonaisuutena lukemalla haastattelut läpi. Tämän jälkeen työstin ja muokkasin aineistoa systemaattisesti, jolloin sain aikaan uuden, tiiviimmän aineiston tason. Päätin ennen analyysin aloittamista luokittelun tavan. Analyysiyksikköinä käytin pääasiassa lauseita ja lauseenosia sekä lausumia eli lauseita ja lauseenosia suurempia kokonaisuuksia (ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 112).

Poimin haastatteluista teema-alueiden mukaisesti haastateltavien alkuperäisilmaukset taulukkolaskentaohjelmaan. Lisäsin alkuperäisilmausten perään tunnistamisen varmistamiseksi haastateltavan tunnuksen ja tekstitiedoston rivinumeron. Tekstinkäsittelyohjelmalla tehtyyn litteroituun haastatteluun lisäsin huomautuksen siitä, mihin teema-alueeseen poimittu ilmaus liittyi. Tiivistin alkuperäisilmauksen pelkistetyksi ilmaukseksi. Luokittelin alkuperäisilmauksia ja tiivistyksiä samalla teema-alueen sisällä pienempiin kokonaisuuksiin. Ensimmäisestä teema-alueesta *Lukemisharrastus* luokittelin analyysia varten lukemisen merkityksen ja määrän, kirjavinkkien lähteet sekä kirjojen ostamisen ja kierrättämisen. *Kaunokirjallisen lukemisen orientaatio* -teema-alueesta luokittelin mieleisen luettavan lisäksi suhtautumisen kriitikkojen arvottamiin kirjoihin ja median suosikkeihin. *Kirjaston käyttö* -teema-alueesta luokittelin kirjastokäyntien tiheyden ja kaunokirjallisuuden hakemisen tavat kirjastossa. *Verkkokirjaston, internetin ja sosiaalisen median palveluiden käyttö* -teema-alueesta luokittelin verkkokirjaston sekä internetin ja sosiaalisen median käytön.

Verkkokirjaston käytön tavoista erotin toisistaan varaamisen ja tilaamisen lukupiiriläisten kanssa käytyjen keskustelujen perustella. Tilaaminen tarkoitti heillä jostain toisesta HelMet-alueen kirjastosta omaan lähikirjastoon tilattua kirjaa ja varaaminen lainassa olevan kirjan varaamista. Saatavuuden tarkistamisella tarkoitettiin sitä, oliko kirja paikalla omassa lähikirjastossa. Paikantamisella tarkoitettiin tilannetta, jossa selvitettiin, mistä kirjastoista haluttu kirja oli saatavilla. Joillakin lukupiiriläisillä oli tapana käydä myös muissa lähialueen kirjastoissa, jos haluttu kirja oli siellä hyllyssä.

Tyypittelyllä tarkoitetaan pyrkimystä määrittellä eri tapauksille niitä kuvaavat, tutkimuksen kannalta olennaiset yhteiset ominaisuudet (Hirsjärvi & Hurme 2011, 174). Lukijatyyppejen tunnistamiseksi analysoin *Kaunokirjallisuuden lukemisen orientaatio* -teema-alueen teorialähtöisesti eli deduktiivisesti. Teorialähtöisen sisällönanalyysin luokittelu perustuu aiempaan teoriaan tai malliin. (ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 99–100, 116–117.) Hyödynsin analyysissä luvussa 2.2 esiteltyjä Lukinin (1994) sekä Saarisen ja Vakkarin (2013) lukijatyyppejä. Saarinen ja Vakkari (2013) huomioivat lukijatyyppejä tunnistessaan luettujen kirjojen kirjallisuudenlajin, luettavaan kirjaan kohdistuvat odotukset ja perustelut kaunokirjallisuuden lukemiselle. Lisäksi lukijat jaettiin kahteen ryhmään kaunokirjallisuuden lukemisen aktiivisuuden perusteella. Hyödynsin tässä analyysissä Saarisen ja Vakkarin kriteerejä kuvion 1. mukaisessa järjestyksessä.

Kuvio 1. Haastatteluaineiston lukijatyyppejen analyysin vaiheet

Lukijatyyppejä tunnistessani huomioin ensin lukijoiden luettavaan kirjaan kohdistuvat odotukset. Luokittelin mieleisen luettavan ja hyvien kirjojen piirteet luvussa 2.4.2 esitellyn Pejtersenin AMP-luokituksen mukaisesti. AMP-luokituksen valintaan analyysikehikoksi oli useampia perusteluja. Muista kaunokirjallisuuden erikoisluokituksista poiketen AMP-luokitus pohjautuu kaunokirjallisuuden lukijoiden todellisiin hakukyselyihin. Sitä on myös testattu empiirisesti Book House -tiedonhakujärjestelmässä. Lisäksi Lukin (1994) käytti tätä luokitusta lukijatyyppejä tunnistessaan. Saarisen ja Vakkarin (2013) tyypittely vastasi Lukinin lukijatyyppejä.

Mieleistä luettavaa koskevista alkuperäisilmauksista tunnistin AMP-luokituksen neljän ulottuvuuden mukaiset piirteet: (1) aihe, (2) tapahtuma-aika ja -paikka, (3) tekijän tarkoitus ja (4) lähestyttävyys. Pyrin sijoittamaan jokaisen alkuperäisilmauksen kaikkiin sitä vastaaviin luokkiin. Kävin alustavan luokittelun uudelleen läpi varmistaakseni, etten ollut jättänyt huomioimatta jotain piirrettä alkuperäisilmauksista. En voinut kaikissa tapauksissa olla varma tekijän tarkoituksen ja aiheen välisestä suhteesta lukupiiriläisten kuvaillessa yleisesti mieleistään luettavaa. Joissakin tapauksissa luokittelin saman ilmauksen sekä ensimmäisen aihe-ulottuvuuden että kolmannen ulottuvuuden tekijän tarkoitus: b) kognitio ja tieto -alaluokkaan. Lisäksi tunnistin kirjailijat, kirjat ja kirjallisuutta kuvailevat piirteet kuten genret ja teoksen alkuperämaan. Esimerkiksi seuraavasta alkuperäisilmauksesta luokittelin aiheiksi *toinen maailmansota*, *kansallissosialismi* ja *juoni*, ajaksi *toinen maailmansota*,

tekijän tarkoituksiksi tunnekokemuksena *pitää mielenkiintoa yllä*, kognitioksi ja tiedoksi *sota* sekä kirjaksi *Kenraalin perintö*.

Toisen maailmansodan mä oon kahlannut aika paljon sitä natsismia ja Hitleriä ja näitä, niin tuota Kenraalin perintö on ihan tommonen romaani kirjoitettua ja vähän muitakin sotakirjoja, joissa taitavasti harhautettiin gestapoo ynnä muuta. Ne oli niin mielenkiintoisia.
(Lukupiiriläinen 10)

Analyysin toisessa vaiheessa yhdistin luomaani luokitukseen perustelut kaunokirjallisuuden lukemiselle. Viihtyjä tunnistaessani kiinnitin huomiota siihen, että lukemisen ensisijaisena tarkoituksena oli viihdyttäminen. Esteetikoilla korostuivat kirjan tuottamat näkemykset ja ajatukset oman elämän ja maailman ymmärtämiseen liittyen. Tiedollisesti suuntautuneet lukijat lukivat kaunokirjallisuutta tietokirjallisuuden tapaan lisätietoa hankkiakseen. Lukijan kirjaan kohdistuneiden odotusten ja kaunokirjallisuuden lukemisen perustelujen tulkinnan perusteella jaoin lukijat alustavasti lukijatyyppeihin.

Analyysin kolmannessa vaiheessa varmistin alustavan tyypittelyn tarkastelemalla lukupiiriläisten suosimien kirjojen kirjallisuudenlajeja. Lukupiiriläiset lukivat hyvin monenlaista kirjallisuutta, ja esimerkiksi jännityskirjallisuutta kertoi vaihdellen lukevansa kahdeksan kolmestatoista haastateltavasta. Syy tähän saattaa olla osin jännityskirjallisuuden muuttunut luonne (Koistinen 2007, 47) ja sen suosio Suomessa (Eskola & Linko 1986). Genren merkitys painottui lukijatyypin jaottelussa lähinnä kahden innokkaasti lukevan viihtyjän kohdalla, joista molemmille tärkein kirjallisuudenlaji oli jännityskirjallisuus. Myös kriitikoiden arvostamaa kirjallisuutta luettiin runsaasti.

Kolmivaiheisen analyysin tuloksena tunnistin lukupiiriläisistä viihtyjät, esteetikot ja tiedollisesti suuntautuneet kaunokirjallisuuden lukijat. Taulukkoon 2 on eritelty tähän tutkimukseen osallistuneiden lukupiiriläisten AMP-luokituksen ulottuvuuksien painottuminen. Luokittelussa on huomioitu lukijatyypit ja lukemisen aktiivisuus. Pejtersenin (1980, 150) mukaan lukijan odotukset kohdistuvat kolmannessa ulottuvuudessa usein joko kirjan välittämiin (3a) tunnekokemuksiin tai (3b) kognitioon ja tietoon. Kiinnitin sen takia AMP-luokituksen mukaisia piirteitä tarkastellessani erityistä huomiota näihin kahteen luokkaan.

TAULUKKO 2. Lukupiiriläisten kirjaan kohdistuvien odotusten jakautuminen AMP-luokituksen ja lukijatyypin mukaan

	Innokkaat lukijat	Satunnaiset lukijat
Viihtyjät	1. ulottuvuus ja 3. ulottuvuus melko tasan 3a) painottuu 2. ulottuvuus 4. ulottuvuus	3. ulottuvuus painottuu vahvasti 3a) painottuu 1. ulottuvuus 4. ulottuvuus 2. ulottuvuus saa vähän mainintoja
Esteetikot	3. ulottuvuus painottuu 3a) ja 3b) yhtä vahvoja 4. ulottuvuus 1. ja 2. ulottuvuus melko tasan	3. ulottuvuus painottuu 3a) ja 3b) yhtä vahvoja 4. ulottuvuus 1. ja 2. ulottuvuus melko tasan
Tiedollisesti suuntautuneet	1., 2., ja 3. ulottuvuus melko tasan 3a) ja 3b) yhtä vahvoja 4. ulottuvuus saa vähän mainintoja	3. ulottuvuus painottuu vahvasti 3b) Tieto ja kognitio painottuu 1., 2. ja 4. ulottuvuus eivät saa mainintoja

Jaoin lukijatyypit lukemisen aktiivisuuden mukaan kahteen ryhmään. Tämä luokittelu on nähtävissä taulukossa 3. Lukemisen määrän arvioinnissa vaadittiin tulkintaa. Lukupiiriläisistä viisi mainitsi erikseen lukevansa päivittäin. Kaksi lukupiiriläistä kertoi lukevansa useampaa kirjaa samanaikaisesti. Lukupiiriläisistä innokkaimmat lukijat kertoivat lukevansa jopa neljästä seitsemään kirjaan viikossa. Vastauksista oli pääteltävissä, että vähintään yhden kirjan viikossa lukevia lukupiiriläistä oli seitsemän ja kaksi vähitenkin lukevaa lukupiiriläistä lukivat noin kaksi kirjaa kuukaudessa. Innokkaiksi lukijoiksi luokittelin lukupiiriläiset, jotka lukivat vähintään kirjan viikossa. Satunnaisiksi lukijoiksi luokittelin vähemmän kuin kirjan viikossa lukevat lukupiiriläiset.

TAULUKKO 3. Lukupiiriläisten jakautuminen lukijatyypin lukemisen aktiivisuuden perusteella

	Innokkaat lukijat	Satunnaiset lukijat
Viihtyjät	L4, L6, L10	L2, L3, L9
Esteetikot	L1, L5, L13	L7, L8
Tiedollisesti suuntautuneet	L11	L12
Yhteensä		7
		6

Lukijatyypit jakautuivat lukupiireittäin siten, että viihtyjä oli jokaisessa kuudessa lukupiirissä, esteetikkoja oli kolmessa eri lukupiirissä ja tiedollisesti suuntautuneet lukijat olivat eri lukupiireissä. Kahdessa lukupiirissä olivat kaikki lukijatyypit edustettuina. Viihtyjien keski-ikä oli 67 vuotta, esteetikkojen 68 vuotta ja tiedollisesti suuntautuneiden 74 vuotta.

3.3.2 Kuvailutehtävän aineisto ja sen analyysi

Litteroin kuvailutehtävää koskevat keskustelut vastaavalla tavalla kuin muun haastatteluaineiston. Kirjojen kuvailuja kertyi yhteensä 32 kappaletta. Kuusi lukupiiriläistä kuvaili kolme kirjaa ja seit-

semän lukupiiriläistä kuvaili kaksi kirjaa. Yhteensä lukupiiriläiset kuvailivat neljäätoista (14) eri teosta. Taulukossa 4. esitetään lukupiiriläisten kuvailemat kaunokirjat.

TAULUKKO 4. Lukupiiriläisten kuvailemat kaunokirjat

	I kirja	II kirja	III kirja
L1	Puhdistus	Traktorien lyhyt historia ukrainaksi	
L2	Vadelmavenepakolainen	Puhdistus	
L3	Kesäkirja	Kaikki mitä rakastin	Ylpeys ja ennakkoluulo
L4	Kaikki mitä rakastin	Puhdistus	Brooklyn
L5	Rikos ja rangaistus	Vadelmavenepakolainen	Puhdistus
L6	Traktorien lyhyt historia ukrainaksi	Kaikki mitä rakastin	Kultahattu
L7	Brooklyn	Raja	
L8	Putoava mies	Puhdistus	
L9	Anna Karenina	Rikos ja rangaistus	
L10	Valokeilassa	Vadelmavenepakolainen	Puhdistus
L11	Puhdistus	Saatana saapuu Moskovaan	
L12	Raja	Puhdistus	
L13	Rikos ja rangaistus	Kesäkirja	Kultahattu

Lukupiiriläisten tuottamissa kuvailuissa oli (1) avainsanoja sisältäviä kuvailuja ja pelkästään (2) vapaamuotoista kuvausta sisältäviä kuvailuja. Taulukosta 5 käy ilmi lukupiiriläisten tuottamista kuvailuista avainsanoja sisältävien ja vapaamuotoisten kuvailujen jakautuminen.

TAULUKKO 5. Lukupiiriläisten kuvailujen jakautuminen kirjoittain kuvailun tyyppin mukaan

	L1	L2	L3	L4	L5	L6	L7	L8	L9	L10	L11	L12	L13
Kuvailu sisältää avainsanoja													
I kirja	x		x		x	x	x	x	x		x		x
II kirja	x	x	x		x		x	x		x	x		x
III kirja			x		x					x			
Vapaamuotoiset kuvaukset													
I kirja		x		x						x		x	
II kirja				x		x			x			x	
III kirja				x		x							x
Kuvaillut kirjat yhteensä	2	2	3	3	3	3	2	2	2	3	2	2	3

Suosituin kuvailtava teos oli Sofi Oksasen Puhdistus, jonka valitsi kuvailtavaksi kahdeksan lukupiiriläistä. Taulukkoon 6 on koottu lukupiiriläisten tuottamat kuvailut kirjoittain.

TAULUKKO 6. Lukupiiriläisten tuottamien kuvailujen määrät kirjoittain

	Avainsanoitukset	Vapaamuotoiset kuvaukset	Yhteensä
Anna Karenina	1	0	1
Brooklyn	1	1	2
Kaikki mitä rakastin	1	2	3
Kesäkirja	2	0	2
Kultahattu	0	2	2
Puhdistus	6	2	8
Putoava mies	1	0	1
Raja	1	1	2
Rikos ja rangaistus	2	1	3
Saatana saapuu Moskovaan	1	0	1
Traktorien lyhyt historia ukrainaksi	2	0	2
Vadelmavenepakolainen	2	1	3
Valokeilassa	0	1	1
Ylpeys ja ennakkoluulo	1	0	1
Kuvaillut kirjat yhteensä	21	11	32

Analyysissä käsiteltiin avainsanajoukkoja erikseen sekä kaikkia kuvailuja yhdessä. Avainsanojen analysoinnissa huomioin ainoastaan ne kuvailut, joissa lukupiiriläiset nimesivät selvästi erottuvia avainsanoja tai fraaseja. Esimerkiksi seuraavasta kuvailusta tunnistettiin avainsanoiksi *itsemurha*, *dementia*, *rakkaus* ja *itsetuhoisuus*:

No joo, tässä on toi itsemurha ja sitten dementia ja onhan tääkin tämmönen rakkaus tässä. Rakkaus ja itsemurha, itsetuhoisuus. (Lukupiiriläinen 7: Raja)

Tällaisia avainsanoja sisältäviä kuvailuja oli yhteensä 21 kappaletta. Tiivistäen avainsanoja analysoitiin kahdestatoista eri teoksesta, joille kertyi yhteensä 21 kuvailua yhdeltätoista eri haastateltavalta.

Kuvailujen analyysissä hyödynsin osin aineiston kvantifioimista (ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 117). Lukupiiriläiset tuottivat yhteensä 182 analysoitavaa avainsanaa tai fraasia. Avainsanoja annettiin keskimäärin kahdeksan kappaletta kirjaa kohden, ja myös niiden mediaani oli kahdeksan. Pienin annettujen avainsanojen määrä oli 2 ja suurin 22. Verkkokirjastossa näiden 12 teoksen asiasanojen yhteismäärä on 211. Voidakseni verrata näiden lukumäärien suuruutta, laskin useamman avainsanoja sisältävän kuvailun avainsanojen keskiarvot. Lukupiiriläisten tuottamien ja HelMet-verkkokirjaston kuvailutermin määrät on esitetty taulukossa 7.

TAULUKKO 7. Lukupiiriläisten ja HelMet-verkkokirjaston kuvailutermin määrät

	Kuvailut *)	Avainsanat yhteensä	Avainsanat keskiarvo	Asiasanat, HelMet
Anna Karenina	1	8	8	10
Brooklyn	1	8	8	11
Kaikki mitä rakastin	1	10	10	17
Kesäkirja	2	10	5	7
Puhdistus	6	66	11	18
Putoava mies	1	3	3	25
Raja	1	4	4	23
Rikos ja rangaistus	2	25	13	24
Saatana saapuu Moskovaan	1	10	10	10
Traktorien lyhyt historia ukrainaksi	2	12	6	20
Vadelmavenepakolainen	2	17	9	24
Ylpeys ja ennakkoluulo	1	9	9	22
Yhteensä	21	182	95	211

*) Kuvailut, joissa avainsanoja

Lukupiiriläisten tuottamien avainsanojen sisällöllisiä piirteitä analysoin vertaamalla lukupiiriläisten tuottamien avainsanajoukkojen ja HelMet-verkkokirjaston asiasanoitusten yhdenmukaisuutta. Vertasin lukupiiriläisten avainsanajoukkoja yksitellen verkkokirjaston asiasanoituksiin. Sisällönkuvailun yhdenmukaisuutta tarkastellessa tulee määrittellä noudatettavat käsite- ja termiyhdenmukaisuudet (ks. Iivonen 1993; Iivonen 1995). Yhdenmukaisuutta analysoidessani hyödynsin Järvelinin (1993) tiedon tallentamisen ja haun kolmitasomallia ja sovelsin Iivosen (1995, 76–79) käyttämiä hakukäsitteiden määrittelyjä käsittemukaisuuslukujen laskemiseksi. Tunnistin jokaisesta avainsanajoukosta ja asiasanoituksesta toisiaan vastaavat sana- tai fraasiparit. Luokittelin ne avainsanat, jotka esiintyivät myös asiasanoituksissa, kolmeen luokkaan käsite-, ilmaisu- ja esitystasolle.

Tiedon tallentamisen ja haun kolmitasomalli on kehitetty tiedonhakutilanteeseen hakulausekkeiden muotoilun tueksi. Mallissa erotetaan toisistaan käsite-, ilmaisu- ja esitystaso. Yksinkertaistaen indeksointikieltä hyödyntävä tiedonhaku suunnitellaan tasoperiaatteen mukaisesti siten, että (1) aluksi analysoidaan käsitetasolla hakupyynnön käsitteet ja niiden väliset suhteet, (2) ilmaisutasolla eli kielien tasolla selvitetään käsitteitä vastaavat termit eli asiasanat ja (3) lopuksi tarkistetaan asiasanojen oikeellinen kirjoitusasu asiasanastosta tai tesauruksesta esitys- eli merkkijonotasolla. (Järvelin 1993.) Kääntäen asiantuntijoiden sisällönkuvailussa käsitetaso tarkoittaa kirjan sisällön käsitteanalyysia ennen sopivien asiasanojen valitsemista. Ilmaisutasolla käsitteelle valitaan sitä esitystasolla kuvaavat asiasanat. Avain- ja asiasanojen käsite-, ilmaisu- ja esitystason vastaavuuksista on koottu esimerkit taulukkoon 8.

Avainsanojen ja asiasanojen välistä käsitetason vastaavuutta osoittivat (1) avainsanan ja asiasanan välinen hierarkkinen suhde Kaunokissa sekä (2) yleisesti tunnettu assosiaatiosuhde. Näin osittain subjektiivisen tulkinnan avulla tunnistin kaunokirjallisuuden kuvailuissa mielekkäät käsitetason yhteneväisyydet.

Avainsanojen ja asiasanojen välistä ilmaisutason vastaavuutta osoittivat (1) poikkeavuudet merkkijonoissa. Tällä tarkoitetaan käytännössä virheellisessä muodossa olevaa verkkokirjaston ja Kaunokin asiasanaa. Ilmaisutason vastaavuuksina huomioin lisäksi (2) Kaunokin assosiaatiosuhteet ja (3) Kaunokin ekvivalenssisuhteet. Indeksointikieltä käytettäessä sama käsite voidaan usein ilmaista ilmaisutasolla eri termeillä (Järvelin 1993). Esimerkiksi Kaunokissa termin muuttoliike suppeampia termejä ovat *maahanmuutto*, *maallemuutto*, *maaltamuutto*, *maastamuutto*, *paluumuutto* ja *siirtolaisuus*. Näiden suppeampien termien välillä on niin sanottu assosiaatiosuhde. Kaunokista on mahdollista valita assosiaatiosuhteella toisiinsa liittyvistä termeistä vaihtoehtoinen ilmaisutason termi kuvaamaan joitakin käsitteitä. Ekvivalenssisuhde on niin sanottu korvaavuussuhde, jonka avulla pyritään karsimaan synonyymeja ja yhdistämään merkitykseltään läheisiä termejä. Tällaisia termejä oli avainsanojen joukossa ainoastaan yksi. Kaunokki ohjaa termin *saatana* sijaan käyttämään termiä *paholainen*.

TAULUKKO 8. Esimerkit lukupiiriläisten ja HelMet-verkkokirjaston kuvailutermin käsite-, ilmaisu- ja esitystason vastaavuuksista

	Avainsana	Asiasana
Käsitetaso		
hierarkkiset suhteet	kertomakirjallisuus	LT kaunokirjallisuus
subjektiivisesti tunnistetut vastaavuudet	pikkutyttö	lapset
Ilmaisutaso		
poikkeavuudet merkkijonoissa	lapsi	lapset
assosiaatiosuhteet	maahanmuutto	RT maastamuutto
ekvivalenssisuhde	saatana	KT paholainen
Esitystaso		
merkkijonotason vastaavuudet	kesä	kesä

Indeksointikielissä käsitteitä edustamaan on valittu ennalta määritellyt sanat. Avainsanojen ja asiasanojen välistä esitystason vastaavuutta osoitti avainsanan ja asiasanan täydellinen täsmävyys merkkijonoina. Lisäksi HelMet-verkkokirjaston hakujärjestelmä vaatii täydellistä täsmäytystä, joten onnistuneessa hakulausekkeessa hakusanojen täytyy vastata täsmälleen esitystasolla haettavissa olevia elementtejä, kuten teoksen nimeä tai asiasanoja.

Saracevic (1984, 288) esittää, että yhdenmukaisuuden laskemisessa tulisi käyttää epäsymmetristä kaavaa. Epäsymmetristä kaavaa käytettäessä kahden kuvailijan välinen yhdenmukaisuuden aste lasketaan vertaamalla kuvailijoiden yhteisten kuvailutermin lukumäärää erikseen kummankin kuvaili-

jan kuvailutermin lukumäärään. Sisällönkuvailun yhdenmukaisuutta laskiessani vertasin aluksi jokaista kolmentoista lukupiiriläisen tuottamaa avainsanajoukkoa HelMet-verkkokirjaston asiasanoituksiin kaavoin (1) ja (2) epäsymmetrisesti toisiinsa. Kaavassa (1) lasketaan lukupiiriläisen eli kuvailijan K_1 tuottamien avainsanojen ja HelMet-verkkokirjaston eli K_{HelMet} asiasanojen yhteisten kuvailutermin lukumäärä, jota verrataan lukupiiriläisen avainsanojen lukumäärään. Kaavassa (2) lasketaan lukupiiriläisen tuottamien avainsanojen ja verkkokirjaston asiasanojen yhteisten kuvailutermin lukumäärä, jota verrataan verkkokirjaston asiasanojen lukumäärään.

$$CT_{1,HelMet} = \frac{|K_1 \cap K_{HelMet}|}{|K_1|} \quad (1)$$

$$CT_{HelMet,1} = \frac{|K_1 \cap K_{HelMet}|}{|K_{HelMet}|} \quad (2)$$

Kun kaikkia kuvailutermin joukkoja on verrattu epäsymmetrisesti toisiinsa, voidaan laskea yhdenmukaisuuskeskiarvoja kaavalla (3). (Ks. Iivonen 1993.)

$$CT_{ave} = \sum_{i=1}^n \left(\frac{\frac{|K_i \cap K_{HelMet}|}{|K_i|} + \frac{|K_i \cap K_{HelMet}|}{|K_{HelMet}|}}{2 \cdot n} \right) \quad (3)$$

Lukupiiriläisten välistä yhdenmukaisuutta tarkastelin ainoastaan Sofi Oksasen Puhdistuksen kohdalla. Puhdistusta kuvaili useampi lukupiiriläinen, joten näiden kuvailujen välinen vertailu oli mielekästä. Lukupiiriläisten sisäistä yhdenmukaisuutta en käsitellyt tässä tutkimuksessa. Tämä on perusteltua siinä mielessä, että verkkokirjastossa asiakkaiden tuottamat avainsanat näkyvät yhtenä joukkona, eli asiakkaat tuottavat verkkokirjaston sisällönkuvailun yhdessä. Käsitelin lukupiiriläisiä kaunokirjallisuuden sisällönkuvailua yhteisöllisesti tuottavana ryhmänä.

Analysoin avainsanoja myös vertaamalla niiden jakautumista Kaunokin ryhmiin. Luokittelin jokaisen 182 annetusta avainsanasta Kaunokin ryhmien (genre, teema, henkilöt, tapahtuma-aika ja -paikka, muut piirteet) mukaan. Luokittelin myös vapaan asiasanoituksen mukaiset paikan ja henkilöiden nimet Kaunokin ryhmiin. Tämän jälkeen laskin ryhmien prosenttiosuudet. Toimin näin, jotta saisin kokonaiskuvan lukupiiriläisten avainsanojen avulla kirjoista kuvailemista piirteistä. Vertasin avainsanojen ja asiasanojen piirteitä keskenään. Näin pyrin selvittämään, mitä piirteitä lukupiiriläiset kuvailevat kaunokirjallisuudesta verrattuna HelMet-verkkokirjaston kuvailuun.

Analysoin lukupiiriläisten tuottamat vapaamuotoiset kuvaukset kaikista 32 kuvailusta, joita kertyi yhteensä 14 eri kirjasta kolmeltatoista haastatellulta. Analysoinnissa käytin laadulliseen aineiston analyysiin tarkoitettua ATLAS.ti-ohjelmaa. Tallensin vapaamuotoiset kuvaukset ohjelmaan omina dokumentteinaan ja analysoin ne teoriasidonnaisesti. Analyysia varten koostin aiemmin esitellyistä tutkimuksista analyysirungon (ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 98–99). Analyysirunkoon sisällytin Kaunokin ryhmät, jotta voisin verrata vapaamuotoisien kuvauksien ja HelMet-verkkokirjaston asiasanojen sekä lukupiiriläisten tuottamien avainsanajoukkojen Kaunokin ryhmien mukaisia jakautumisia.

Lopulliseen analyysirunkoon sisältyivät:

- 1) Sisällölliset piirteet
 - genre
 - teema
 - henkilöt
 - paikka
 - aika
 - muut: fyysiset ominaisuudet, kirjallinen muoto, luettavuus ja teoksen rakenteen kuvaus
 - juoni: toiminta ja tapahtumisen kulku, psykologinen kehittäminen ja kuvaus
- 2) Objektiiviset piirteet
 - arviointi: arvottaminen eli kirjan merkitys kaunokirjallisuudessa ja palkinnot sekä teoksen sijoittuminen historialliseen jatkumoon
 - viittaukset tekijään: tekijän henkilöhistoria, tekijän muut teokset ja tekijän vaikutteet sekä viittaukset teoksen toiseen formaattiin, esimerkiksi elokuvaan, TV-sarjaan tai näytelmään
- 3) Subjektiiiviset piirteet
 - mielipide
 - lukukokemus

Muokkasin analyysirunkoa analyysin edetessä luokkia yhdistelmällä. Päädyin luokittelemaan Kaunokin ryhmää vastaavaan *muut*-luokkaan vähäisten mainintojen vuoksi alkujaan erikseen luokitellun teoksen rakenteen kuvauksen ja *arviointiin* eli objektiiviseen arvottamiseen teoksen sijoittumisen historiallisessa jatkumossa (ks. Saarti 2000). *Lukukokemukseen* luokittelin lukupiiriläisten viittaukset kuvailtavana olleeseen kirjaan liittyvään aiempaan lukuhistoriaan.

Lisäksi tunnistin lukupiiriläisten tuottamista vapaamuotoisista kuvauksista HelMet-verkkokirjaston asiasanoja vastaavat ilmaukset. Näin pystyin vertaamaan vapaamuotoisten kuvauksien ja verkkokirjaston asiasanojen yhdenmukaisuutta käsitetasolla. Vapaamuotoisista kuvauksista tunnistin avainsanojen (182 kappaletta) lisäksi 76 asiasanoja vastaavaa kuvausta.

Esimerkiksi tästä alkuperäisilmauksesta tunnistin asiasanat *pelihimo, perhe ja traumat*:

Mutta toisaalta tämmönen tolkuton himo pelata, ja sit tää ikään kuin palasi kotiin ja perheensä luokse, mutta sitten aina piti mennä pelaamaan. Joku semmonen ihme pakopaikka se pelaaminen sitten oli, et kai se oli tää tornihomma sitten tätä psyykeä ravistellut ja jättänyt jonkun vähän kummallisen olon. (Lukupiiriläinen 8: Putoava mies)

Pyrin säilyttämään objektiivisen asenteen tunnistaessani näin asiasanoja vastaavia alkuperäisilmauksia. Osa verkkokirjaston asiasanoista on varsin yleisiä ja niiden vastaavuudessa vaadin sanan täsmällisempää esiintymistä toimijana. Esimerkiksi tästä alkuperäisilmauksesta tunnistin asiasanat *isät ja tyttäret*:

Sehän tosiasiaassa kertoo isän ja tyttären tarinan ---.

(Lukupiiriläinen 6: Traktorien lyhyt historia ukrainaksi)

Tarkastelin myös avainsanoja sisältävien (21 kappaletta) ja pelkästään vapaamuotoista kuvausta sisältävien (11 kappaletta) kuvailujen välistä eroa. Tätä tarkastelua varten pyrin tunnistamaan lukupiiriläisten tuottamista avainsanoja sisältäneistä kuvailuista parhaiten verkkokirjaston asiasanoituksia vastanneet kuvailut. Kriteereinä käytin (1) lukupiiriläisten tuottamien kuvailujen avainsanojen lukumäärää sekä lukupiiriläisten ja HelMet-verkkokirjaston kuvailutermin välisiä yhdenmukaisuusprosentteja (2) esitys-, (3) ilmaisu- ja (4) käsitetasolla. Jokaisesta näistä neljästä ryhmästä tunnistin erikseen avainsanoja sisältävistä kuvauksista ne yksittäiset kuvailut, joissa avainsanojen lukumäärä sekä esitys-, ilmaisu- ja käsitetason yhdenmukaisuusprosentit olivat suurempia kuin näiden ryhmien keskimääräiset arvot (ks. liite 3).

Avainsanojen määrän perusteella kertyi kymmenen kuvailua, joista kaksi oli viihtyjän, kuusi esteetikkojen ja kaksi tiedollisesti suuntautuneen tuottamia. Esitystason yhdenmukaisuuksien perusteella kertyi kymmenen kuvailua, joista kaksi oli viihtyjien ja kahdeksan esteetikkojen tuottamia. Ilmaistason yhdenmukaisuuksien perusteella kertyi yksitoista kuvailua, joista kolme oli viihtyjien ja kahdeksan esteetikkojen tuottamia. Käsitetason yhdenmukaisuuksien perusteella kertyi yhteensä yksitoista kuvailua, joista kaksi oli viihtyjän, kahdeksan esteetikkojen ja yksi tiedollisesti suuntautuneen tuottamia. Tässä analyysissä otin huomioon myös kuvailujen jakautumisen lukijatyyppien mukaan. Liitetaulukkoon neljä olen koonnut tarkemmat tiedot näistä lukupiiriläisten tuottamista kuvailuista. Tämän analyysin tiivistetyt tulokset olen koonnut taulukkoon 9. Lisäksi taulukossa 9 on ilman avainsanoja jääneet kuvailut lukijatyypeittäin.

TAULUKKO 9. HelMet-verkkokirjaston asiasanoituksia parhaiten vastaavat lukupiiriläisten tuottamat avainsanajoukot ja ilman avainsanoja jääneet kuvailut lukijatyypeittäin

	Viihtyjät	Esteetikot	Tiedollisesti suuntautuneet	Yhteensä
Avainsanojen määrä, n > 9	2	6	2	10
Esitystason yhdenmukaisuus > 11 %	2	8		10
Ilmaisutason yhdenmukaisuus > 18 %	3	9		12
Käsitetason yhdenmukaisuus > 35 %	2	8	1	11
Ei avainsanoja	8	1	2	11

Näistä kuvailuista tunnistin kolmessa tai neljässä ryhmässä mukana olleet kuvailut, jolloin parhaiten verkkokirjaston asiasanoituksia vastanneita kuvailuja (ryhmä A) kertyi yhteensä viisi kappaletta. Nämä kuvailut tuotti yksi viihtyjä ja kolme esteetikkoa.

Ryhmän B muodostavat ne 11 kuvailua, joissa ei ollut avainsanoja. Näistä kuvailuista kahdeksan oli viihtyjien, yksi esteetikon ja kaksi tiedollisesti suuntautuneen lukijan kuvailuja. Vertasin ryhmän A ja ryhmän B vapaamuotoisia kuvauksia toisiinsa.

Ryhmän A ja ryhmän B kuvailujen välisten erojen lisäksi tarkastelin näiden ryhmien kuvailutilanteita. Kiinnitin huomiota siihen, millä tavoin lukupiiriläiset kuvailivat kirjoja antamieni ohjeistuksien jälkeen.

4 TULOKSET

Tässä luvussa raportoin tutkimuksen tulokset tutkimuskysymyksittäin edeten. Ensimmäiseksi käsitelen tutkimukseen osallistuneiden lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden valintaa ja lukupiiriläisistä tunnistamiani lukijatyyppejä. Seuraavaksi selostan lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden hakemisen tapoja yleisissä kirjastoissa ja HelMet-verkkokirjastossa. Tämän jälkeen tarkastelen lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden sisällönkuvailua avainsanojin ja vapaamuotoisin kuvauksin. Lopuksi kerron lukupiiriläisten suhtautumisesta HelMet-verkkokirjastossa asiakkaiden käytettävissä oleviin uusiin ominaisuuksiin.

4.1 Lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden valinta ja lukijatyypit

Tunnistin lukupiiriläistä kolme lukijatyyppeä lukupiiriläisen kirjaan kohdistuneiden odotusten, kaunokirjallisuuden lukemisen perustelujen ja luettujen kirjojen kirjallisuudenlajien mukaan. Kolmesta toista lukupiiriläisestä kuusi oli viihtyjiä, viisi esteetikkoa ja kaksi tiedollisesti suuntautunutta lukijaa. Erotin lukupiiriläisistä myös innokkaat, vähintään kirjan viikossa lukevat lukijat, ja satunnaisemmin lukevat lukijat.

Lukupiiriläisten mieleisen luettavan valinnassa oli melko paljon yhteneviä piirteitä. Kaikki lukupiiriläiset välttelivät väkivaltaa ja seksiä sisältävää kirjallisuutta. Heitä eivät kiinnostaneet amerikkalaiset dekkarit, scifi tai fantasiakirjallisuus. Lukupiiriläisten kertomuksista voitiin päätellä kiinnostuksen ja innon kaunokirjallisuuden lukemiseen alkaneen jo lapsuudessa. Lukeminen oli suurimmalla osalla lukupiiriläisiä kuulunut osaksi arkipäivää niin, että he kertoivat ruuhkavuosinakin lukeensa esimerkiksi työmatkoilla tai ruokaa laittaessaan. Haastateltavista ainoastaan yksi mainitsi, ettei lukemiselle ollut jäänyt riittävästi aikaa lasten ollessa pieniä. Luettavaksi valittiin kriitikoiden suosiman kirjallisuuden lisäksi lukijaa itseään aidosti kiinnostavaa kirjallisuutta.

Lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden valintaa selvittäessäni halusin tarkastella myös luettavan valintaan vaikuttavia kirjavinkkejä. Tarkastelussa erotin toisistaan (1) kriitikoiden ja median kirjavinkkien lähteet ja (2) muut kirjavinkkien lähteet, kuten sukulaiset ja ystävät, internetin, kirjaston, lukupiirin ja muut harrastukset. Luokittelin kirjaston muihin lähteisiin, sillä en nähnyt kirjaston yksiselitteisesti pitävän yllä vallitsevaa kirjallisuuskäsitystä. Kirjastossa on tarjolla muutakin kuin kriitikoiden arvottamaa ja mediakeskusteluissa esillä olevaa kaunokirjallisuutta.

Kerran kuukaudessa luettavan lukupiirin kirjan lisäksi satunnaisemmin lukevat lukupiiriläiset ehtivät lukea ainoastaan yhden kirjan kuukaudessa. Lukupiiri vaikuttaa ohjaavan satunnaisemmin kau-

nokirjallisuutta lukevien lukupiiriläisten kirjavalintaa. Toisaalta yksi eniten lukevista haastateltavista kertoi osallistuvansa useamman lukupiirin toimintaan, joten hänenkin lukemistaan ohjaavat lukupiirin kirjat. Lukupiireissä luetut kirjat olivat pääsääntöisesti kirjallisuuskeskusteluissa esillä olleita tai ohjaajan valitsemia. Kaikissa kuudessa lukupiirissä oli käytäntönä, että osallistujat saivat itse ehdottaa luettavaa. Harva lukupiiriläisistä kuitenkaan sanoi hyödyntäneensä tätä mahdollisuutta, vaan he luottivat kirjojen valinnassa ohjaajan ammattitaitoon. (Vrt. Ahola 2013, 146–147.) He kertoivat lukevansa mielellään kirjoja aiemmin heille tuntemattomammista aiheista. Sivuan lukupiiriä kirjavinkkien lähteenä myös kertomalla lukijatyyppien lukupiiriin kuulumisen syistä.

4.1.1 Viihtyjät kaunokirjallisuuden lukijoina

Viihtyjä tunnistuessani kiinnitin huomiota siihen, että kaunokirjallisuuden lukeminen oli heille tärkeä harrastus tai ajanviete. Lukemista koskevissa kommentteissa korostuivat lukemisen viihteelliset elementit. Kuudesta viihtyjästä kolme oli innokkaita lukijoita ja kolme luki satunnaisemmin.

Innokkaasti lukevien viihtyjien mieleisen luettavan kuvauksissa saivat melko tasaisesti mainintoja AMP-luokituksen ulottuvuuksista teoksen aihe ja tunnekokemus. Innokkaasti lukevat viihtyjät arvostivat selkeää ja osin kirjallisuuden konventioiden mukaan etenevää juonta. Kirjojen aiheet liittyivät arkipäivään, historiaan ja yhteiskuntaan. Myös ihmiskohtalot ja ihmisten väliset suhteet kiinnostivat heitä. Kaunokirjallisuuden avulla tavoiteltiin positiivisia tunteita ja arkipäivästä irtautumista. Lähestyttävyydeltään kirjojen tuli olla sujuvia ja selkeitä.

Niin siinä on sinänsä ihan kiva lukee irlantilaisesta maailmasta samalla tavalla. Onhan se arkipäivä kuitenkin aika realistista, että se kertoo siitä Irlannista samalla, et sen verran siinä on muutakin ku tätä romantiikkaa. Mut ne on näitä tämmösiä hyvän olon kirjoja.

(Lukupiiriläinen 4)

Innokkaasti lukevat viihtyjät kiinnittivät huomiota kirjojen tapahtumapaikkaan ja totuudelliseen kuvaukseen. Varsinkin dekkareita runsaasti lukeville viihtyjille tapahtumapaikka oli tärkeä osa lukukokemuksesta, ja tässä mielessä näillä lukijoilla ilmeni myös tiedollisia tarpeita viihteellisen kirjan lukemisen suhteen.

Ja yleensä noissa kirjoissa, dekkareissa varsinkin on semmosia niinku Jokinen, joka kuvaa Tamperetta ja sitten on joitakin dekkaristeja, on Reijo Mäki, joka kuvaa Turkua ja musta on hirveen kiva melkein kartan kanssa kattoo, et missä ne kulkee. Se on tosi mielenkiintosta.

(Lukupiiriläinen 6)

Kirjallisuudenlajeista innokkaasti lukevia viihtyjä kiinnostivat kotimaiset ja ulkomaiset dekkarit, kotimainen ja pohjoismaalainen kirjallisuus sekä klassikot. Eri kirjallisuudenlajeja luettiin vaihdellen, vaikka kaksi innokkaasti lukevaa viihtyjää kertoikin lukevansa mieluiten dekkareita. Dekkari-

harrastuksen muutama vuosi aiemmin löytänyt lukupiiriläinen yhtyi aiemmin todettuun käsitykseen genren muuttuneesta luonteesta.

Nyt kun mä oon noita dekkareita lukenut, niin mä oon kyllä sitä mieltä, että niistä löytyy jopa tosi kaunokirjallisia helmiä. Et en tiää, onko se muuttunut se genre jotenkin erilaiseks, mutta niitä ei enää voi nimittää ihan pelkästään dekkareiksi, vaan rikoskirjallisuudekshan sitä nykyään nimitetäänkin enemmän, mutta siellä on tosi loistavia kirjailijoita.

(Lukupiiriläinen 6)

Viihteellisemmän kirjallisuuden lisäksi Innokkaasti lukevat viihtyjät lukivat myös kriitikoiden suosimaa kirjallisuutta. Kriitikoiden arvostamiin kirjoihin ja uutuuksiin suhtauduttiin kuitenkin hieman varauksellisesti.

Lukuvinkkejä innokkaasti lukevat viihtyjät saivat eniten sukulaisilta ja ystäviltä sekä internetistä kirjailijoista tietoa hakemalla tai satunnaisesti blogeja lukemalla. Kriitikoiden arvottamaa ja median suosimaa kirjallisuutta he seurasivat lähinnä Helsingin Sanomista ja muista lehdistä. Yksi innokkaasti lukevista viihtyjistä kertoi saavansa lukuvinkkejä myös kausittain julkaistavista laajemmista kirjainnoksista.

Satunnaisemmin lukevat viihtyjät odottivat kirjalta erityisesti tunnekokemuksia. Heille kaunokirjallisuus vaikutti olevan ensisijaisesti erilaisten positiivisten tuntemusten herättäjä.

Siitä pitää jäädä semmonen jollain lailla positiivinen, mä en tarkota, että sen lopun pitää olla onnellinen, mutta siitä pitää jäädä jotenkin myönteinen olo. (Lukupiiriläinen 3)

Satunnaisemmin lukeville viihtyjille olivat tärkeitä elävästi kuvatut, uskottavat henkilöhahmot, joihin oli mahdollista samastua. Myös tarinalta odotettiin uskottavuutta.

Mä tykkään semmosista, joissa voi teoriassa uskoa että näin voi oikeesti käydä.

(Lukupiiriläinen 2)

Kirjan aiheen merkitys ei korostunut satunnaisemmin lukevilla viihtyjillä. Juoni sai AMP-luokituksen ensimmäisestä ulottuvuudesta eniten mainintoja. Luettavuudeltaan kirja sai olla kepeä, sujuva ja nopealukuinen.

Sen mä huomaan että näin vanhemmuutta mulle on alkanut merkitä yhä enemmän, että siinä kirjassa pitää olla hyvä tarina. Eli mä en jaksa sellasta liian pitkästyttävää jotakin huuhtelua ja haahuilua, vaan mä haluan, että siinä on joku jippo, joku semmonen, joka houkuttelee koko ajan, että miten tässä käy. Tää kuulostaa ihan hassulta, niinku dekkarin lukeminen, mut se on todella ruvennut merkitsemään, että mä en jaksa lukee pitkästyttäviä kirjoja.

(Lukupiiriläinen 9)

Kirjallisuudenlajeista satunnaisemmin lukevia viihtyjä kiinnostivat dekkarit, kotimaiset naiskirjailijat, klassikot ja kirjasarjat. Satunnaisemmin lukevat viihtyjät kertoivat suhtautuvansa kriitikoiden

arvottamiin kirjoihin varauksella. Kaksi satunnaisemmin lukevaa viihtyjää vältteli palkittujen kirjojen lukemista.

Lukuvinkkien lähteeksi satunnaisemmin lukevat viihtyjät nimesivät innokkaasti lukevien viihtyjien tavoin Helsingin Sanomat ja muut lehdet. Yksi satunnaisemmin lukevista viihtyjistä kuului kirjakerhoon. Kirjakerhon lehtikin saattoi toimia lukuvinkin lähteenä. Satunnaisemmin lukevat viihtyjät hyödynsivät vaihdellen muita kirjavinkkien lähteitä, kuten kirjastoa ja internetiä.

Viihtyjillä lukupiiriin kuulumisen tärkein syy oli luetun jakaminen ja lukukokemuksen laajeneminen. Yksi lukupiireistä oli perustettu innokkaimmin lukevan viihtyjän ehdotuksesta. Viihtyjät kokivat myös lukupiirin sosiaalisen puolen tärkeäksi.

4.1.2 Esteetikot kaunokirjallisuuden lukijoina

Esteetikkoja tunnistaessani kiinnitin huomiota siihen, että heillä korostuivat kirjan tarjoamat näkemykset ja ajatukset oman elämän ja maailman ymmärtämiseen liittyen. Lukemiseen yhdistyi myös nautinto, joka saattoi syntyä kirjan teemaan tai sen lähestyttävyyteen liittyvistä piirteistä. Esteetikot olivat kaunokirjallisuuden lukemisen asiantuntijoita. He kertoivat sujuvasti ja monipuolisesti mielestään luettavasta. Esteetikoiksi olisi voitu luokitella useampikin lukupiiriläinen. Esimerkiksi kirjallisuustiedettä opiskellut lukupiiriläinen ja dekkariharrastuksen muutama vuosi sitten löytänyt lukupiiriläinen olisivat voineet kuulua tähän ryhmään. Luokittelussa kiinnitettiin kuitenkin huomiota lukupiiriläisten lukemisen syiden kuvailuihin ja mieleiseen luettavaan haastatteluhetkellä. Viidesestä esteetikosta kolme oli innokkaita lukijoita, ja kaksi luki vähemmän.

Mieleistä luettavaa kuvatessaan innokkaasti lukevilla esteetikoilla painottui AMP-luokituksesta kolmas ulottuvuus. Kaunokirjallisuuden avulla tavoiteltiin sekä tunnekokemuksia että tietoa. Tarinoiden toivottiin olevan koskettavia, herättävän ajatuksia ja lisäävän ymmärrystä todellisesta elämästä.

Mutta sitten taas siinä Kesäpäivässä, siinä on vaan kaksi, siinä oli tämä isoäiti ja tämä tyttö, niin minusta se oli vaan niin hieno kuvaus tästä suhteesta. Että vaikka se oli tuttua niin se oli siinä yksinkertaisuudessaan minusta niin koskettava, liikuttava. Kaunis, taikka silleen, niin todentuntuinen ja oikea. Ja vähillä sanoilla saatu sanotuksi paljon. (Lukupiiriläinen 13)

Eri lukijatyypeistä esteetikkojen haastatteluista oli tunnistettavissa eniten kirjan lähestyttävyyteen liittyviä ilmauksia. Innokkaasti lukevat esteetikot kiinnittivät huomiota kirjailijan tyyliin, kirjan rakenteellisiin piirteisiin, taitavaan kielen käyttöön, kuvailevuuteen ja sujuvuuteen. Monimutkaisuutta ei pidetty hyvyyden kriteerinä.

--- ja se oli aivan uskomaton se alku, että mä olin aivan tikahtua, se oli ku joku kansallisromanttisuuden ylistyslaulu, se alko "kun tänä lehtevän kauniina kuulaana kesäpäivänä heleä neito asteli niittyä pitkin", se oli tän tyyppistä kerrontaa, ja mä aattelin, että täähän täytyy lukee, tää on hurmaavaa. (Lukupiiriläinen 5)

Esteetikot olivat kiinnostuneita historiallisista ja yhteiskunnallisista aiheista, ihmissuhteista ja ihmisten kohtaloista sekä muista kulttuureista. Jos kirja oli täysin mielikuvituksen tuotetta, sen piti käydä ilmi kirjasta.

Kirjallisuudenlajeista innokkaasti lukevat esteetikot arvostivat erityisesti kotimaista kirjallisuutta. Lisäksi he lukivat monipuolisesti käänöskirjallisuutta, dekkareita, klassikoita ja novelleja. He lukivat mielellään kriitikoiden arvottamia ja mediassa esillä olevia kirjoja.

Innokkaasti lukevat esteetikot olivat kaunokirjallisuuden lisäksi kiinnostuneista muistakin kulttuurinmuodoista. Innokkaasti lukevien esteetikkojen muita kulttuuriharrastuksia olivat esimerkiksi maalaaminen ja säännölliset teatterikäynnit.

Lukuvinkkejä innokkaasti lukevat esteetikot hyödynsivät melko rajallisesti. Kriitikoiden arvottamaa kirjallisuutta seurattiin lähinnä Helsingin Sanomista, muista lehdistä ja radiosta. Ainoastaan yksi innokkaasti lukeva esteetikko kertoi hakevansa internetistä tietoa kirjailijoista ja arvosteluista. Hän mainitsi myös lukupiirin toimivan kirjavinkkien lähteenä.

Kahden satunnaisemmin lukevan esteetikon kirjaan kohdistuvat odotukset olivat vastaavia kuin innokkaasti lukevien esteetikkojen. Suurin ero innokkaasti ja satunnaisemmin lukevien esteetikkojen välillä oli luetun kaunokirjallisuuden määrä. Kaksi satunnaisemmin lukevaa esteetikkoa kertoivat molemmat olevansa hitaita lukijoita, sillä he halusivat keskittyä kirjaan ja mietiskellä sitä lukiesaan. Lukemiseen vaadittiin erityinen, rauhallinen hetki.

Mutta mä nautin siitä kielestä ja tunnelmasta ja luen hitaasti ja mietiskelen ja saatan pysähtyä ja ajatella, et se varmaan selittää sen, että mä en hirveän paljon lue, että mulla ei oo tarvetta saada jotakin määrää luetuksi vaan, se on kivaa ja se on kivaa silloin kun on aikaa. (Lukupiiriläinen 7)

Myös mieleiset kirjallisuuden lajit olivat satunnaisemmin lukevilla esteetikoilla vastaavia kuin innokkaasti lukevien esteetikoilla. Tosin he suhtautuivat kriitikoiden arvottamiin kirjoihin hieman varauksellisemmin kuin aktiivisemmin lukevat esteetikot.

Lukuvinkit kiinnostivat satunnaisemmin lukevia esteetikkoja enemmän kuin innokkaasti lukevia esteetikkoja. He seurasivat eri lukijatyypeistä vaihtelevimmin eri lukuvinkkien lähteitä. Molemmat nimesivät lukuvinkkien lähteiksi sukulaiset tai ystävät ja kirjaston. Toinen kertoi käyvänsä kuuntelemassa kirjaston järjestämiä kirjailijavierailuja. Kirjallisuusarvosteluja satunnaisemmin lukevat

esteetikot seurasivat Helsingin Sanomien lisäksi muista lehdistä ja kausittain tulevista mainoksista. Lisäksi toinen satunnaisemmin lukevista esteetikoista luki Parnassoa ja toinen kertoi seuraavansa television kirjallisuuskeskusteluja.

Esteetikoille lukupiirissä käyminen oli keino rikastaa omaa lukemistaan. He kaikki olivat hakeutuneet toimintaan mukaan omasta kiinnostuksestaan ja hakivat lukupiiriin kuulumisella lisäulottuvuutta jo muutenkin vaihtelevaan lukemiseensa.

4.1.3 Tiedollisesti suuntautuneet lukijat kaunokirjallisuuden lukijoina

Tiedollisesti suuntautuneita lukijoita tunnistaessani kiinnitin huomiota siihen, että heille kaunokirjallisuus oli tiedollisen aihesisällön elävöittäjä. He lukivat kaunokirjallisuutta osittain tietokirjallisuuden tapaan lisätietoa hankkiakseen. Luokittelin kaksi lukupiiriläistä tiedollisesti suuntautuneiksi lukijoiksi. Heistä toinen oli innokas lukija ja toinen luki vähemmän kuin kirjan viikossa.

Innokkaasti lukevalla tiedollisesti suuntautuneella lukijalla kirjan aihe, tapahtuma-aika ja -paikka sekä tekijän tarkoitus saivat lähes yhtä paljon mainintoja. Tämä lukupiiriläinen lähestyi kaunokirjallisuutta hyvin analyttisesti ja eritteli tarkkaan kaunokirjallisuuteen kohdistuvia odotuksiaan. Faktatietojen lisäksi hän halusi eläytyä kaunokirjallisuuden avulla todellisiin tapahtumiin.

Kun tämmönen kaunokirjallinen henkilö mielikuvituksellaan ottaa tiukasti historiallisissa faktoissa pysyen sen aiheen, niin se kummasti elävöittää tapahtumia, kyl se varmaan on se.
(Lukupiiriläinen 11)

Häntä kiinnostivat historialliset ja yhteiskunnalliset aiheet laajempina ilmiöinä, kulttuuri ja ihmisten elämänvaiheet. Kirjojen tapahtuma-aika vaihteli menneisyydestä nykyisyyteen, ja hän kiinnitti erityisesti huomiota kirjan henkilöiden sosiaaliseen ja ammatilliseen paikkaan. Kirjallisuudenlajeista hän luki käänöskirjallisuutta, kotimaisia naiskirjailijoita ja kriitikoiden arvostamia kirjoja.

Lukuvinkkien lähteeksi innokkaasti lukeva tiedollisesti suuntautunut lukija nimesi Helsingin Sanomat, Parnasson sekä sukulaiset ja ystävät. Hän kertoi tilanneensa Parnassoa jo useita vuosia.

Satunnaisemmin lukeva tiedollisesti suuntautunut lukija kuvaili AMP-luokituksesta ainoastaan *tekijän tarkoitus* -ulottuvuutta. Häntä kiinnostivat kirjailijoiden itsensä kokemat todellisen elämän tapahtumat ja erilaiset ajankuvaukset. Häntä kertoikin lukevansa kaunokirjallisuuden sijaan mieluummin elämäkertoja.

Siis niissäkin on se, että ne ei oo pelkästään fiktiota yleensä, siis se vastaa, siis ne ei oo keksitty, yleensä ne kirjailijat ei keksi mitään. Ne on itse elänyt tai kuullut tai jotain semmosta, mut kuitenkin ne on jonkun ajan kuvia vastaavia. (Lukupiiriläinen 12)

Kirjallisuudenlajeista satunnaisemmin lukeva tiedollisesti suuntautuneen lukijan haastattelusta oli tunnistettavissa vahva klassikoiden arvostaminen. Hän luki kriitikoiden arvostamia kirjoja, mutta suhtautui niihin varauksella.

Lukuvinkkejä satunnaisemmin lukeva tiedollisesti suuntautunut lukija sai Helsingin Sanomista ja muista lehdistä. Lisäksi tuttu kirjastonhoitaja vinkkasi tarvittaessa luettavaa. Satunnaisemmin lukeva tiedollisesti suuntautunut lukija kävi myös seuraamassa kirjaston kirjailijavierailuja.

Yhteistä tiedollisesti suuntautuneille lukijoille oli se, että heitä oli pyydetty mukaan lukupiiriharrastukseen. Heille molemmille kirjallisuuden tuntemuksen laajeneminen oli lukupiirin merkittäväntä antia.

4.2 Lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden hankintakäytännöt yleisessä kirjastossa ja HelMet-verkkokirjastossa

Lukupiiriläisten tyypillisistä kaunokirjallisuuden lainaamiseen liittyvistä kirjastokäynneistä tunnistin kolme tilannetta. Ensimmäisessä tilanteessa lukupiiriläisellä oli kirjastoon saapuessaan tiedossaan ennalta tunnettu teos tai genre, josta hän halusi lainata luettavaa. Toisessa tilanteessa lukupiiriläinen tuli lainaamaan jotain mieleistä luettavaa tietämättä tarkalleen, mitä oli etsimässä. Kolmannessa tilanteessa lukupiiriläinen tuli noutamaan varattua kirjaa.

Ennalta tunnetun teoksen haulla tarkoitan tässä tutkielmassa tutun kirjan tai tekijän kirjojen hakua, genreluokituksen hyödyntämistä, kirjavinkkiä tai kirjan saatavuuden tarkistamista verkkokirjastosta ennen kirjastoon saapumista. Selaamisella tarkoitan hyllyjen välissä kuljeskelua, palautettujen, uutuu- ja best seller -kirjojen silmäilemistä sekä kirjanäyttelyjen ja esille laitettujen kirjojen katselemista. (Vrt. Saarinen & Vakkari 2013.) Lisäksi huomioin lukupiiriläisten ja kirjaston henkilökunnan välisen vuorovaikutuksen.

HelMet-verkkokirjaston käytön tavoista erotin lukupiiriläisten kanssa käytyjen keskustelujen perusteella toisistaan kirjan varaamisen, tilaamisen, saatavuuden tarkistamisen ja paikantamisen. Käytännössä varaaminen ja tilaaminen johtavat samaan tilanteeseen, eli kirjan noutamiseen kirjastosta. Saatavuuden tarkistaminen ja paikantaminen saattavat johtaa kirjastokäyntiin.

4.2.1 Viihtyjien kaunokirjallisuuden hankintakäytännöt

Kolmesta innokkaasti lukevasta viihtyjistä kaksi kävi usein kirjastossa. Heistä toinen kertoi käyvän kirjastoautossa viikoittain ja tämän lisäksi hakevansa tarvittaessa lisää luettavaa lähikirjastosta.

Kolmas innokkaista lukijoista kävi kirjastossa vaihtelevasti. Hän kertoi ostavansa jonkin verran kirjoja ja lisäksi kierrättävänsä kirjoja ystäviensä ja sukulaistensa kanssa.

No mulla on semmosia kausia ollut, että mä käyn pari kertaa kuussa ja sitten tulee semmosia kausia, että voi mennä parikin kuukautta etten käy lainkaan. Et jos sattuu olemaan kotona semmosta, jota on ostanut ite tai lainannut joltain kaverilta. (Lukupiiriläinen 4)

Innokkaasti lukevat viihtyjät käyttivät lukijatyypeistä vaihtelevimmin erilaisia tapoja kirjan hakemisessa. Ennalta tunnetun teoksen hakemisessa tuttu tekijä tai ennalta saatu vinkki olivat suosituimpia kirjan valinnassa auttavia tekijöitä. Selaamista hyödynnettiin kuitenkin enemmän kuin ennalta tunnetun teoksen hakua. Innokkaimmin lukeva viihtyjä kertoi käyvänsä niin usein kirjastossa, ettei kirjojen ennalta valitsemiselle ollut tarvetta. Kirjoja pääsi vaihtamaan usein, eikä niiden valintaan lainaustilanteessakaan tarvinnut kiinnittää niin paljoa huomiota.

Niin ehkä mä oon kuitenkin se vanhanajan lukija, joka kattoo viihderomaanit, jännitysromaanit ja kaunokirjallisuus ja sitten hakee aakkosten mukaan sen tutun kirjailijan tai sitten kun on saanut sen vihjeen siitä, kun on joku sanonut, niin panee kirjailijan nimen ylös niin sen mukaan sitten. (Lukupiiriläinen 10)

Innokkaasti lukevat viihtyjät hyötyivät selatessaan lukijatyypeistä eniten kirjastossa esillä olevista kirjoista. Selaamisen välineistä käytettiin palautettuja kirjoja, uutuuksia ja best seller -hyllyä ja esille laitettuja kirjoja.

Eniten just nää kolme, et bestsellerit, palautetut ja sit nää esille laitetut. (Lukupiiriläinen 4)

Yksi innokkaista viihtyjistä hyödynsi kuitenkin lähinnä ennalta tunnetun kirjan hakua. Hän kertoi, ettei löydä kirjoja kirjastosta selaamalla.

En oikein silleen löydä sieltä, et jos vaan summamutikassa lähden hakemaan jotain luettavaa, niin se täytyy olla sillain, et sen vaan näkee, et ton mä otan. (Lukupiiriläinen 6)

Vaikka selaaminen oli innokkaasti lukevien viihtyjien suosituin hakemisen tapa, pelkkä selaamiseen turvautuminen oli kahdesta muustakin innokkaasti lukevasta viihtyjästä haastavaa. Kirjasta kaivattiin valintatilanteessa jotain ennakkotietoa tai suositusta.

Kaikki innokkaasti lukevat viihtyjät käyttivät verkkokirjastoa. Innokkaasti lukevista viihtyjistä kaksi käytti verkkokirjastoa kirjojen varaamiseen, tilaamiseen ja uusimiseen. Kolmas harvemmin kirjastossa käyvä innokas viihtyjä varasi kirjoja ja tarkisti kirjojen saatavuuksia lähikirjastossa tai HelMet-alueella. Verkkokirjaston käyttäminen oli korvannut aiemmin kirjastossa suoritettuja toimintoja.

Ennen mä aina otin sen lehtileikkeen mukaan ja menin ja tilasin sen kirjan, mut nyt mä tilaan netistä. (Lukupiiriläinen 10)

Satunnaisemmin lukevat viihtyjät kävivät kirjastosta harvemmin lainaamassa kirjoja. Yksi satunnaisemmin lukevista viihtyjistä kävi kirjastossa usein, mutta lähinnä lehtiä lukemassa. Kaksi satunnaisemmin lukevaa viihtyjää kertoi kierrättävänsä kirjoja. Kaikki kolme sanoivat lopettaneensa kirjojen ostamisen, sillä niitä oli kertynyt kotiin jo tarpeeksi.

Satunnaisemmin lukevat viihtyjät eivät käyttäneet niin monia hakemisen keinoja kuin innokkaasti lukevat viihtyjät. Kaksi satunnaisemmin lukevaa viihtyjää lainasi kirjaston kirjoja harvoin. Heidän hankintakäytäntönsä kirjastossa ja verkkokirjastossa saattoi sen vuoksi olla vähäisempää kuin useammin kirjaston palveluja käyttävillä lukijoilla.

Ennalta tunnetun teoksen haussa satunnaisemmin lukevat viihtyjät hyödynsivät lähinnä kirjavinkkejä. He selasivat kirjoja enemmän kuin innokkaasti lukevat viihtyjät. He eivät kuitenkaan lainanneet best seller -kirjoja, eivätkä olleet niin kiinnostuneita kirjanäyttelyistä. Satunnaisemmin lukeville viihtyjille kirjojen löytäminen kirjastosta oli haastavaa. Tähän saattoi vaikuttaa harvemmat kirjastokäynnit. Selaamisessa he turvautuivat palautushyllyyn. Palautettu kirja oli vertaisarvioitu ja siksi oletettavasti luettavaksi sopiva.

Mä sääntäilen siellä hyllyjen välissä ja yritän epätoivoisesti etsiä. --- No on se aika vaikee. Joo, että mä moneen kirjaan tartun ja luen takakannta ja ei tämä, ei tämä, ja joskus mä palaan ikään kuin tyhjin toimin sieltä, että ei löytynyt semmosta, että tämän mä haluan lukee.
(Lukupiiriläinen 9)

Mä oon oikeestaan aika laiska, et kun mä palautan ne kirjat, niin siinä vieressä on ne palautetut kirjat, ne on yleensä semmosia kirjoja, mitä ihmiset viitti lukee. Mä melkein aina nappaan siitä jotain, et en mä sieltä hyllyistä löydä, eikä siellä ookaan mitään, siel ei kerta kaikkiaan, että siis kaikki dekkarit ja semmoset luettavat kirjat on lainassa, et ne on siinä kärryssä, että siel hyllyssä on sit semmoset vaan, joita ei viitti kukaan lukee.
(Lukupiiriläinen 2)

Satunnaisemmin lukevat viihtyjät käyttivät verkkokirjastoa innokkaasti lukevia viihtyjä vähemmän. Verkkokirjastoa käytettiin kirjojen saatavuuden tarkistamiseen, paikantamiseen ja jonkin verran varaamiseen ja uusimiseen.

4.2.2 Esteetikkojen kaunokirjallisuuden hankintakäytännöt

Kirjastossa käyminen vaihteli kolmen innokkaasti lukevan esteetikon kesken siten, että kaksi heistä kävi kirjastossa viikoittain ja yksi ainoastaan hakemassa tilaamansa kirjat. Kaksi innokkaasti lukevaa esteetikkoa kierrätti kirjoja ystäviensä ja sukulaistensa kesken. Heistä toinen kertoi luopuneensa kirjojen ostamisesta. Kaksi muuta innokkaasti lukevaa esteetikkoa osti ne heitä kiinnostavat uudet kirjat, joita olisi joutunut odottamaan kirjastosta.

Joitakin, jos on joku juttu, esimerkiks mä tiedän, mä haluan ton. Nyt viimesin oli tää Kun kyyhkysel katosivat, niin sen ostin sitten. Mä ajattelin, että mä en jaksa ruveta odottelemaan, et koska se tulee kirjastoon, kun siellä on heti viissataa jonossa. Ja sit kun meillä on ollut semmonen hyvä rinki, että on monta käyttäjää sille. Mun tyttö saa veljeltäni esimerkiksi Finlandia-voittajan joka vuosi joululahjaks, niin sillä lailla saa sitten senkin. Ja sit me lainataan paljon kirjoja toinen toisillemme. (Lukupiiriläinen 5)

Innokkaasti lukevat esteetikot tiesivät pääsääntöisesti ennen kirjastokäyntiä, mitä kirjoja he halusivat lukea ja lainata. Esteetikoista kaksi innokasta lukijaa varmistivat haluamiensa kirjojen saamisen varaamalla ne. Heistä toinen kertoi, ettei välttämättä käy enää kovin usein kirjastossa lukupiiriä lukuun ottamatta, ja hän varasi siksi haluamansa kirjat. Toisella kirjavalinta oli siirtynyt kokonaan verkkoon. Hän oli haastatelluista lukupiiriläisistä ainoa, joka hyödynsi myös verkkokirjakauppoja ja löysi luettavaa sitäkin kautta.

Mä luulen kyllä että se on aika usein sitä hakemista, et kyl mä selaan siellä netissä niitä kirjoja nykyään, et sit jos meen kirjastoon, mä meen ehkä lukemaan lehtiä enemmän. Saatan mä tietysti vähän kattoo mitä siellä on, mut ei se, must tuntuu ettei niinku löydä enää hyllystä mitään, et kaikki on, sielt netistä löytyy, ku siel on sit kaikki, sieltä voi tilata ja sielt löytyy melkein aina, et kyl se on se kirjan valitseminen on mennyt sinne [internetiin]. (Lukupiiriläinen 1)

Ainoastaan yksi innokkaasti lukevista esteetikoista hyödynsi kirjan hakemisessa selaamista. Hän ei halunnut käyttää ylimääräistä aikaa tietokoneen äärellä olemiseen ja kirjojen varaamiseen verkkokirjaston kautta. Lisäksi hän arvosti vuorovaikutusta kirjaston henkilökunnan kanssa.

En mä sieltä [verkkokirjastosta] varaa koskaan, mä meen tonne kirjastoon. Mä tykkään olla ihmisten kanssa tekemisissä ja tuol on hirveen hyvä palvelu kirjastossa ja sit samalla tulee hoidettua monta muutakin asiaa ku voi kattella vähän muitakin kirjoja. (Lukupiiriläinen 5)

Vaikka tämä esteetikko käytti verkkokirjastoa harvoin, hyödynsi hänkin sitä tilanteen niin vaatiessa. Hän käytti verkkokirjastoa toisinaan kirjan paikantamisessa, mikäli halusi saada jonkin kirjan nopeasti.

No joskus joo, kun oon kattonut jotain kirjaa ja mennyt sit hakee toisesta kirjastosta, jos on ollut kiire. (Lukupiiriläinen 5)

Kaksi satunnaisemmin lukevaa esteetikkoa kertoivat käyvänsä kirjastossa harvoin. Syyksi paljastui se, että kirjastosta oli vaikea saada uutuuskirjoja. Satunnaisemmin lukevien esteetikkojen suosituin hakemisen tapa oli ennalta tunnetun teoksen haku. Tässä he hyödynsivät lukuvinkkejä. Kirjaston henkilökunnalta saatettiin kysyä neuvoa kirjan tunnistamisessa tai aineiston paikantamisessa. Lukuvinkkejä ei kuitenkaan pyydetty. Molemmat satunnaisemmin lukevat esteetikot kierrättivät ja ostivat kirjoja.

No mä palautan kirjoja mitä mulla mahdollisesti on ja lainaan sieltä jotakin, ei siinä sen kummempaa. Sit mä yleensä tiedän etukäteen mitä mä haen, siis kirjailijan nimen ja sen perusteella sitten etsin niitä. --- Joskus tiedän vaan kirjailijan nimen ja sitten tietysti joskus mä tiedän vaan kirjan nimen ja sitten tietysti haen sieltä, kyllä mä käyn kysymässä virkailijalta-kin ja käytän heidän ammattitaitoa siinä, mutta en kyllä enää oo kysellyt silleen, et mitäs nyt lukisin, että kyllä mä yleensä menen sinne mielessäni joku kirjailija, jota mä, muutama vaihtoehto ja katon, että olisko niitä sitten saatavilla. (Lukupiiriläinen 8)

Satunnaisemmin lukevat esteetikot vaikuttivat käyttävän verkkokirjastoa monipuolisemmin kuin innokkaasti lukevat esteetikot. He varasivat, tilasivat tai paikansivat kirjoja, tarkistivat niiden saatavuuden ja uusivat lainoja.

Toisen satunnaisemmin lukevan esteetikon kirjastossa käyminen ja hankintakäytännöt kirjastotilassa muuttuivat täysin lomapaikkakunnalla. Kirjastossa poikkeaminen ja lehtien lukeminen kirjastossa olivat hänelle osa lomanviettoa. Hän kertoi käyvänsä lomapaikkakunnan kirjastossa viikoittain lukemassa lehtiä.

Kesällä mä käyn ehkä enemmänkin kirjastossa ku talvella, koska siel ei oo sitten niitä tuttavia, joilta ne kirjat sais, eikä oo naapureita, niin sitten on sen kirjaston varassa. (Lukupiiriläinen 8)

Näillä kirjastokäynneillä tämä esteetikko selasi uutuuksia ja palautettuja kirjoja. Syynä kirjojen hakemiseen liittyvään käyttäytymisen muutokseen oli kirjojen kierrättämisen mahdollistavan verkoston puuttuminen lomapaikkakunnalla.

4.2.3 Tiedollisesti suuntautuneiden lukijoiden kaunokirjallisuuden hankintakäytännöt

Innokkaasti lukevan tiedollisesti suuntautuneen lukupiiriläisen lähikirjasto sijaitti kulttuurikeskuksessa, jossa hän kävi usein erilaisissa tapahtumissa. Käydessään kulttuurikeskuksen tapahtumissa, hän saattoi poiketa myös kirjastoon. Kirjastossa hän kävi vähintään kahdesti viikossa.

Käyn mä tossa kirjastossakin, koska mul on aina varauksia tai HelMetissä mä nään että nyt varaukset on tullu, niin kyl mä haen ne pois, ettei ne oo heillä riesana täällä. --- et kyllä ne kaks kertaa [viikossa] tulee ihan säännönmukaisesti. (Lukupiiriläinen 11)

Tiedollisesti suuntautunut innokkaasti lukeva lukupiiriläinen ei ostanut kaunokirjallisuutta lainkaan. Hänestä oli tullut muutaman viimeisen vuoden aikana aktiivinen kirjastonkäyttäjä.

Tiedollisesti suuntautunut innokas lukija hyödynsi myös verkkokirjastoa aktiivisesti. Hän varasi kirjat verkkokirjaston kautta, ja meni siksi kirjastoon joko noutamaan varattuja kirjoja tai tarkasti kirjojen saatavuuden ennen kirjastoon menoa. Kirjastossa hän tarkasti myös best seller -hyllyn, uutushyllyn ja kirjaston henkilökunnan esille laittamat kirjat hyödyntäen siten myös selaamista. Tä-

mä oli kuitenkin lähinnä varatoimenpide, sillä tieto kiinnostavista kirjoista kertyi median aktiivisella seurannalla.

Mä vilkasen aina ne best sellerit, koska saattaa olla, et mä en oo jotain huomannut, mut et tällä Hesari, Suomen Kuvalehti ja Parnasso, niin aika paljon tietää, et mitä on ilmassa, mutta että vilkasen siihen. Ja sitten katson aina ihan mielenkiinnosta, mitä kirjastonhoitajat on laittanut siihen pitkälle pöydälle --- ja sitten katson uutuuksia hyllyn. Mutta usein miten kun mä menen sinne puolelle niin mä oon jo katsonut HelMetistä, että [kirjastossa] on se ja se kirja, et mun ei tarvii sitä varata, mut et aika paljon mä [varaan], onneksi on tämä varausjärjestelmä. (Lukupiiriläinen 11)

Satunnaisemmin lukeva tiedollisesti suuntautunut lukija kävi kirjastossa lukemista tarvitessaan tai seuraamassa kirjailijavierailuja. Hän osti kirjoja lomamatkoilla. Lisäksi hän osti vaikeasti kirjastossa saatavissa olevia lukupiirin kirjoja ja kierrätti erityisesti niitä.

Satunnaisemmin lukeva tiedollisesti suuntautunut lukupiiriläinen hyödynsi sekä tunnetun teoksen hakua että selaamista. Hän valitsi kirjan usein ennen kirjastoon menoaan, mutta selasi best seller - hyllyä.

Hyvin usein mä valitsen jonkun jostain luetuista lehdistä, et joku uusi kirja tai joka on saanut palkinnon, et jos heillä on se. (Lukupiiriläinen 12)

Lisäksi hän sai lukuvinkkejä tutulta kirjastonhoitajalta. Satunnaisemmin lukeva tiedollisesti suuntautunut lukupiiriläinen ei käyttänyt lainkaan verkkokirjastoa.

4.3 Lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden sisällönkuvailu

Lukupiiriläiset tuottivat avainsanoja ja vapaamuotoisia kuvauksia vaihdellen. Kaksi lukupiiriläistä kuvaili kirjoja vapaamuotoisesti avainsanoja tuottamatta (L4 ja L12). Kuusi lukupiiriläistä tuotti kaikista kuvailemistaan kirjoista avainsanoja (L1, L3, L5, L7, L8 ja L11). Loput viisi lukupiiriläistä kuvailivat kirjoja vaihdellen sekä avainsanoilla että vapaamuotoisilla kuvauksilla (L2, L6, L9, L10 ja L13). Kahden lukupiiriläisen avainsanojen tuottamiseen saattoi vaikuttaa epäselvä tai ensimmäisen kuvailtavan kirjan kohdalla väärin ymmärretty ohjeistus (L2 ja L10). He eivät nimenneet ensimmäisille kuvailemilleen kirjoille avainsanoja. (Ks. taulukko 5)

Tarkastelin lukupiiriläisten kirjojen kuvailuja pääsääntöisesti siten, että käsitin lukupiiriläiset yhteisöllisenä avainsanoja tuottavana ryhmänä. Tämä on perusteltua siinä mielessä, että HelMet-verkkokirjastossa asiakkaiden lisäämiin kuvailuihin ei liity käyttäjien tunnistetietoja, vaan esimerkiksi kaikkien aineistoa kuvailevien käyttäjien avainsanat näkyvät verkkokirjastossa kirjan tiedoissa yhtenä avainsanalistana. Lisäksi lukupiiriläisten keskinäinen vertailu olisi ollut kuvailujen vähäisestä lukumäärästä johtuen epäolennaista. Käsittelen lukupiiriläisten sisällönkuvailuista ensin lukupiiri-

riläisten avainsanajoukot ja tämän jälkeen lukupiiriläisten kirjojen vapaamuotoiset kuvaukset. Kuvailujen tarkemmissa tarkasteluissa käytän esimerkkinä Sofi Oksasen kirjan Puhdistus kuvailuja.

4.3.1 Lukupiiriläisten tuottamat avainsanat

Lukupiiriläiset tuottivat avainsanoja kahdestatoista eri teoksesta, joille kertyi yhteensä 21 kuvailua yhdeltätoista eri haastateltavalta. Lukupiiriläiset tuottivat yhteensä 182 analysoitavaa avainsanaa tai fraasia. Pienin annettujen avainsanojen määrä oli 2 ja suurin 22. Avainsanoja oli suhteessa noin 45 prosenttia vähemmän kuin HelMet-verkkokirjaston asiasanoja. Vertasin kaikkien lukupiiriläisten tuottamien avainsanojen ja HelMet-verkkokirjaston asiasanojen välistä yhdenmukaisuutta esitys-, ilmaisu- ja käsitetasolla. Kaikkien avainsanoja sisältäneiden kuvailujen esitystason yhdenmukaisuus jäi alhaiseksi ollen ainoastaan 11 %. Ilmaisutasolla yhdenmukaisuus nousi 18 prosenttiin. Käsitetasolla yhdenmukaisuus oli 35 %. (Ks. liite 3) Kääntäen voidaan ajatella, että 65 % lukupiiriläisten kuvailuista poikkesi käsitetasolla HelMet-verkkokirjaston kuvailusta, jolloin näiden kuvailujen voidaan nähdä täydentävän asiantuntijoiden tuottamaa kuvailua.

Jaoin kaikki lukupiiriläisten tuottamat avainsanat Kaunokin ryhmiin (taulukko 10). Näin saatiin kokonaiskuva siitä, millaisia piirteitä kirjoista lukupiiriläiset kuvailivat avainsanojen avulla. Lukupiiriläiset kuvailivat avainsanoilla selvästi eniten teemaa. Kaikista annetuista avainsanoista teeman osuus oli 68 %. Seuraavaksi eniten kuvailtiin henkilöitä (14 %), genreä (9 %) ja paikkaa (7 %). Aikaa (3 %) kuvailtiin niukalti. Lukupiiriläiset eivät kuvailleet avainsanoilla muut-luokkaan kuuluvia piirteitä. Mikään avainsanoista ei jäänyt Kaunokin ryhmien ulkopuolelle.

TAULUKKO 10. Lukupiiriläisten ja HelMet-verkkokirjaston kuvailuterminien jakautuminen Kaunokin ryhmien mukaan prosentteina

	Lukupiiriläisten tuottamat avainsanat		Avainsanat, joille vastine HelMet-verkkokirjaston asiasanoissa		Avainsanat, joille ei vastinetta HelMet-verkkokirjaston asiasanoissa		HelMet-verkkokirjaston asiasanat	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Genre	16	9 %	13	16 %	3	3 %	56	27 %
Teema	123	68 %	44	56 %	79	77 %	87	41 %
Henkilöt	25	14 %	12	15 %	13	13 %	39	18 %
Paikka	12	7 %	8	10 %	4	4 %	19	9 %
Aika	6	3 %	2	3 %	4	4 %	7	3 %
Muut	0	0 %	0	0 %	0	0 %	3	1 %
Yhteensä	182	100 %	79	100 %	103	100 %	211	100 %

Vertasin kaikkien lukupiiriläisten tuottamien ja HelMet-verkkokirjaston kuvailuterminien Kaunokin ryhmien mukaisia piirteitä keskenään (taulukko 10). Vastaavalla tavalla kuin lukupiiriläisten kuvailuissa myös HelMet-verkkokirjaston asiasanoissa kuvailtiin eniten teemaa (41 %). Seuraavaksi eni-

ten verkkokirjaston asiasanoilla kuvailtiin genreä. Verkkokirjastossa jokainen tässä tarkasteltavasta kahdestatoista kirjasta oli kuvailtu asiasanoilla *kaunokirjallisuus* ja *romaanit*, ja asiasanoista genren osuus oli yli neljäsosa (27 %). Tämä aiheutti suurimman eron lukupiiriläisten ja verkkokirjaston kuvailutermin välille Kaunokin ryhmien mukaisia piirteitä vertailtaessa. Lukupiiriläiset kuvailivat genreä noin kymmenesosalla (9 %) avainsanoista. Lukupiiriläisten genren kuvailun vähäisyyteen saattoi vaikuttaa haastattelujen painottuminen kaunokirjallisuuteen, joten tätä kirjojen piirrettä ei ehkä siksi osattu erikseen ottaa huomioon kuvailussa. Henkilöiden, paikan ja ajan kuvailemisen suhteen lukupiiriläisten ja verkkokirjaston kuvailutermin piirteiden osuudet mukailivat toisiaan. Tosin verkkokirjastossa näitä piirteitä oli kuvailtu aikaa lukuun ottamatta hieman enemmän kuin lukupiiriläisten kuvailuissa. Verkkokirjaston asiasanoista kolme (1 %) oli Kaunokin sijaan peräisin YSasta. Avainsanoista yli puolelle ei ollut vastinetta verkkokirjaston asiasanoissa yhdenmukaisuutta tällä tavoin laskettaessa. Myös suurin osa näistä avainsanoista kuvasi teemaa (77 %).

Lisäksi vertasin lukupiiriläisten tuottamia avainsanoja Kaunokkiin. Avainsanoista 79 kappaletta eli 43 % oli esitystason eli merkkijonon vastaavuudella ja 96 kappaletta eli 53 % ilmaisutason vastaavuudella Kaunokissa. HelMet-verkkokirjaston ja Kaunokin laskettavissa olevia asioita kuvaavat asiasanat ovat monikkomuodossa. Lukupiiriläiset käyttivät avainsanoissa pääsääntöisesti yksikkömuotoa. Vapaan avainsanoituksen mukaisia tapahtuma-aikaa ja -paikkaa sekä henkilöitä kuvaavia avainsanoja oli lukupiiriläisten tuottamista avainsanoista 19 kappaletta eli 10 %. Lukupiiriläisten tuottamista avainsanoista 37 % oli sellaisia, joita ei löytynyt Kaunokista. HelMet-verkkokirjaston asiasanoista vapaan asiansanoituksen mukaisia asiasanoja oli 29 kappaletta.

Taulukosta 11 nähdään, että kuusi lukupiiriläistä kuvaili Sofi Oksasen Puhdistusta avainsanoja sisältävillä kuvauksilla. Pienin Puhdistukselle annettujen avainsanojen määrä oli neljä ja suurin 22. Yhteensä lukupiiriläisten tuottamia avainsanoja kertyi Puhdistukselle 66 kappaletta. Verkkokirjastossa Puhdistusta oli kuvattu 18 asiasanalla (liite 7).

Puhdistuksen kohdalla oli mahdollista tarkastella lukupiiriläisten välisen sisällönkuvailun yhdenmukaisuutta (ks. Iivonen 1993; Iivonen 1995, 11; Lancaster 2003, 68). Lukupiiriläisten välinen yhdenmukaisuus jäi Puhdistuksen kuvailuissa kaikkien kuvailtujen kirjojen yhdenmukaisuuksien keskiarvoa pienemmäksi sekä esitys-, ilmaisu- että käsitetasolla. Esitystasolla yhdenmukaisuus oli 7 % ja ilmaisutasolla 9 %. Käsitetasollakin Puhdistuksen yhdenmukaisuus oli vain 27 %.

TAULUKKO 11. Lukupiiriläisten ja HelMet-verkkokirjaston kuvailutermin yhdenmukaisuudet prosentteina esitys-, ilmaisu- ja käsitetasoilla, esimerkkinä Sofi Oksasen Puhdistus

	Esitystaso				Ilmaistaso				Käsitetaso			
	K	∩	H	%	K	∩	H	%	K	∩	H	%
Puhdistus/L1	7	0	18	0 %	7	0	18	0 %	2	5	13	50 %
Puhdistus/L2	2	2	16	31 %	2	2	16	31 %	2	2	16	31 %
Puhdistus/L5	22	0	18	0 %	21	1	17	5 %	18	4	14	20 %
Puhdistus/L8	12	2	16	13 %	11	3	15	19 %	8	6	12	38 %
Puhdistus/L10	5	0	18	0 %	5	0	18	0 %	4	1	17	13 %
Puhdistus/L11	14	0	18	0 %	14	0	18	0 %	12	2	16	13 %
Keskiarvo	10	1	17	7 %	10	1	17	9 %	8	3	15	27 %

K = lukupiiriläisen tuottamat avainsanat, H = HelMet-verkkokirjaston asiasanat, ∩ = lukupiiriläisten ja HelMet-verkkokirjaston yhteiset kuvailutermit

Vaikka verkkokirjastosta poimittiin verrokiksi kirjan asiasanoitus, siinä viitattiin kirjan muihin sovituksiin (*libretot, näytelmät, oopperat ja romaanisovitukset*). Puhdistus oli alun perin näytelmä, jonka lisäksi siitä on tehty romaani- ja elokuvasovitukset sekä ooppera. Myös kirjan genreä kuvailtiin useammalla asiasanalla (*kaunokirjallisuus, romaanit, naiskirjallisuus ja yhteiskunnalliset romaanit*). Lukupiiriläiset eivät kuvailleet Puhdistuksen genreä avainsanoilla lainkaan. Puhdistuksen kohdalla avain- ja asiasanojen välinen yhdenmukaisuus jäi alhaiseksi osin näistä piirteistä johtuen. Verkkokirjaston asiasanoista kymmenellä kuvailtiin Puhdistuksen muita sisällöllisiä piirteitä (*lähihistoria, kommunismi, moraali, naisen asema, naiset, poikkeusolot, seksuaalinen hyväksikäyttö, syyllisyys, Viro ja väkivalta*).

Puhdistuksen kuvailua käsitetasolla tarkasteltuna kahdellekymmenelle lukupiiriläisen tuottamalle avainsanalle oli yhteinen kuvailutermin HelMet-verkkokirjaston asiasanojen kanssa. Siten lukupiiriläisten tuottamista avainsanoista 46 jäi ilman niitä vastaavaa verkkokirjaston asiasanaa. Lukupiiriläisten tuottamissa avainsanajoukoissa esiintyi kahdesti esitystason vastaavuudella termit *kommunismi* ja *väkivalta*. Ilmaisu- tai käsitetaso vastaavuudella avainsanoista oli näiden esitystason vastaavuuksien lisäksi tunnistettavissa asiasanat *Viro* (3 kertaa), *lähihistoria* (2 kertaa), *naiset* (2 kertaa), *seksuaalinen hyväksikäyttö* (2 kertaa), *syyllisyys* (2 kertaa), *väkivalta* (2 kertaa), *kommunismi* (1 kerran), *moraali* (1 kerran) ja *poikkeusolot* (1 kerran). Verkkokirjaston asiasanaa *naisen asema* lukupiiriläiset eivät kuvailleet avainsanoilla.

Jos lukupiiriläisten tuottamia avainsanoja esitettäisiin graafisessa muodossa avainsanapilvenä, olisi siinä edellisten HelMet-verkkokirjaston asiasanoja vastaavien yhdeksän käsitteen lisäksi 27 muuta kirjaa kuvailevaa käsitettä. Lukupiiriläiset kuvailivat Puhdistuksesta kymmentä HelMet-verkkokirjaston asiasanoissa kuvailematta jätettyä käsitettä useammalla kuin yhdellä avainsanalla. Lukupiiriläisten avainsanajoukoissa esiintyi kahteen kertaan esitystason vastaavuudella termit *isänmaallisuus, kyyditykset* ja *rakkaus*. Muita lukupiiriläisten useammalla eri avainsanalla kuvaile-

mia käsitteitä olivat muun muassa *poliittinen väkivalta* (3 kertaa), *sosiaaliset ongelmat* (3 kertaa), *kolmiadraama* (2 kertaa) ja *sissit* (2 kertaa). Avainsanoista 17 kappaletta oli käsitetasolla uniikkeja eli ne esiintyivät ainoastaan kerran lukupiiriläisten tuottamissa avainsanajoukoissa. Yksittäisiä avainsanoja olivat esimerkiksi *kaipaus*, *luottamus*, *nöyryytys*, *pelko*, *sisarkateus*, *toivottomuus* ja *uhrautuminen*.

4.3.2 Lukupiiriläisten tuottamat vapaamuotoiset kuvaukset

Lukupiiriläiset tuottivat 32 vapaamuotoista kuvausta neljästätoista eri teoksesta. Vertasin näiden kuvauksien käsitetason yhdenmukaisuutta HelMet-verkkokirjaston asiasanoituksiin. Käsitetason yhdenmukaisuutta vastasi lukupiiriläisten tuottamista vapaamuotoisissa kuvauksissa kaksi ominaisuutta: (1) lukupiiriläisten tuottamissa vapaamuotoisista kuvauksista oli tunnistettavissa HelMet-verkkokirjaston asiasanaa vastaava avainsana tai (2) lukupiiriläisten tuottamista vapaamuotoisista kuvauksista oli tunnistettavissa HelMet-verkkokirjaston asiasanaa vastaava ilmaisu. Lukupiiriläisten tuottamien avainsanojen ja verkkokirjaston asiasanojen välinen yhdenmukaisuus oli käsitetasolla 35 %. Kun tähän lisättiin lukupiiriläisten tuottamista vapaamuotoisista kuvauksista tunnistetut verkkokirjaston asiasanaa vastaavat ilmaisut, yhdenmukaisuus nousi 52 prosenttiin. (Ks. liite 5)

Taulukkoon 12 on koottu lukupiiriläisten tuottamien vapaamuotoisten kuvauksien kirjojen piirteiden jakautuminen. Lukupiiriläiset kuvailivat kirjojen vapaamuotoisissa kuvauksissa runsaasti kirjan sisällöllisiä piirteitä. Sisällöllisten piirteiden kuvailun osuus oli peräti 78 %. Subjektiviisiä piirteitä eli mielipidettä tai lukukokemusta sisältyi kuvauksiin noin 13 %. Lukukokemukseen luokiteltiin mukaan haastateltavan viitaukset kuvailtavaan kirjaan liittyvään lukuhistoriaan. Objektiviisiä piirteitä eli kirjan arviointia ja viittauksia tekijään oli noin 10 %. Arvioinnilla tarkoitettiin kirjan arvottamista kriitikoiden tapaan, kirjan saamien palkintojen mainitsemista tai teoksen sijoittumista historialliseen jatkumoon. Viittauksilla tekijään tarkoitetaan tekijän henkilöhistoriaan, muihin teoksiin tai tekijän vaikutteisiin viittaamista. Siihen sisältyi myös tekijän julkaisuhistoriaan liittyvät asiat, kuten maininnat kirjan pohjalta tehdystä elokuvasta.

Sisällöllisistä piirteistä kuvailtiin eniten teemaa (35 %) ja henkilöitä (17 %). Paikkaa (8 %), genreä (6 %). Kirjojen muita piirteitä (5 %) ja aikaa (4 %) kuvailtiin vähemmän. Muihin piirteisiin luokiteltiin viitaukset kirjan fyysisiin ominaisuuksiin, kirjalliseen muotoon, luettavuuteen ja teoksen rakenteen kuvaukseen. Juoneen kuuluvia toimintaa ja tapahtumien kulkua sekä psykologista kehittyä ja kuvausta kuvailtiin niukalti (3 %).

Lukupiiriläisten tuottamien vapaamuotoisten kuvausten ja verkkokirjaston asiasanojen Kaunokin mukaisia piirteitä verrattaessa tehtiin sama havainto genren kuvailun suhteen kuin avainsanojen

kohdalla; lukupiiriläisten kuvailu sisälsi vähemmän genren kuvailua kuin asiantuntijoiden kuvailu. Kirjojen sisällöllisistä piirteistä lukupiiriläiset kuvailivat vapaamuotoisissa kuvauksissa enemmän teoksen muita piirteitä kuin HelMet-verkkokirjaston asiansanoilla on kuvailtu. Muuten vapaamuotoisten kuvauksien ja asiansanojen Kaunokin ryhmien mukaisten piirteiden jakautumiset mukailivat toisiaan.

TAULUKKO 12. Lukupiiriläisten kirjoista kuvailtujen piirteiden jakautuminen vapaamuotoisissa kuvauksissa prosentteina

	n	%
Sisällölliset piirteet		
Genre	49	6 %
Teema	292	35 %
Henkilö	140	17 %
Paikka	65	8 %
Aika	36	4 %
Muut	43	5 %
Juoni	27	3 %
Yhteensä	652	78 %
Objektiiviset piirteet		
Arviointi	24	3 %
Viittaukset tekijään	58	6 %
Yhteensä	72	9 %
Subjektiiviset piirteet		
Mielipide	65	8 %
Lukukokemus	46	6 %
Yhteensä	111	13 %
Yhteensä	835	100 %

Lukupiiriläisten tuottamia avainsanajoukkoja ja vapaamuotoisia kuvauksia verrattiin toisiinsa. Avainsanoilla kuvailtiin runsaammin teemaa kuin vapaamuotoisilla kuvauksilla. Vapaamuotoisissa kuvauksissa oli hieman enemmän tapahtuma-ajan ja -paikan sekä kirjojen muiden piirteiden kuvailua.

Kuten taulukosta 13 nähdään, Sofi Oksasen Puhdistukselle kertyi yhteensä kahdeksan vapaamuotoista kuvailua. Puhdistuksen kuvailussa lukupiiriläisten tuottamien vapaamuotoisten kuvailujen ja HelMet-verkkokirjaston yhdenmukaisuus käsitasolla lähes tuplaantui 27 prosentista 48 prosenttiin, kun avainsanojen lisäksi huomioitiin lukupiiriläisten kuvauksista tunnistetut 26 verkkokirjaston asiansanoja vastaavaa ilmaisua.

TAULUKKO 13. Lukupiiriläisten tuottamien vapaamuotoisten kuvauksien ja HelMet-verkkokirjaston asiasanojen yhdenmukaisuudet prosentteina käsitetasolla, esimerkkinä Sofi Oksan Puhdistus

Käsitetaso	K1	∩	H	%	K2	∩	H	%
Puhdistus/L1	2	5	13	50 %	2	8	10	62 %
Puhdistus/L2	2	2	16	31 %	2	6	12	54 %
Puhdistus/L4					0	5	13	64 %
Puhdistus/L5	18	4	14	20 %	18	5	13	25 %
Puhdistus/L8	8	6	12	38 %	8	9	9	51 %
Puhdistus/L10	4	1	17	13 %	4	4	14	36 %
Puhdistus/L11	12	2	16	13 %	12	5	13	29 %
Puhdistus/L12					0	4	14	61 %
Keskiarvo	8	3	15	27 %	6	6	12	48 %

K1 = lukupiiriläisen tuottamat avainsanat, K2 = lukupiiriläisen tuottamat avainsanat ja vapaamuotoisista kuvauksista asiasanoja vastaavat ilmaisut, H = HelMet-verkkokirjaston asiasanat, ∩ = lukupiiriläisten ja HelMet-verkkokirjaston yhteiset kuvailutermit

Lukupiiriläiset eivät kuvailleet Puhdistuksen genreä tai kirjan muita sovituksia avainsanoilla. Vapaamuotoisissa kuvauksissa näitä piirteitä kuvailtiin. Genreä vastaavia ilmauksia tunnistettiin asiasanoille *romaanit* (3 kertaa) ja *romaanisovitukset* (1 kerran) ja kirjan muita sovituksia vastavia ilmauksia *näytelmät* (2 kertaa) ja *oopperat* (1 kerran). Vapaamuotoisista kuvauksista tunnistettiin lisäksi asiasanat *Viro* (8 kertaa), *lähihistoria* (6 kertaa), *väkivalta* (6 kertaa), *seksuaalinen hyväksikäyttö* (5 kertaa), *poikkeusolot* (4 kertaa), *kommunismi* (3 kertaa), *naiset* (3 kertaa), *syällisyys* (2 kertaa), *moraali* (1 kerran) ja *naisen asema* (1 kerran). Verkkokirjaston asiasanoille *kaunokirjallisuus*, *libretot*, *naiskirjallisuus* ja *yhteiskunnalliset romaanit* ei löytynyt vastinetta vapaamuotoisista kuvauksistakaan.

4.3.3 Lukupiiriläisten tapa kuvailla kaunokirjallisuutta

Lukupiiriläiset tuottivat yhteensä 32 kuvailua, joista avainsanoja sisälsi 21 kuvailua. Näistä kuvailuista viisi sisälsi vain 2–4 avainsanaa. Avainsanoja sisältävien ja ilman avainsanoja jääneiden kuvauksien välistä eroa selvitettiin vertaamalla parhaiten HelMet-verkkokirjaston asiasanoja vastaan avainsanoitusten (ryhmä A, n = 5) ja ilman avainsanoja jääneiden (ryhmä B, n = 11) kuvailujen vapaamuotoisia kuvauksia ja kuvailutilanteita (ks. luku 3.2.2). Ryhmän A viidestä kuvailusta neljä oli esteetikkojen tuottamia. Ryhmän B yhdestätoista kuvailusta yksi oli esteetikon, kahdeksan viihtyjien ja kaksi tiedollisesti suuntautuneiden kuvailuja.

Kuvailuryhmien välisiä vapaamuotoisia kuvauksia vertailtaessa havaittiin, että ryhmän A kuvailuissa kuvailtiin enemmän kirjojen sisällöllisiä piirteitä kuin ryhmän B kuvailuissa. Ryhmä A kuvasi sisällöllisistä piirteistä eniten teemaa, ryhmä B teemaa ja henkilöitä. Ryhmän A kuvailuissa oli vä-

hemmän subjektiivisen ja objektiivisen lukukokemuksen kuvailua kuin ryhmän B kuvailuissa. Ryhmän B kuvailut sisälsivät enemmän viittauksia tekijään ja henkilökohtaisen mielipiteen ilmaisu- ja kuin ryhmän A kuvailut. Molemmat ryhmät kuvailivat kuitenkin suunnilleen saman verran henkilökohtaista lukukokemusta. Kuvailuryhmien välisiä kuvailutilanteita analysoitaessa havaittiin, että ryhmän A kuvailut alkoivat avainsanojen tuottamisella. Ryhmän B kuvailutilanteet alkoivat mielipiteen tai oman lukukokemuksen kuvailuilla.

4.4 Lukupiiriläisten suhtautuminen HelMet-verkkokirjaston ominaisuuksiin

Kuvailutehtävän yhteydessä tiedustelin lukupiiriläisiltä heidän mielipidettään HelMet-verkkokirjaston uusista ominaisuuksista. Asiakkaat voivat HelMet-verkkokirjastossa antaa kirjoille arvointitähtiä, kommentoida kirjoja, lisätä avainsanoja ja kirjoittaa kirja-arvioiteja. Näitä ominaisuuksia voi tarkastella liitteestä 7. Kolmestatoista lukupiiriläisestä seitsemän oli huomannut verkkokirjastoa käyttäessään asiakkaiden sisällönkuvailun ja -arvioinnin mahdollisuudet. Osa näistä haastateltavista mainitsi oma-aloitteisesti verkkokirjaston asiakkaiden tuottamien kuvailujen vähäisyyden. Asiakkaiden sisällönkuvailun mahdollisuuksiin suhtauduttiin yleisellä tasolla myönteisesti, ja niiden koettiin soveltuvan verkkokirjastoon.

Ominaisuuksien hyödyllisyyttä arvioitiin suhteessa omaan tarpeeseen. Tunnistin lukupiiriläisistä kolme ryhmää sen perusteella, miten lukupiiriläiset näkivät itsensä uusien ominaisuuksien käyttäjinä. Ensimmäisen ja suurimman ryhmän muodostivat seitsemän lukupiiriläistä, jotka eivät olleet kiinnostuneita hyödyntämään verkkokirjaston sisällönkuvailun ominaisuuksia. Syyt tähän olivat lähinnä ajankäyttöön liittyvät tekijät ja arkuus. Neljä tähän ryhmään kuuluvaa lukupiiriläistä ilmoitti, etteivät he halua käyttää enempää aikaa tietokoneella.

Siis toi on musta ihan hirmusen hieno juttu, et tommonen on, mut henkilökohtasesti voin sanoa, et mulla ei oo aikaa. Sen takia mä en oo FaceBookissakaan, mä en ehdi. Kun mulla menee niin paljon aikaa muutenkin jo ton koneen ääressä, et mä yritän välttää sit kaikkea semmosta, joka vielä lisäis sitä, et mä oon koneen ääressä. (Lukupiiriläinen 5)

Kolme tähän ryhmään kuuluvaa lukupiiriläistä sanoi myös arastelevansa arvointien ja kommenttien kirjoittamista ja lisäämistä tai toisten asiakkaiden mielipiteitä. Kirjoitettua sanaa pidettiin painavampana kuin esimerkiksi lukupiirissä ilmaistuja mielipiteitä.

Mä oon hirveen arka laittamaan mitään tommosta omaa. (Lukupiiriläinen 6)

En mä jotenkin uskaltais, tuntuis että ne on liian triviaaleja juttuja mitä mulla, että en mä osais tehdä kirja-arviointia. (Lukupiiriläinen 9)

Sitten joku toinen sanoo että sinä siellä, tämmöstä kirjoitat. (Lukupiiriläinen 13)

Yhtä innokkaasti lukevaa viihtyjää lukuun ottamatta lukupiiriläiset kokivat, että luettavia kirjoja löytyi riittävästi ilman verkkokirjastoakin. Muiden käyttäjien tuottamia kuvailuja ei kaivattu kirja-valinnan tueksi. Yksi haastateltavista mainitsi lisäksi, ettei pidä palveluihin kirjautumisesta. HelMet-verkkokirjastossa asiakkaan pitää kirjautua omiin tietoihinsa ennen kuvailujen lisäämistä (HelMet).

Toiseen ryhmään kuuluivat lukupiiriläiset, jotka olivat kiinnostuneita tuottamaan itse sisältöä HelMet-verkkokirjastoon. Kolmestatoista lukupiiriläisestä neljä oli varauksellisesti valmiita lisäämään kuvailuja tai kirja-arviointeja verkkokirjastoon. Haastateltavista ainoastaan yksi oli aiemmin lisännyt arviointitähtiä. Hän kertoi kuitenkin hieman arastelevansa sanallisten kuvailujen lisäämistä. Yksi lukupiiriläisistä kertoi kirjoittaneensa arviointeja aiemmin lehteen mutta pohti, missä määrin innostuisi käyttämään verkkokirjastoa tähän tarkoitukseen. Toinen epäili, muistaisiko lisätä kuvailuja verkkokirjastoon enää lukemisen jälkeen. Lisäksi nämä lukupiiriläiset ajattelivat, että arvioinnin kirjoittaminen saattaisi vaatia liian paljon aikaa ja panostusta.

Siis periaatteessa kyllä, mutta en kyllä pysty mitenkään sitoutumaan, että muistaako sitä sitten aina ja ehtiikö ja kaikkee, kun niitä kuitenkin pikkusen pitää mieltii, mut et kyllä mä nyt voisין kuvitella, että mä joskus laitanakin jotain. (Lukupiiriläinen 1)

Kolmannen ryhmän muodostivat kaksi lukupiiriläistä, jotka eivät itse olleet kiinnostuneita kuvailemaan aineistoja, mutta toivoivat muiden asiakkaiden lisäävän kuvailuja. Näistä toinen oli harkinnut ennen lukupiiriin liittymistään blogin pitämistä.

Kyl mä jossain vaiheessa mietin että, se tais olla ennen tota lukupiiriä, että kun on näitä blogeja kaikkennäkösiä, ihmiset pitää hirveesti kaikenlaisia blogeja, et jos mä rupeisin pitämään tämmöstä blogia. Sit mä ajattelin, että voi vitsi, en mä viitti. (Lukupiiriläinen 4)

Hän oli kuitenkin kiinnostuneempi HelMet-verkkokirjaston asiasanoista ja muiden asiakkaiden kuvailuista ja mietti, miten voisi hyödyntää niitä kirjavalinnoissaan. Myös toinen tähän ryhmään kuuluvista lukupiiriläisistä sanoi, että lukisi mielellään muiden arviointeja.

Näitä vastauksia tarkasteltiin suhteessa lukijaprofiileihin ja lukupiiriläisten internetin käyttöön. Kuvailuja olivat varauksella valmiita tuottamaan sekä viihtyjät, esteetikot että tiedollisesti suuntautuneet lukijat. Lukemisen määrällä tai laadulla ei näyttänyt olevan vaikutusta suhtautumisessa verkkokirjaston ominaisuuksiin.

Lukupiiriläisten internetin käyttö liittyi lähinnä arkipäivän tiedonhakuun ja yhteydenpitoon. Lukupiiriläisistä yhdeksän kertoi hyödyntävänsä internetiä tiedonhakuun. Heistä neljä haki tietoa myös kirjoista ja kirjallisuudesta. Yhteydenpidossa käytettiin eniten sähköpostia. Muutama lukupiiriläinen kertoi lukeneensa joskus blogeja ja yksi kertoi itse pitävänsä blogia. Muita sosiaalisen median pal-

veluja ei käytetty aktiivisesti. Syiksi mainittiin lähinnä ajankäyttöön liittyvät arvostukset; aikaa ha-
luttiin käyttää mieluummin muuhun kuin tietokoneella olemiseen. Nämä kommentit tukevat vas-
tauksia, joita saatiin verkkokirjaston ja sen uusien ominaisuuksien käyttöön liittyen.

Lukupiiriläisille oli epäselvää, miten arviointeja, kommentteja ja avainsanoja lisätään sekä arviointi-
tähtiä annetaan. Osa lukupiiriläisistä epäili, osaisiko käyttää näitä toimintoja. Haastattelujen yhtey-
dessä ei keskusteltu ominaisuuksien käytöstä yksityiskohtaisesti, mutta kysyttäessä palveluiden
toimintaperiaatteista kerrottiin pääpiirteissään. Omien kirjalistojen kokoamisen mahdollisuus ei he-
rättänyt lukupiiriläisissä kiinnostusta, vaikka osa lukupiiriläisistä kertoi pitävänsä kirjalistaa luku-
piirin kirjoista tai harkinneensa joskus lukupäiväkirjan kirjoittamista.

Hämmennystä herätti myös arviointeihin ja kommentteihin varatun tilan määrä ja se, kirjoitettai-
siinko ne omalla nimellä vai anonyymeina. Myös asiasanojen ja asiakkaiden sisällönkuvailun mah-
dollisuuksien sijoittelu herätti kritiikkiä. Osa haastateltavista kommentoi, ettei ollut selannut haku-
tulossivua riittävän alas huomatakseen niitä. Ominaisuuksien nimeäminen kiinnitti joidenkin luku-
piiriläisten huomion. Arvioinnin ja kommentin välinen ero koettiin epämääräiseksi ja ohjeistusta
kaivattiin näiden ominaisuuksien yhteyteen.

*Siin on vaan vähän se, että käyttäjien arviointi, et jos siihen laitetaan se, että mitä on siinä
kirjassa, niin se ei oo mun mielestä arviointi, vaan se on kuvailu tai semmonen. Arviointi
vois tarkoittaa mun mielestä yhtä hyvin myös sitä, et olipa huono tai sitä, et mä en tykännyt
tästä kirjasta sen takia, et täs oli tämmöstä ja tämmöstä, ja sit taas käyttäjien kommentit, no
se on vähän niinku sama asia. (Lukupiiriläinen 1)*

Otsikoinnin kehittäminen voisi lisätä myös palveluiden houkuttelevuutta. Yksi lukupiiriläisistä poh-
ti kuvailujen merkitystä myös haun kannalta ja totesi, että asiakkaiden tuottamien avainsanojen li-
sääminen olisi tärkeää. Yhtenä keinona innostaa asiakkaita tuottamaan omaa sisällönkuvailua esitet-
tiin kirjaston asiakkaistaan kokoamaa vapaaehtoisten kuvailijoiden ryhmää, joka sitoutuisi kirjojen
kuvailamiseen määrääjäksi. Kuvailujen lisääntymisen ajateltiin rohkaisevan muita asiakkaita käyt-
tämään ominaisuuksia.

*Tää on tietysti tarjolla kaikille, mutta jos tähän sais jotenkin joksukuks ajaks sitoutetuks osan
ihmisistä, et sinne alkais tulla [kuvailuja], niin se varmaan sitä mukaa mitä ihmiset sitten
muutkin huomais, et mitä sieltä löytyy, niin rohkaistuisivat sitten ehkä itsekin lisäälemään ja
varmaan sitten kumuloituis aika reippaasti se tieto siellä. (Lukupiiriläinen 3)*

Verkkokirjakauppaa aktiivisesti kirjojen selaamiseen käyttävä lukupiiriläinen toivoi myös verikko-
kirjastoon suositteluominaisuutta. Keskusteluominaisuutta tai profiilien luomisen mahdollisuutta
lukupiiriläiset eivät pitäneet välttämättömänä, sillä ilman näitä asioiden ajateltiin keskustelemaan
keskenään. Muutenkin lukupiiriläiset suhtautuivat varauksella verkkokeskusteluihin, eivätkä ilmaise-
seet halua osallistua niihin.

5 POHDINTA

Tutkimuksessa oli kaksi toisiinsa läheisesti liittyvää tavoitetta. Ensinnäkin tarkoituksenani oli selvittää, mihin kaunokirjallisuuden piirteisiin lukupiiriläiset kiinnittävät huomiota luettavaa valitessaan ja muita valintaan vaikuttavia tekijöitä. Tunnistin lukupiiriläisistä lukijatyypit, joiden avulla tarkastelin lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden hakemista yleisissä kirjastoissa ja HelMet-verkkokirjastossa. Toiseksi olin kiinnostunut lukupiiriläisten kaunokirjallisista teoksista kuvailemista piirteistä yleisen kirjaston asiantuntijoiden sisällönkuvailuun verrattuna. Vertasin lukupiiriläisten tuottamia avainsanoja HelMet-verkkokirjaston asiasanoihin ja fiktiivisten aineistojen asiasanastoon Kaunokkiin. Selvitin myös lukupiiriläisten kiinnostusta tuottaa omaa sisällönkuvailua HelMet-verkkokirjastoon.

Tässä luvussa kokoan yhteen tutkimuksen tulokset näiden tutkimusongelmien mukaisesti ja käsittelem niitä suhteessa aiempaan tutkimukseen. Lopuksi esitän tämän tutkimuksen rajaukset ja rajoitukset.

5.1 Lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden valinta

Tässä tutkielmassa selvitin, millaisilla perusteilla lukupiiriläiset valitsevat mieleistä luettavaa. Tässä yhteydessä tarkastelin lukupiiriläisistä tunnistettuja lukijatyyppejä ja lukupiiriläisten kirjavinkkien lähteitä.

Tunnistin kolmestatoista lukupiiriläisestä haastateltavan kirjaan kohdistuneiden odotusten, kaunokirjallisuuden lukemisen perustelujen ja luettujen kirjojen kirjallisuudenlajien perusteella kuusi viihtyjää, viisi esteetikkoa ja kaksi realistia. Viihtyjien kohdalla kiinnitin huomiota siihen, että he lukivat kaunokirjallisuutta sen viihteellisten piirteiden vuoksi ajanvietteenä. Viihtyjät odottavat luettujen kirjojen herättävän erilaisia tunnekokemuksia. Esteetikot ovat kaunokirjallisuuden lukemisen asiantuntijoita. (Vrt. Lukin 1994; Saarinen & Vakkari 2013.) He ammentavat kaunokirjallisuudesta ajatuksia ja näkemyksiä omaan elämäänsä ja ympäröivään maailmaan liittyen. Kirjallisuudesta ei niinkään haeta Saarisen ja Vakkarin (2013) esteetikkojen tavoin vastakkaisia näkemyksiä, vaan omaa elettyä elämää ja kokemuksia peilataan kaunokirjallisuuteen. Esteetikoilla lukemiseen liittyy nautinto, joka syntyy esimerkiksi kirjan teemasta tai kirjailijan käyttämästä kuvailun tavasta. Tiedollisesti suuntautuneet lukijat lukevat kaunokirjallisuutta niin sanotusti viihteellisenä tietokirjallisuutena kiinnittäen huomiota totuudellisuuteen ja faktatietojen oikeellisuuteen. (Vrt. Lukin 1994; Saarinen & Vakkari 2013.)

Saarinen ja Vakkari (2013) erottivat lukijatyypeistä innokkaat ja satunnaiset lukijat lukemisen määrän mukaan. Innokkaille lukijoille lukeminen oli elämäntapa. He lukivat vähintään kirjan viikossa, seurasivat kriitikoiden kirjoittelua ja lukivat ajankohtaista kirjallisuutta laajasti vaihtelevilta osialueilta. Satunnaiset lukijat painottivat rentoutumista ja lukivat tuttua kirjallisuutta. Saarisen ja Vakkarin (2013) tutkimuksessa satunnaisia lukijoita tunnistettiin ainoastaan viihtyijistä ja tiedollisesti suuntautuneista lukijoista; esteetikot luokiteltiin innokkaiksi lukijoiksi. Tässä tutkimuksessa tunnistettiin kolmestatoista lukupiiriläistä seitsemän vähintään kirjan viikossa lukevaa innokasta lukijaa ja kuusi satunnaisemmin lukevaa lukijaa. Lukemisen määrän lisäksi kiinnitin analyysissä huomiota myös lukupiiriläisten lukemisen tapaan. Kaksi esteetikkoa kertoi olevansa hitaita lukijoita. He halusivat varata lukemiseen rauhallisen hetken, jolloin kirjaan pystyi syventymään paremmin. Näiden esteetikkojen lukemisen perustelut vastaavat innokkaasti lukevien esteetikkojen lukemisen syitä. Siksi päädyin luokittelemaan nämä lukupiiriläiset esteetikoiksi, vaikka he lukivatkin vähemmän kuin kirjan viikossa.

Lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden kiinnostus on melko yhtenevää. Lukupiiriläisten lukemia kirjallisuuden lajeja voi tarkastella taulukosta 14. Lukupiiriläisten lukemassa kirjallisuudessa painottuvat kotimaiset kirjailijat, kotimaiset ja venäläiset klassikot, muiden naapurimaiden kirjallisuus, historialliset, yhteiskunnalliset ja realistiset aiheet sekä jännityskirjallisuus. Kahta innokkaasti lukevaa viihtyjää yhdisti dekkariharrastus. Esteetikot lukevat lukijatyypeistä vaihtelevimmin erilaista kirjallisuutta. Tiedollisesti suuntautuneet lukijat kertoivat lukevansa myös muuta kirjallisuutta kaunokirjallisuuden lisäksi. Kaikki lukijatyypit suosivat lukemissaan kirjoissa totuudellisia ja realistisia aiheita ja teemoja. Tuore kotimainen kirjallisuus ja kriitikoiden arvostama kirjallisuus jakavat mielipiteitä. Lukupiiriläisten lukema kaunokirjallisuus vastaa näiltä osin Lukinin (1994) sekä Saarisen ja Vakkarin (2013) lukijatyypien lukumielityksiä.

TAULUKKO 14. Lukupiiriläisten lukema kirjallisuus lukijatyypeittäin ja lukemisen aktiivisuuden perusteella

	Innokkaat lukijat	Satunnaiset lukijat
Viihtyjät	kotimaiset ja ulkomaiset dekkarit kotimainen kirjallisuus klassikot pohjoismaalainen kirjallisuus	kotimaiset ja ulkomaiset dekkarit kotimainen kirjallisuus erityisesti kotimaiset naiskirjailijat klassikot kirjasarjat
Esteetikot	kotimainen kirjallisuus dekkarit klassikot käännöskirjallisuus novellit kriitikoiden arvostamat kirjat, joista puhutaan	kotimainen kirjallisuus erityisesti kotimaiset naiskirjailijat kotimaiset klassikot klassikot novellit kriitikoiden arvostamat varauksella
Tiedollisesti suuntautuneet	käännöskirjallisuus kotimaiset naiskirjailijat lukee kriitikoiden arvostamia tietokirjallisuus	klassikot kriitikoiden arvostamat varauksella elämäkerrat

Lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden valintaan vaikuttavat vahvasti sekä sosiokulttuurinen että kaunokirjallinen odotushorisontti (vrt. Eskola & Linko 1986, 40–41). Tähän tutkimukseen osallistuneet lukupiiriläiset olivat iältään keskimäärin 69-vuotiaita. Heille oli ehtinyt kertyä jo runsaasti kokemusta kaunokirjallisuuden lukemisesta. Toisaalta lukupiiriharrastus tukee kaunokirjallisuuden konventioiden tunnistamisen taitoa kannustamalla lukupiiriläisiä lukemaan kirjallisuutta myös heille aiemmin tuntemattomilta aihealueilta. Lisäksi lukupiirien keskusteluissa syntyy kirjoista uutta, yhteistä tulkintaa. (Vrt. Ahola 2013; Eskola & Linko 1986, 41; Mikkonen 2011.)

Lukupiireissä luetut kirjat ovat kirjallisuuskeskusteluissa esillä olleita tai lukupiirin ohjaajan valitsemia (vrt. Ahola 2013, 146–147). Mediassa käytävää kirjallisuuskeskustelua seuraavat lukijat lukevat todennäköisemmin kriitikoiden arvottamaa kirjallisuutta (Eskola & Linko 1986; Lukin 1994). Tutkimuksessa tarkastelin lukupiiriläisten kirjavinkkien lähteitä (taulukko 15). Kirjavinkkien lähteistä erotin toisistaan kriitikoiden ja median kirjavinkit ja muut kirjavinkit. Rossin (1999) mukaan innokkaita lukijoita kiinnostavat, mitä muut lukevat. Tähän tutkimukseen osallistuneet lukupiiriläiset seurasivat aktiivisesti mediassa käytävää keskustelua kaunokirjallisuudesta. Lukupiiriläisten tärkein kirjavinkkien lähde on Helsingin Sanomat. Peräti kaksitoista kolmestatoista lukupiiriläisestä kertoi lukevansa Helsingin Sanomien kirja-arvosteluja. Helsingin Sanomien jälkeen lukupiiriläisten merkittävän kaunokirjallisuuden tiedonlähde ovat ystävät ja sukulaiset, joiden kanssa kierrätetään kirjoja, ja joilta saadaan kirjoja myös lahjaksi. Kirjavinkkien lähteeksi kirjaston nimesi vain neljä lukupiiriläistä. Lukupiiri toimi yhteisesti luettavien lukupiirikirjojen lisäksi kirjavinkkien lähteenä

ainoastaan kolmelle lukupiiriläiselle. Lukupiiriläiset ovat avoimia kirjavinkeille, ja suurin osa heistä valitsee luettavansa lähinnä erilaisten vinkkien perusteella.

TAULUKKO 15. Lukupiiriläisten merkittävimmät lukuvinkkien lähteet lukijatyypeittäin ja lukemisen aktiivisuuden perusteella

	Innokkaat lukijat	Satunnaiset lukijat
Viihtyjät	<i>Helsingin Sanomat</i> <i>muut lehdet</i> sukulaiset ja ystävät internet	<i>Helsingin Sanomat</i> <i>muut lehdet</i>
Esteetikot	<i>Helsingin Sanomat</i> <i>muut lehdet</i> <i>radio</i>	<i>Helsingin Sanomat</i> <i>muut lehdet</i> sukulaiset ja ystävät kirjasto
Tiedollisesti suuntautuneet	<i>Helsingin Sanomat</i> <i>muut lehdet</i> sukulaiset ja ystävät	<i>Helsingin Sanomat</i> <i>muut lehdet</i> kirjasto

Kriitikoiden arvottamat ja median suosikit on merkitty kursivilla.

Viihtyjät löytävät kirjavinkkejä internetistä blogeja lukemalla ja hakiessaan tietoa kirjailijoista. Eri-tyisesti esteetikot seuraavat aktiivisesti mediassa käytävää kirjallisuuskeskustelua. Myös tiedollisesti suuntautuneet lukijat saavat kirjavinkeistä suurimman osan mediasta. Kirjastosta saadaan lukuvinkkejä esillä olevien kirjojen lisäksi kirjailijavierailuista. Erilaisia lukuvinkkejä hyödyntävät eniten satunnaisemmin lukevat esteetikot ja innokkaasti lukevat viihtyjät. Tutkielmassa tarkastelin myös lukupiiriä kirjavinkkien lähteenä. Esteetikkojen ja tiedollisesti suuntautuneiden lukijoiden merkittävin lukupiiriin kuulumiseen syy on luettavan kirjallisuuden tuntemuksen laajentaminen. Lukupiiri ohjaa osalla vähän lukevista kaunokirjallisuuden valintaa heille ennestään tuntemattomaan suuntaan. Tähän suhtaudutaan hyvin positiivisesti. Lukupiiriläiset lukevat pääsääntöisesti myös kriitikoiden arvottamaa kirjallisuutta.

Kaunokirjallisuuden lukemiseen vaikuttavat lisäksi lukijan korkea koulutus, sosiaaliset tekijät ja lukijan elämäntilanne (vrt. Kraaykamp & Dijkstra 1999; Lukin 1994; Ooi & Liew 2011; Ross 2000). Tähän tutkimukseen osallistuneet lukupiiriläiset olivat korkeasti koulutettuja naisia, joiden elämään kaunokirjallisuus oli kuulunut kiinteänä osana lapsuudesta alkaen. Haastatteluissa tuli usean lukupiiriläisen kohdalla ilmi se, miten lukeminen on muuttanut muotoaan ikääntymisen ja luku-kokemuksen kertymisen myötä. Kaunokirjallisuuteen harrastuksena ei välttämättä enää panosteta vastaavalla tavalla kuin nuorempana lukemalla esimerkiksi kaikkia palkittuja kirjoja. Kokemuksen karttuessa luettavaksi valitaan rohkeammin lukijaa itseään aidosti kiinnostavaa kirjallisuutta.

5.2 Lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden hankintakäytännöt kirjastossa ja verkkokirjastossa

Tässä tutkielmassa tarkasteltiin niitä tapoja, joilla lukupiiriläiset hakevat kaunokirjallisuutta yleisissä kirjastoissa ja HelMet-verkkokirjastossa. Hankintakäytäntöjä analysoitiin lukijatyypeittäin.

Aiemmassa tutkimuksessa kaunokirjallisuuden hankintakäytännöistä kirjastotilassa on eroteltu toisistaan ennalta tunnetun teoksen hakeminen ja selaaminen (Goodall 1989; Mikkonen & Vakkari 2012; Saarinen & Vakkari 2013; Spiller 1980). Tunnistin kaunokirjallisuuden hakemiseen yleisessä kirjastossa kolme hankintakäytäntöihin merkittävästi vaikuttavaa tilannetta: (1) Lukupiiriläisellä on kirjastoon saapuessaan ennalta tiedossa jokin teos, jonka hän on tulossa lainaamaan, (2) lukupiiriläinen tulee lainaamaan jotain mieleistä luettavaa tai (3) lukupiiriläinen tulee noutamaan varaamaansa kirjaa. Joidenkin lukupiiriläisten harvat kirjastokäynnit suhteessa lukemisen määrään kiinnostivat analyysivaiheessa huomioni. Tätä tarkastellessani havaitsin, että lukupiiriläisten kirjastonkäyttöön vaikuttivat lukemisen määrän lisäksi erityisesti kirjojen ostaminen ja niiden kierrättäminen.

Lukupiiriläisistä innokkaasti lukevat viihtyjät hyödyntävät eniten ennalta tunnetun teoksen hakua käyttäen kirjan valinnassa keinoina ennalta tunnettua tekijää tai kirjaa, vinkkiä tai genreluokitusta. Selaamisen tavoista innokkaasti lukevat viihtyjät hyödyntävät Saarisen ja Vakkarin (2013) innokkaasti lukevien viihtyjien tavoin palautushyllyä, ja sen lisäksi best seller - ja uutuushyllyä. Satunnaisemmin lukevat viihtyjät hyödyntävät sekä ennalta tunnetun teoksen hakua että selaamista. Tämä poikkeaa Saarisen ja Vakkarin (2013) tuloksista, joissa satunnaisemmin lukevilla viihtyjillä oli ennalta tiedossa kirja ja he suuntasivat kirjastossa suoraan kirjan hyllylle. Tähän saattaa vaikuttaa se, että lukupiiriläisistä satunnaisemmin lukevat viihtyjät varaavat uutuuskirjat kirjastosta. He tulevat kirjastoon noutamaan varattuja kirjoja, eivätkä välttämättä hakemaan tiettyä ennalta tunnettua kirjaa.

Innokkaasti lukevat esteetikot varaavat kirjat varmistaen näin niiden saatavuuden. Muuten he käyttävät luettavan hakemisessa selaamista (vrt. Saarinen ja Vakkari 2013). Esteetikot myös ostavat heitä kiinnostavaa kirjallisuutta. Esteetikot konsultoivat kirjaston henkilökuntaa satunnaisesti, mikäli jokin kirja ei palaudu mieleen. Varsinaisia lukuvinkkejä he eivät henkilökunnalta kuitenkaan pyydä. Satunnaisemmin lukevat esteetikot hyödyntävät enemmän ennalta tunnetun teoksen hakua kuin innokkaasti lukevat esteetikot.

Tiedollisesti suuntautuneet lukijat joko varaavat kirjan tai heillä on ennalta tiedossa kirja, jonka he haluavat lainata kirjastosta. Selaamista käytetään lähinnä varmistuskeinona. Nämä hakemisen tavat vastaavat Saarisen ja Vakkarin (2013) tuloksia. Vähemmän lukeva tiedollisesti suuntautunut lukija

sai kirjavinkkejä tutulta kirjastonhoitajalta. Lukupiiriläisistä innokkaasti lukevat esteetikot ja tiedollisesti suuntautuneet lukijat ovat vastaavalla tavalla kiinnostuneista uusista kirjoista kuin Saarisen ja Vakkarin (2013) tutkimuksessa. Silti he eivät juurikaan tarkkailleet uutuushyllyä (vrt. ma). Tämäkin ero saattaa selittyä uusien kirjojen varaamisella.

Taulukkoon 16 on koottu lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden hakemisen tavat yleisessä kirjastossa lukijatyypeittäin ja lukemisen aktiivisuuden perusteella. Hakemisen tavat on esitetty järjestyksessä siten, että ensimmäisenä on lukijatyypin suosituin hakutapa.

TAULUKKO 16. Lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden hakeminen yleisessä kirjastossa lukijatyypeittäin ja lukemisen aktiivisuuden perusteella

	Innokkaat lukijat	Satunnaiset lukijat
Viihtyjät	ennalta tunnettu tekijä tai kirja vinkki genreluokitus <i>best seller - hylly</i> <i>uutuushylly</i> <i>palautushylly</i>	<i>hyllyjen selaaminen</i> varatut kirjat <i>uutuushylly</i> vinkki genreluokitus <i>palautushylly</i>
Esteetikot	varatut kirjat <i>esille laitettut ja kirjanäyttelyt</i> kysyy neuvoa henkilökunnalta <i>hyllyjen selaaminen</i>	vinkki ennalta tunnettu tekijä tai kirja kysyy neuvoa henkilökunnalta
Tiedollisesti suuntautuneet	varatut kirjat <i>best seller -hylly</i> <i>uutuushylly</i>	vinkki <i>best seller -hylly</i> saa vinkkejä henkilökunnalta

Selaaminen on merkitty kursivilla.

Mikkosen ja Vakkarin (2012) tutkimuksessa kirjastonkäyttäjät selasivat hyllyjä ja palautushyllyä usein. Tähän tutkimukseen osallistuneet lukupiiriläiset vaikuttavat hyödyntävän näitä selaamisen tapoja vähemmän. Lukupiiriläisten ja aiempiin tutkimukseen osallistuneiden kaunokirjallisuuden lukijoiden hakemisen tavoissa saattaa olla eroa sen vuoksi, että osa lukupiiriläisistä käyttää kirjastoa harvoin. Lukupiiriläisistä yhdeksän kertoi kierrättävänä kirjoja. Vaikuttaa siltä, että kirjojen kierrättäminen on yksi syy olla käymättä kirjastossa.

Kuvailutehtävän yhteydessä ilmeni, että kaunokirjallisuuden aiheenmukainen haku oli suurimmalle osalle lukupiiriläisistä tuntematon asia. Ainoastaan yksi innokkaasti lukeva esteetikko etsi luettavaa myös verkkokirjastosta. Hän osti kirjoja myös verkkokirjakaupasta, joten kirjojen selaaminen internetissä oli hänelle luontevaa.

Lukupiiriläiset käyttävät verkkokirjastoa melko aktiivisesti. Mikkosen ja Vakkarin (2012) kyselyyn vastanneista ainoastaan 30 % käytti verkkokirjastoa usein tai joskus. Lukupiiriläisistä kaksitoista

käytti verkkokirjastoa. Lukupiiriläiset käyttävät HelMet-verkkokirjastoa lähinnä ennalta tunnetun teoksen hakuun. Verkkokirjastossa ennalta tunnetun teoksen haulla tarkoitetaan kirjojen varaamista, tilaamista, paikantamista ja saatavuuden varmistamista. Lukupiiriläisten verkkokirjaston käytön tavat on koottu taulukkoon 17 lukijatyypeittäin ja lukemisen aktiivisuuden perusteella. Kaunokirjallisuuden hakeminen on esitetty järjestyksessä siten, että ensimmäisenä on lukijatyypin suosituin hakutapa.

TAULUKKO 17. Lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden hakeminen HelMet-verkkokirjastossa lukijatyypeittäin ja lukemisen aktiivisuuden perusteella

	Innokkaat lukijat	Satunnaiset lukijat
Viihtyjät	varaa tai tilaa	tarkistaa tai paikantaa varaa
Esteetikot	tarkistaa varaa	tarkistaa tai paikantaa varaa tai tilaa
Tiedollisesti suuntautuneet	varaa tai tilaa tarkistaa tai paikantaa	

Innokkaasti lukevat viihtyjät kertoivat käyttävänsä verkkokirjastoa kirjojen varaamiseen tai tilaamiseen. Tämä ei kuitenkaan näy heidän kaunokirjallisuuden hakutavoissaan kirjastossa. Tähän on syytä se, että he käyvät niin usein kirjastossa, ettei varaamiselle tai tilaamiselle ole juurikaan tarvetta. Innokkaasti lukevat viihtyjät varaavat lähinnä joitakin uutuuskirjoja. He eivät kuitenkaan ole niin kiinnostuneita uutuuksista ja odottavat saavansa ne myöhemmin kirjastosta ilman varaamistakin. Muut lukijatyypit käyttävät verkkokirjastoa kirjojen tarkistamiseen ja paikantamiseen. Innokkaasti lukeva tiedollisesti suuntautunut lukija hyödynsi aktiivisesti verkkokirjastoa varaamiseen tai tilaamiseen. Lukupiiriläiset tekevät varaukset pääsääntöisesti itse verkkokirjaston kautta.

Lukupiiriläisistä viisi kertoi uusivansa lainoja verkkokirjastossa. Lainojen vähäistä uusimista perusteltiin muun muassa sillä, että lainaan otetaan niin vähän kirjoja, että ne ehditään lukea ennen lainaajan päättymistä, tai jos kirjaa ei lueta laina-ajan puitteissa, se ei ole riittävän kiinnostava.

Näyttää siltä, että lukupiiriläiset ovat aktiivisempia verkkokirjaston käyttäjiä kuin Mikkosen ja Vakkarin (2012) tutkimukseen osallistuneet lukijat. Tähän saattaa vaikuttaa se, että Helsingin alueella kirjastoja on melko lähekkäin, jolloin tarvittaessa kirja voidaan paikantaa verkkokirjastosta ja käydä hakemassa myös toisesta toimipisteestä.

5.3 Lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden sisällönkuvailu

Vertasin tässä tutkielmassa lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden sisällönkuvailua yleisen kirjaston asiantuntijoiden tuottamaan sisällönkuvailuun. Selvitin lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden sisäl-

lönkuvailua kuvailutehtävän avulla. Asiantuntijoiden sisällönkuvailun esimerkkeinä käytin HelMet-verkkokirjaston asiasanoja ja Kaunokkia. Ymmärsin lukupiiriläiset tässä tutkielmassa sisällönkuvailua yhteisöllisesti tuottavana ryhmänä.

Lukupiiriläiset kuvailevat kirjoja vaihtelevalla määrällä avainsanoja käyttäen keskenään ainoastaan muutamia yhteneviä termejä. Tämä vastaa Saartin (2002) yleisten kirjastojen asiakkaiden ja asiantuntijoiden sisällönkuvailusta saamia tuloksia. Saartin (2002) tutkimukseen osallistuneet asiakkaat tuottivat kuitenkin suuremman määrän termejä kuin asiantuntijat. Lukupiiriläiset kuvailivat kirjoja pienemmällä määrällä avainsanoja verrattuna HelMet-verkkokirjaston asiasanoihin.

Tässä tutkimuksessa lukupiiriläiset kuvailivat kirjoja luonnollista kieltä käyttäen. Lukupiiriläisten ja verkkokirjaston avain- ja asiasanojen yhdenmukaisuuden analysoinnissa hyödynsin Järvelinin (1993) tasoperiaatetta, jossa käsitetasolta siirrytään luonnollisen kielen ilmaisutason kautta täsmällisesti merkkijonoa vastaavalle esitystasolle (vrt. Iivonen 1993, 1995). Esitystasolla yhdenmukaisuus jää usein melko alhaiseksi nousten ilmaisu- ja käsitetasoille siirryttäessä. Kaikkien kuvailtavien kirjojen osalta yhdenmukaisuus jäi tässä tutkimuksessa esitystasolla alhaiseksi (11 %) kuten Saartin (2002) tutkimuksessa. Lukupiiriläisten tuottamien ja HelMet-verkkokirjaston kuvailutermin yhdenmukaisuus nousi ilmaisutasolla 18 prosenttiin ja käsitetasolla 35 prosenttiin. Tätä voidaan pitää kohtuullisena tuloksena. (Vrt. Iivonen 1993.) Yli puolelle avainsanoista ei ollut vastinetta verkkokirjaston asiasanoissa yhdenmukaisuutta tällä tavoin laskettaessa. On kuitenkin hyvä muistaa, ettei tämä yhdenmukaisuuden vertailun tapa selitä syitä sisällönkuvailun eroavaisuuksiin tai siihen, mikä vaikuttaa tulokseen. Se kertoo ainoastaan kuvailun tavasta. (Iivonen 1993.)

Jaoin lukupiiriläisten tuottamat avainsanat ja HelMet-verkkokirjaston asiasanat Kaunokin ryhmiin niiden vertailemisen mahdollistamiseksi. Lukupiiriläisten tuottamissa avainsanajoukoissa korostuu vastaavalla tavalla teeman kuvaileminen, kuin Saartin (2002) tutkimukseen osallistuneiden yleisten kirjastojen asiakkaiden tuottamissa asiasanajoukoissa. Lukupiiriläisten avainsanoissa teeman osuus on 68 prosenttia. Seuraavaksi eniten lukupiiriläiset kuvailivat henkilöitä (14 %), genreä (9 %) ja paikkaa (7 %). Lukupiiriläiset kuvailivat aikaa niukalti (vrt. Šauperl 2012).

Saartin (2002) tutkimuksessa asiakkaat ja asiantuntijat käyttivät suunnilleen yhtä paljon Kaunokin kuuteen eri ryhmään kuuluvia asiasanoja. Lukupiiriläiset kuvailevat kuitenkin huomattavasti vähemmän genreä verkkokirjaston sisällönkuvailuun verrattuna. Haastattelutilanne käsitteli kaunokirjallisuutta, joten lukupiiriläiset eivät mahdollisesti tästä syystä nimenneet kaunokirjallisuutta erikseen kirjan genreksi.

Kaikki lukupiiriläisten tuottamat avainsanat on mahdollista luokitella Kaunokin ryhmiin; yksikään avainsanoista ei jää tämän luokittelun ulkopuolelle. Weaver (2007) havaitsi, että käyttäjät kuvasivat joillakin avainsanoilla henkilökohtaista mielipidettään. Lukupiiriläiset eivät kuvaile avainsanoilla esimerkiksi objektiivisesti arvottaen kirjan saamia palkintoja tai subjektiivisesti omaa lukukokemustaan. Näillä perusteilla näyttää siltä, että lukupiiriläisten tuottamat avainsanat täydentäisivät verkkokirjaston asiasanoilla suoritettua sisällönkuvailua, eikä estettä niiden lisäämiselle verkkokirjaston tietueisiin ole.

Lukupiiriläisten välistä yhdenmukaisuutta sivusin ainoastaan Sofi Oksasen Puhdistuksen osalta, jonka kohdalla yhdenmukaisuudet jäävät melko alhaisiksi. Puhdistuksen avain- ja asiasanalistoja analysoidessani havaitsin eroihin vaikuttavan sen, että verkkokirjaston asiasanoissa kuvaillaan monipuolisesti kirjan muita sovituksia ja sen genreä.

Lukupiiriläiset käyttävät kirjoja kuvaillessaan harvoja yhteisiä avainsanoja (vrt. Saarti 2002). Esimerkkinä toimineesta Puhdistuksesta lukupiiriläiset tuottivat 66 avainsanaa, joista 20 vastasi HelMet-verkkokirjastossa asiasanoilla kuvailtua yhdeksää käsitettä. Lukupiiriläisten Puhdistuksesta tuottamat avainsanat graafisessa muodossa esittävä avainsanapilvi sisältäisi lisäksi 27 käsitettä, joita ei kuvailla HelMet-verkkokirjaston asiasanoilla. Näistä avainsanoista 17 on käsitäsoilla uniikkeja. Näin monipuolinen sisällönkuvailu saattaa tiedonhakutilanteessa peittää alleen olennaisen kuvailun (vrt. Lancaster 2003, 203–204).

Lukupiiriläisten tuottamista avainsanoista 43 % on esitystason ja 53 % ilmaisutason vastaavuudella Kaunokissa. Lukupiiriläiset osaavat tuottaa Kaunokin sanastoa vastaavaa kuvailua. Kaunokissa ei kuitenkaan ole vastinetta 37 prosentille lukupiiriläisten tuottamista avainsanoista. Nämä avainsanat ovat sellaisia, jotka edustavat lukupiiriläisten omaa näkemystä kirjojen sisällöllisistä piirteistä. Myös ne voivat toisaalta tarjota uusia hakuelementtejä verkkokirjastoon ja toisaalta haitata kirjojen löytämistä.

Vaikuttaa siltä, että sosiaalisen median palveluiden yhteisöllisesti tuotettujen avainsanojen tutkimuksiin verrattuna lukupiiriläiset tuottavat kokeellisessa kuvailutilanteessa laadukkaampaa kuvailua kuin sosiaalisen median käyttäjät (DeZelar-Tiedman 2011; Lu ym. 2010; Rolla 2009). Lukupiiriläisetkin kuitenkin käyttävät konkreettisista, laskettavissa olevista käsitteistä Kaunokin ohjeistuksen mukaan virheellisesti yksikkömuotoa (vrt. Spiteri 2007; Suominen ym. 2009, 194; Rolla 2009). Tästä voitaneen päätellä, että yksikkömuotojen käyttäminen on lukupiiriläisille luontevampaa kuin asiasanastojen ohjeistuksien mukaisten monikkomuotojen käyttäminen.

Lukupiiriläisten tuottamien avainsanojen lisäksi tarkastelin kirjojen vapaamuotoisia kuvauksia. Vapaamuotoisista kuvauksista tunnistin (1) teosta kuvaavat sisällölliset piirteet sekä (2) objektiivisen ja (3) subjektiivisen arvioinnin. Kulttuurishistoriallisia eli teoksen asemaa tekijän tuotannossa tai kirjallisessa kentässä kuvaavia kommentteja esiintyy vain vähän lukupiiriläisten kuvauksissa. Vapaamuotoisissa kuvauksissa lukupiiriläiset kuvailevat lähes 80-prosenttisesti kirjan sisällöllisiä piirteitä. (Vrt. Saarti 2000.) Lukijan subjektiivisia mielipiteitä tai lukukokemusta on noin 13 prosentissa kuvauksista. Objektiivisiä piirteitä eli kirjan arviointia ja viittauksia tekijään on noin yhdeksässä prosentissa kuvauksista.

Saartin (2000) tutkimuksessa asiakkaiden tiivistelmät olivat luokiteltavissa subjektiivisiksi tiivistelmiksi. Lukupiiriläisten kohdalla näin selkeää erottelua ei voida tehdä. Tämä saattaa johtua siitä, että lukupiiriläiset ovat tottuneet keskustelemaan kirjoista analyttisesti sen monia eri puolia kuvailen. Kiinnitin vapaamuotoisten kuvauksien tarkastelussa huomiota juoneen, sillä Saarti (2000) havaitsi tutkimuksessaan asiantuntijoiden tuottavan juoni- tai temaattisia tiivistelmiä. Lukupiiriläiset kuvailevat juonta vähän. Juonen kuvailua oli ainoastaan kolmessa prosentissa vapaamuotoisia kuvauksia. Tämä on myönteinen asia, sillä liian tarkat juonen kuvaukset saattavat paljastaa kirjasta ennalta liikaa.

Lukupiiriläisten tuottamista vapaamuotoisista kuvauksista tarkastelin lähemmin Puhdistuksen kuvailuja. Tiivistelmien laadun arvioinnissa voidaan käyttää kriteerinä virheettömän, ytimekkään ja yksiselitteisen kuvailun lisäksi kirjan ydinsisältöjen esittämistä (Lancaster 2003, 123). Lukupiiriläiset kuvailevat vapaamuotoisissa kuvauksissaan neljää Helmet-verkkokirjaston asiasanaa lukuun ottamatta verkkokirjaston asiasanat. Lukupiiriläiset eivät kuvaile kirjan sisällöllisten piirteiden kannalta merkityksettömiä asiasanoja *kaunokirjallisuus*, *libretot* ja *naiskirjallisuus*. Verkkokirjaston asiasanoista termi *yhteiskunnalliset romaanit* kuvaa myös kirjan sisältöä. Lukupiiriläiset eivät kuvaile tätä piirrettä Puhdistuksesta kertaakaan. Kirjojen valinnassa he kiinnittävät huomiota myös tähän piirteeseen.

Sisällönkuvailussa pyritään objektiivisuuteen. Sisällönkuvailu on kuitenkin aina jossakin määrin subjektiivista, sillä kirjan sisällön tulkinta riippuu joiltakin osin sen lukijasta (vrt. Fiske 1992, 16; Lancaster 2003, 68). Weaverin (2007) mukaan on yleisten kirjastojen hengen vastaista, jos asiakkaiden sallitaan arvottaa kirjoja käyttämällä henkilökohtaisia kommentteja kuten *kiinnostava*, *yliarvostettu* tai *loukkaava*. Osa asiakkaista kuitenkin hyötyisi ennalta siitä tiedosta, sisältääkö kirja esimerkiksi seksiä tai väkivaltaa (ma.). Tämä pätee myös lukupiiriläisten kohdalla, joista osa haluaa vältellä juuri näitä aihealueita käsitteleviä kirjoja.

Viisi kolmestatoista lukupiiriläisestä tuotti kuvailuissaan vain 2–4 avainsanaa. Jos nämä kuvailut jätetään arvioinnin ulkopuolelle, laskee avainsanajoukkojen määrä 21:stä kuuteentoista kattaen puolet lukupiiriläisten kuvauksista. Näyttää mahdolliselta, että vapaamuotoisten kuvausten tuottaminen on lukupiiriläisille luontevampi tapa kuvailla kaunokirjallisuutta kuin avainsanojen tuottaminen. Aiemmalla avainsanojen käytön kokemuksella ei nimittäin aiemmassa tutkimuksissa ollut vaikutusta siihen, miten helpoksi tai vaikeaksi avainsanojen tuottaminen koettiin (Anfinnsen ym. 2011).

Avainsanoja sisältävien ja ilman avainsanoja jääneiden kuvauksien välistä eroa selvittäessäni havaitsin, että parhaiten verkkokirjaston asiasanoja vastaavia avainsanoja vaikuttavat tuottavan esteetikot. Vapaamuotoisia kuvauksia tuottavat lukijatyypeistä eniten viihtyjät. Esteetikot kuvailevat vapaamuotoisissa kuvauksissa enemmän kirjan sisällöllisiä piirteitä kuin viihtyjät. Esteetikot kuvailevat sisällöllisistä piirteistä eniten teemaa, viihtyjät teemaa ja henkilöitä. Viihtyjien kuvaukset sisältävät esteetikkoja enemmän objektiivisia ja subjektiivisia piirteitä, erityisesti viittauksia tekijään ja henkilökohtaisen mielipiteen ilmaisuja. Sekä viihtyjät että esteetikot kuvailevat henkilökohtaista lukukokemustaan. Tarkastellessani kuvailutilanteita havaitsin esteetikkojen aloittavan kirjan kuvailemisen avainsanojen tuottamisella ja viihtyjien mielipiteen tai oman lukukokemuksen kuvailulla.

5.4 Lukupiiriläisten valmiudet tuottaa yhteisöllistä sisällönkuvailua

Selvitin tässä tutkielmassa lukupiiriläisten suhtautumista asiakkaiden kaunokirjallisuuden sisällönkuvailun mahdollisuuteen. Esimerkkinä käytin HelMet-verkkokirjastoa, jossa asiakkaan on mahdollista antaa kirjoille arviointitähtiä, kirjoittaa kirja-arvioiteja sekä lisätä kirjoista kommentteja ja avainsanoja.

Kolmestatoista lukupiiriläisestä noin puolet oli tietoisia verkkokirjaston uusista ominaisuuksista. Lukupiiriläiset suhtautuvat asiakkaiden sisällöntuottamisen mahdollisuuksiin myönteisesti, ja uudet ominaisuudet soveltuvat heidän mielestään verkkokirjastoon ja aktiivisesti verkkokirjastoa käyttäville asiakkaille. Lukupiiriläisistä oli tunnistettavissa kolme ryhmää ominaisuuksien herättämän kiinnostuksen suhteen. (1) Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat lukupiiriläiset eivät olleet kiinnostuneita uusista ominaisuuksista. (2) Toiseen ryhmään kuuluvat lukupiiriläiset olivat varauksella kiinnostuneita tuottamaan sisältöä verkkokirjastoon. (3) Kolmanteen ryhmään kuuluvat lukupiiriläiset toivoivat muiden käyttäjien lisäävän kuvailuja. Näiden ryhmien välillä ei ole selkeää yhteyttä eri lukijatyyppeihin tai lukupiiriläisten internetin käytön määrään.

Yhteisöllisen kuvailun mahdollistavien palveluiden käyttäjien kuvailuun vaikuttavat käyttäjän omaan tavoitteeseen perustuvat yksilölliset syyt ja toisten auttamiseen liittyvät sosiaaliset syyt (Ames & Naaman 2007; Nov & Ye 2010). Merkittävimmät syyt siihen, miksi lukupiiriläiset suhtau-

tuvat varauksellisesti kuvailujen lisäämiseen, ovat ajankäyttö ja arkuus. Arviointien ja kommenttien kirjoittaminen vaatii panostusta, eivätkä lukupiiriläiset halua viettää enempää aikaa tietokoneella. Vaikka lukupiiriläiset ovat tottuneita keskustelemaan kirjoista ryhmässä, he kokevat kirjallisten mielipiteiden olevan painavampia ja arastelevat omien mielipiteidensä julkista ilmaisemista. Myös akateemisen kirjaston testitilanteessa avainsanoja tuottaneet henkilöt olivat huolissaan antamiensa avainsanojen relevanssista (Anfinnsen ym. 2011). Useamman käyttäjän kuvailu korjaa kuitenkin mahdollisesti virheellisesti tulkinnasta aiheutunutta väärää kuvailua (Rolla 2009).

Lukupiiriläiset ovat kiinnostuneempia HelMet-verkkokirjaston arviointi- ja kommentointimahdollisuuksista kuin avainsanojen lisäämisestä. Aiemmissä kaunokirjallisuuden valintaan verkkokirjastoissa liittyvissä tutkimuksissa on todettu, että lukijat hyötyisivät kirjan sisällön monipuolisemmasta esittämisestä (Oksanen & Vakkari 2012; Pöntinen & Vakkari 2013), ja verkkopalvelun tiivistelmä on koettu tärkeäksi kirjan valintaperusteeksi (Pöntinen 2013). Pöntisen ja Vakkarin (2013) tutkimukseen osallistuneet henkilöt käyttivät eniten aikaa kirjan kuvailutietojen ja asiasanojen tarkasteluun. Tällä ei kuitenkaan ollut vaikutusta kirjan valintaan. Tietojen sijoittelu palveluissa saattoi vaikuttaa tarkasteluun käytettyyn aikaan. (Ma.) Lukupiiriläisistä noin puolet ei ollut huomannut uusia ominaisuuksia, vaikka he käyttivät verkkokirjastoa kirjojen varaamiseen, tilaamiseen tai paikantamiseen vierailen verkkosivulla, jolla nämä ominaisuudet ovat. Tämä tukee Pöntisen (2013, 62–64) havaintoa siitä, että verkkokirjaston uusien ominaisuuksien sijoittelulla on merkitystä asiakkaalle kirjan valintatilanteessa.

Avainsanojen lisäämisen perusteet vaihtelevat sosiaalisten palveluiden välillä (Strohmaier ym. 2012). Yleisen kirjaston verkkopalvelussa asiakkaat kuvailevat yhteistä aineistoa. Toisaalta HelMet-verkkokirjastossa kuvailujen tiedot tallentuvat asiakkaan omiin tietoihin, jolloin käyttäjän on mahdollista pitää siellä esimerkiksi lukupäiväkirjaa ja liittää sen kirjoihin arviointitähtiä. Lukupiiriläiset eivät ole kiinnostuneita tästä mahdollisuudesta. Lukupiiriläiset eivät pidä keskusteluominaisuutta tai profiilien luomisen mahdollisuutta tarpeellisina verkkokirjastossa. Toisaalta käyttäjien välinen suora vuorovaikutus ei vaikuta olevan sosiaalisen median käyttäjistäkään tarpeen, vaan pelkän oletetun yleisön läsnäolon pitäisi vaikuttaa käyttäjien avainsanojen lisäämisen määrään (Nov & Ye 2010).

Uudet verkkokirjastot tukevat ennalta tunnetun teoksen hakemisen lisäksi selaamista, tiedostettua tarkkailemista ja tiedostamattomampia tiedontarpeen tilanteita kuten sattumalta löytämistä (Jiang 2013). Tutkimukseen osallistuneet lukupiiriläiset käyttävät verkkokirjastoa ennalta tunnetun teoksen hakuun. Avainsanapilvi tai -lista voisi rohkaista asiakkaita myös selaamaan (Anfinnsen 2011). Suurinta osaa lukupiiriläisistä asiakkaiden kuvailujen mahdollisuudet eivät kuitenkaan kiinnostaneet edes hakemisen keinona, vaan he kertoivat löytävänsä riittävästi luettavaa ilman verkkokirjastoakin.

5.5 Tutkimuksen rajaukset ja rajoitukset

Tutkimuksen tuloksia tarkasteltaessa tulee kiinnittää huomiota seuraaviin asioihin. Tutkimukseen osallistui pienehkö joukko lukupiiriläisiä, joten määrällisiin analyyseihin tulee siksi suhtautua varauksella. Kvalitatiivisen tutkimuksen tavoitteena ei kuitenkaan ole tilastollinen yleistettävyys, ja sen tulokset ovat vain rajatuin ehdoin yleistettävissä. Ne voivat kuitenkin olla siirrettävissä samantapaisiin tilanteisiin, ja tapausten ainutlaatuisuus voi kertoa ilmiön olemuksesta. Kvalitatiivisessa tutkimusotteessa aineisto edustaa teoreettisen merkityksen kautta tutkimuskohdetta ilmiönä. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 87–88.) Olisin kuitenkin voinut nostaa tutkimuksen validiutta haastattelemalla useampaa lukupiiriläistä. Haastatteluajankohdaksi olisi mahdollisesti kannattanut valita jokin muu vuodenaika kuin kevät ja alkukesä, sillä kevät vaikutti olevan lukupiiriläisille varsin kiireistä aikaa ja heitä oli haastava tavoittaa. Haastattelun sijaan olisin voinut toteuttaa tutkimuksen esimerkiksi verkkokyselynä, jolloin siihen olisi saattanut vastata verkkokirjaston uusien ominaisuuksien käyttöön innokkaammin suhtautuvia informanteja.

Olisin voinut lähettää teemahaastattelurungon ja kuvailutehtävän lukupiiriläisille ennalta. Joillekin haastateltavista lukumieltymysten erittelemisen haastattelutilanteessa saattoi olla haastavaa. Toisaalta kerroin noin puolelle tutkimukseen osallistuneista teema-alueet ennalta lukupiirivierailujen yhteydessä, ja muutoin teemahaastattelun alueet vaikuttavat haastateltavista helpoilta. Haastattelu menetelmänä edellyttää huolellisuutta nauhoittamisessa, haastattelujen litteroinnissa ja raportoinnissa. Virheettömyys pitää sisällään myös haastateltavien ilmaisujen täsmällisen esittämisen. Raportoinnissa käytin haastateltavien omia kommentteja ja vastauksia haastattelutilanteissa muuttamatta niiden merkitystä. (Vrt. Hirsjärvi & Hurme 2011, 189; Rubin & Rubin 2005, 71.)

Haastattelun luotettavuutta aineistonkeruumenetelmänä vahvistaa, kun valitsee tutkittavista asioista perillä olevia haastateltavia, joiden yhdistetyt näkemykset edustavat puolueetonta näkökulmaa, ja jotka voivat auttaa testaamaan laajenevaa teoriaa. Tahattoman vinoutuman välttämiseksi tulisi valita haastateltavia, joilla on erilaisia mielipiteitä, jopa kilpailevia näkemyksiä aiheista. (Rubin & Rubin 2005, 64.) Lukupiiriläisten valinta tutkimuksen kohderyhmäksi ei välttämättä tuottanut kaikkein hedelmällisintä tietoa yleisten kirjastojen asiakkaiden kiinnostuksesta verkkokirjaston uusia ominaisuuksia kohtaan. Olisin voinut valita tutkimukseen jonkin toisen, sosiaalisen median palveluja käyttävän ja yhteisöllistä kuvailua tuottavan ryhmän. Toisaalta verkkokeskusteluihin tai sosiaalisen median palveluihin osallistuu joka neljäs 60–74-vuotias (Suomen virallinen tilasto 2013), ja osa lukupiiriläisistäkin käytti rajoitetusti sosiaalisen median palveluja. Lisäksi lukupiiriläiset ovat muuten sosiaalisia, ja he ovat tottuneet keskustelemaan lukemistaan kirjoista yhdessä. Haastatellut lukivat säännöllisesti muutamia poikkeuksia ja kesätaukoa lukuun ottamatta vähintään yhden lukupiirin kir-

jan kuukausittain. Useat haastateltavista lukivat runsaasti muutenkin. Lukupiiriläisille kertyy siten muutamassa vuodessa laaja valikoima luettuja kirjoja, joiden sisällönkuvailuun he voisivat osallistua verkkokirjastossa. Aiemman tutkimuksen (Ahola 2013; Mikkonen 2011) perusteella osasin olettaa, että lukupiiriläiset ovat omaksuneet erityisen yhteisöllisen lukutavan. Tämä oletus vahvistui haastattelutilanteissa.

Kuvailutehtävän toteutus saattoi vaikuttaa haastateltavien tapaan kuvailla kirjoja. Lukupiiriläisille oli luontevampaa keskustella kirjoista sekä eritellä niiden sisältöä ja piirteitä vapaamuotoisilla kuvauksilla kuin avainsanoilla. Olisin voinut toteuttaa kuvailutehtävän myös pyytämällä tutkimukseen osallistuneita kirjoittamaan avainsanat ja kuvailut paperille. Toisaalta vapaamuotoinen kuvailutilanne tarjosi lukupiiriläisille mahdollisuuden kuvailla kirjoja heille luontevalla tavalla. Yli puolet lukupiiriläisistä tuotti myös näin ohjeistettuna avainsanoja.

Kuvailutehtävässä tavoittelin autenttisuutta, ja toivoin sen sisältävän lukupiireissä luettuja kirjoja. Muutamaa erityylistä ja kaikkien lukupiiriläisten lukemaa kirjaa oli Helsingin yleisten kirjastojen lukupiirien luettujen kirjojen perusteella mahdotonta valita. Vaikka kuvailutehtävän kirjalista koostui pääosin lukupiireissä luetuista kirjoista, olisin voinut toimia kirjojen valinnassa myös toisin. Kirjalistan sijaan olisin voinut valita kuvailtavaksi muutaman suomalaisten paljon lukemista kirjoista. Toisena vaihtoehtona olisi ollut pyytää lukupiiriläisiä lukemaan ennalta tietyt kirjat. Tutkimuksen aikataulu asetti kuitenkin rajoitteita tällaisen toimintatavan suhteen. Olisin myös voinut pyytää lukupiiriläisiä kuvailemaan heidän itse valitsemiaan kirjoja. Esimerkiksi lempikirjojen kuvailuilla olisi voitu saada erilaista tietoa lukupiiriläisten lukumielityksestä. Tällöin HelMet-verkkokirjastosta ei välttämättä olisi kuitenkaan löytynyt verrattavia asiasanoja näille kuvailuille. Tarvitsin kontrollia kirjojen valinnassa sen vuoksi, että pystyin varmistamaan kuvailtavien kirjojen asiasanojen riittävyyden verrokkina olleen HelMet-verkkokirjaston kirjojen tietueissa.

Tutkimuksen luotettavuutta edistetään läpinäkyvyydellä. Laadullisessa tutkimusotteessa läpinäkyvyys saavutetaan raportoimalla aineiston keruun prosessi ja aineiston analysointi selkeästi. Läpinäkyvän raportoinnin kautta tutkimuksen arvioijan on mahdollista arvioida työnsuunnittelun perinpohjaisuutta, tunnollisuutta, tarkkuutta ja tutkijan ennakkoasennetta. Pysin kuvaamaan tutkielmassa mahdollisimman selkeästi aineistojen hankinnan ja analyysitavat. (vrt. Hirsjärvi & Hurme 2011, 189; Rubin & Rubin 2005, 76.) Tutkimuksen eri vaiheissa tulee huomioida myös eettiset kysymykset. Pysin olemaan vaikuttamatta haastateltaviin omilla henkilökohtaisilla mielipiteilläni ja kokemuksillani. Tutkimukseen osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen. Kerroin lukupiiriläisille, että haastattelujen tietoja tullaan käsittelemään luottamuksellisesti ja siten, etteivät henkilöt ole tunnistettavissa raportointivaiheessa. (Ks. Hirsjärvi & Hurme 2011, 20.)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksessa tunnistettiin lukupiiriläisten kirjaan kohdistuneiden odotusten, kaunokirjallisuuden lukemisen merkityksen ja mieleisten luettujen kirjallisuudenlajien perusteella kolme lukijatyyppeä, viihtyjät, esteetikot ja tiedollisesti suuntautuneet lukijat. Lukijatyyppeiden tunnistamisella on merkitystä kaunokirjallisuuden hankintakäyttötymistä ennustettaessa. Hankintakäyttötymisen toimintamalleja voidaan pyrkiä hyödyntämään myös verkkokirjaston toimintoja suunniteltaessa. Tätä lukijatyypittelyä on toistaiseksi testattu laadullisesti pienemmällä aineistolla, ja sitä olisi jatkossa tarpeen koetella laajemmalla aineistolla.

Lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden hakemisesta kirjastotilassa tunnistettiin kolme tilannetta: lukupiiriläinen menee kirjastoon hakemaan ennalta tuntemaansa teosta, lainaamaan jotain mieleistä luetavaa tai noutamaan varaamaansa kirjaa. Lukupiiriläiset käyttävät verkkokirjastoa ennalta tunnetun teoksen hakemiseen. Asiakkaiden on mahdollista tehdä verkkokirjastossa valintapäätös ennen kirjastoon saapumistaan joko varaamalla, tarkistamalla tai paikantamalla kirjoja. Kaunokirjallisuuden hakukäytäntöihin liittyvissä tutkimuksissa tulisi jatkossa ottaa huomioon verkkokirjaston käyttö.

Lukupiiriläiset kuvailevat kaunokirjallisuutta vapaamuotoisissa kuvauksissa käsitetasolla asiantuntijoiden sisällönkuvailuun verrattuna melko laadukkaasti. Lukupiiriläisten tuottamat avainsanat vastaavat fiktiivisen aineiston sisällönkuvailuun tarkoitettua asiasanaston Kaunokin ryhmiä.

Tämän tutkimuksen tulokset tukevat aiempaa tutkimustietoa siitä, että pienempikin käyttäjäryhmä voi tuottaa laadukasta, kirjaston asiantuntijoiden kuvailua täydentävää kuvailua. Lukupiiriläiset osoittavat kuitenkin hyvin rajoitetusti kiinnostusta verkkokirjaston uusia ominaisuuksia ja niiden käyttöä kohtaan. Jatkossa tarvittaisiinkin enemmän tietoa siitä, millä edellytyksillä yleisten kirjastojen eri asiakasryhmät olisivat valmiita tuottamaan sisältöä verkkokirjastoihin.

Yleiset kirjastot tarjoavat suuret, organisoidut kokoelmansa asiakkaidensa käyttöön ja kuvailtavaksi verkkokirjastojensa kautta. Tutkimuksessa tuli ilmi tekijöitä, jotka osaltaan vaikuttavat asiakkaiden sisällönkuvailun vähäisyyteen. Mikäli kirjastot haluavat asiakkaiden tuottavan kuvailua, niiden tulisi pohtia keinoja kuvailuun rohkaisemiseen kohentamalla verkkokirjastojen toimintoja.

LÄHTEET

Adkins, D. & Bossaller, J. E. 2007. Fiction access points across computer-mediated book information sources: a comparison of online bookstores, reader advisory databases, and public library catalogs. *Library & Information Science Research* 29 (3), 354–368.

Ahola, S. 2013. Lukupiirien Suomi: yhteisöllistä lukemista 149 suomalaisessa lukupiirissä 2009. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, humanistinen tiedekunta, suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Ames, M. & Naaman, M. 2007. Why we tag: motivations for annotation in mobile and online media. Teoksessa *CHI'07 Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems*. New York: ACM Press, 971–980.

Anfinnsen, S., Ghinea, G. & de Cesare, S. 2011. Web 2.0 and folksonomies in a library context. *International Journal of Information Management* 31 (1), 63–70.

Anttiroiko, A.-V. & Savolainen, R. 2011. Towards Library 2.0: the adoption of Web 2.0 technologies in public libraries. *Libri* 61 (2) 87–99.

Beckson, K. & Ganz, A. 1990. *Literary terms: a dictionary*. London: Andre Deutsch.

Beghtol, C. 1994. *The classification of fiction: the development of a system based on theoretical principles*. Metuchen: Scarecrow Press.

Casey, M. E. & Savastinuk, L. C. 2007. *Library 2.0. A guide to participatory library service*. Medford: Information today.

DeZelar-Tiedman, C. 2011. Exploring user-contributed metadata's potential to enhance access to literary works: social tagging in academic library catalogs. *Library Resources & Technical Services* 55 (4), 221–233.

Dictionary of information and library management. 2006. London: A. & C. Black Publishers. Saatavilla Ebrary-tietokannasta < <http://site.ebrary.com> > Viitattu 26.10.2013.

Eskola, K. & Linko, M. 1986. *Lukijan onni: poliitikkojen, kulttuurieliitin ja kirjastonkäyttäjien kirjallisista mieltymyksistä*. Helsinki: Tammi.

Fiske, J. 1992. *Merkkien kieli: johdatus viestinnän tutkimiseen*. Tampere: Vastapaino.

- Furner, F. 2007. User tagging of library resources: toward a framework for system evaluation. World Library and Information Congress: 73RD IFLA General Conference and Council. Libraries for the future: Progress, Development and Partnerships.
<<http://archive.ifla.org/IV/ifla73/papers/157-Furner-en.pdf>> Viitattu 16.2.2014.
- Gardner, S. A. 2012. Cresting toward the sea change: literature review of cataloging and classification 2009–10. *Library Resources & Technical Services* 56 (2), 64–79.
- Goodall, D. 1989. Browsing in public libraries. LISU Occasional Paper No 1. Loughborough: Library and information statistics unit.
- Hartley, J. 2002. The reading groups book: 2002–2003 edition. Oxford: Oxford University Press.
- HelMet [2013]. HelMet haku. <http://luettelo.helmet.fi/screens/e_help_fin.html> Viitattu 2.12.2013.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2011. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hosiaislouma, Y. 2003. Kirjallisuuden sanakirja. Helsinki: WSOY.
- Hypén, K. & Mäkelä, E. 2011. An ideal model for an information system for fiction and its application: Kirjasampo and Semantic Web. *Library Review* 60 (4), 279–292.
- Iivonen, M. 1986. Kaunokirjallisuuden kirjastoluokituksesta. Toinen, korjattu painos. Tampereen yliopiston kirjastotieteen ja informatiikan laitoksen tutkimuksia 20. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Iivonen, M. 1993. Johdonmukaisuuden laskeminen tiedon tallennuksen ja haun tutkimuksessa. *Kirjastotiede ja informatiikka* 12 (2), 63–76.
- Iivonen, M. 1995. Hakulausekkeiden muotoilun yhdenmukaisuus onlineviitehaussa. Väitöskirja. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan tutkimuksia 443. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Jiang, T. 2013. An exploratory study on social library system users' information seeking modes. *Journal of Documentation* 69 (1) 2013, 6–26.
- Järvelin, K. 1993. Merkkijonot, sanat, termit ja käsitteet informaation haussa. *Kirjastotiede ja informatiikka* 12 (4), 119–128.

Kaunokki: fiktiivisen aineiston asiasanasto. 2000. Saarti, J. (toim.) Helsinki: BTJ Kirjastopalvelut Oy.

Kirjastot.fi. [2013] Suomen yleisten kirjastojen tilastot. Perustilastot. <<http://tilastot.kirjastot.fi/fi-FI/perustilastot.aspx>>. Viitattu 25.10.2013.

Kraaykamp, G. & Dijkstra, K. 1999. Preferences in leisure time book reading: a study on the social differentiation in book reading for Netherlands. *Poetics* 26 (4), 203–234.

Koistinen, J. 2007. Kotimaisen kaunokirjallisuuden juhluvuodet. Teoksessa Hypén, T.-L. (toim.) Kirjan matka tekijöiltä lukijoille: puheenvuoroja kotimaisen kaunokirjallisuuden luomisen ja lukemisen ehdoista 2000-luvulla. Tampere: Tampere University Press, 45–64.

Lancaster, F. W. 2003. Indexing and abstracting in theory and practice. Kolmas painos. Champaign: University of Illinois.

Lu, C., Park, J.-r. & Hu, X. 2010. User tags versus expert-assigned subject terms: a comparison of LibraryThing tags and Library of Congress subject headings. *Journal of Information Science* 36 (6), 763–779.

Lukin, P. 1994. Mistä niitä hyviä kirjoja löytyy? Tapaustutkimus kaunokirjallisuuden lainaajien relevanssikäsityksestä ja relevanssin tunnistuskeinoista kirjastoympäristössä. Tampereen yliopisto. Kirjastotiede ja informatiikka. Pro gradu -tutkielma.

Mikkonen, A. 2011. Lukupiirin lumous: lukemisen sosiaalinen ulottuvuus lukupiireissä. Tampereen yliopisto. Informaatitieteiden yksikkö. Pro gradu -tutkielma.

Mikkonen, A. & Vakkari, P. 2012. Readers' search strategies for accessing books in public libraries. Teoksessa *IIIIX '12: Proceedings of the 4th Information Interaction in Context Symposium*. New York: ACM Press, 214–223.

Nov, O. & Ye, C. 2010. Why do people tag? Motivations for photo tagging. *Communications of the ACM* 53 (7), 128–131.

OCLC. WorldCat. <<http://www.worldcat.org/default.jsp>> Viitattu 15.3.2013.

Ojala, M., Saarti, J. & Varjo, S. 2012. Kirjasto ilman järjestelmää: kirjaston palveluiden integroiminen verkkoon ja tuottaminen internetin sovelluksilla. Teoksessa Saarti, J. & Tuomi, P. (toim.) Kirjastojärjestelmät vai kirjastot ilman järjestelmää. Helsinki: BTJ Finland Oy, 100–113.

- Oksanen, S. & Vakkari, P. 2012. In search of a good novel, neither reading activity nor querying matter, but examining search results does. *Teoksessa IIX '12: Proceedings of the 4th Information Interaction in Context Symposium*. New York: ACM Press, 12–20.
- Olson, H. A. 2002. *The power to name: locating the limits of subject representation in libraries*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Ooi, K. & Liew, C. L. 2011. Selecting fiction as part of everyday information seeking. *Journal of Documentation* 67 (5), 748–772.
- Pejtersen, A. M. 1980. Design of a classification scheme for fiction based on an analysis of actual user-librarian communication, and use of the scheme for control of librarians' search strategies. *Teoksessa Theory and application of information research: Proceedings of the Second International Research Forum on Information Science*, 3–6 August 1977. Copenhagen: Royal School of Librarianship, 146–159.
- Pejtersen, A. M. 1989. *The Bookhouse: modelling user's needs and search strategies as a basis for system design*. Risø-M-2794. Roskilde: Risø National Laboratory.
- Pejtersen, A. M. & Austin, J. 1983. Fiction retrieval: experimental design and evaluation of a search system based on users' value criteria (part 1). *Journal of Documentation* 39 (4), 230–246.
- Pejtersen, A. M. & Austin, J. 1984. Fiction retrieval: experimental design and evaluation of a search system based on users' value criteria (part 2). *Journal of Documentation* 40 (1), 25–35.
- Pöntinen, J. 2013. *Katse kaunokirjallisuuteen: kaunokirjallisuuden valinta verkkopalvelun avulla*. Tampereen yliopisto. Informaatitieteiden yksikkö. Pro gradu -tutkielma.
- Pöntinen, J. & Vakkari, P. 2013. Selecting fiction in library catalogs: a gaze tracking study. *Teoksessa Research and Advanced Technology for Digital Libraries International Conference on Theory and Practice of Digital Libraries, TPDL 2013*, Valletta, Malta, September 22-26, 2013. Proceedings. Berlin: Springer Berlin Heidelberg, 72–83.
- Rehberg Sedo, D. 2002. Predictions of life after Oprah: a glimpse at the power of book club readers. *Publishing Research Quarterly* 18 (3), 11–22.
- Rehberg Sedo, D. 2003. Readers in reading groups: an online survey of face-to-face and virtual book clubs. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies* 9 (1), 66–90.

- Rolla, P. J. 2009. User tags versus subject headings: can user-supplied data improve subject access to library collections? *Library Resources & Technical Services* 53 (3), 174–184.
- Ross, C. S. 1999. Finding without seeking: the information encounter in the context of reading for pleasure. *Information Processing and Management* 35 (6), 783–799.
- Ross, C. S. 2000. Making choices: what readers say about choosing books to read for pleasure. *The Acquisitions Librarian* 13 (25), 5–21.
- Rouvari, A. 2012. Asiakaskäyttöliittymät: parempi käytettävyys. Teoksessa Saarti, J. & Tuomi, P. (toim.) *Kirjastojärjestelmät vai kirjastot ilman järjestelmää*. Helsinki: BTJ Finland Oy, 47–60.
- Rubin, H. J. & Rubin, I. S. 2005. *Qualitative interviewing: the art of hearing data*. Toinen painos. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.
- Rutherford, L. L. 2008. Implementing social software in public libraries: an exploration of the issues confronting public library adopters of social software. *Library Hi Tech* 26 (2), 184–200.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. *KvaliMOTV: menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. Viitattu 20.2.2014.
- Saarinen, K. & Vakkari, P. 2013. A sign of a good book: readers' methods of accessing fiction in the public library. *Journal of Documentation* 69 (5), 736–754.
- Saarti, J. 1999. *Kaunokirjallisuuden sisällönkuvailun aspektit: kirjastoammattilaisten ja kirjastonkäyttäjien tekemien romaanien tiivistelmien ja asiasanoitusten yhdenmukaisuus*. Väitöskirja. Oulu, Oulun yliopisto.
- Saarti, J. 2000. Taxonomy of novel abstracts based on empirical findings. *Knowledge Organization* 27 (4), 213–220.
- Saarti, J. 2002. Consistency of subject indexing of novels by public library professionals and patrons. *Journal of Documentation* 58 (1), 49–65.
- Saarti, J. 2009. Kirjaston tietojärjestelmät ja niiden projektointi: kirjaston johtamisen ja palvelutuotannon työkalut. Teoksessa Saarti, J. & Tuomi, P. (toim.) *Kirjastojärjestelmät vai kirjastot ilman järjestelmää*. Helsinki: BTJ Finland Oy, 9–46.

Saarti, J. & Hypén, K. 2010. From thesaurus to ontology: the development of the Kaunokki Finnish fiction thesaurus. *The Indexer* 28 (2), 50–58.

Sanastokeskus TSK. 2010. Sosiaalisen median sanasto.

Saatavilla <http://www.tsk.fi/tiedostot/pdf/Sosiaalisen_median_sanasto> Viitattu 15.3.2013.

Saracevic, T. 1984. Measuring the degree of agreement between searchers. Teoksessa 1984: Challenges to an Information Society: Proceedings of the 47th ASIS Annual Meeting, Philadelphia, Pennsylvania October 21–25, 1984. Volume 21. New York: Knowledge Industry Publications, 227–230.

Šauperl, A. 2012. Pinning down a novel: characteristics of literary works as perceived by readers. *Library Review* (61) 4, 286–303.

Šauperl, A. 2013. Four views of a novel: characteristics of novels as described by publishers, librarians, literary theorists, and readers. *Cataloging & Classification Quarterly* 51 (6), 624–654.

Spiller, D. 1980. The provision of fiction for public libraries. *Journal of Librarianship and Information Science* 12 (4), 238–266.

Spiteri, L. F. 2007. The structure and form of folksonomy tags: the road to the public library catalogue. *Information Technology & Libraries* 26 (3), 13–25.

Spiteri, L. F. & Tarulli, L. 2012. Social discovery systems in public libraries: if we build them, will they come? *Library Trends* 61 (1), 132–147.

Strohmaier, M., Körner, C. & Kern, R. 2012. Understanding why users tag: a survey of tagging motivation literature and results from an empirical study. *Web Semantics: Science, Services and Agents on the World Wide Web* (17), 1–11.

Suomen kustannusyhdistys ry. 2013. Tilastot <<http://www.kustantajat.fi/tilastot/bestsellerit/>> Viitattu 14.4.2013.

Suomen virallinen tilasto. 2009. Ajankäyttötutkimus: kulttuuri- ja liikuntaharrastukset 1981–2009. Liitetaulukko 45. Kirjojen lukemisen useus 2009, miehet ja naiset yhteensä, % . Helsinki: Tilastokeskus. < http://tilastokeskus.fi/til/akay/2009/03/akay_2009_03_2011-05-17_tau_045_fi.html > Viitattu 25.10.2013.

Suomen virallinen tilasto. 2013. Väestön tieto- ja viestintätekniiikan käyttö: vanhojen ikäryhmien tieto- ja viestintätekniiikan käyttö. Helsinki: Tilastokeskus.

<http://tilastokeskus.fi/til/sutivi/2013/sutivi_2013_2013-11-07_kat_002_fi.html> Viitattu 9.12.2013.

Suominen, V., Saarti, J. & Tuomi, P. 2009. Bibliografinen valvonta: johdatus luetteloinnin ja sisälönkuvailun menetelmiin. Helsinki: Hakapaino Oy.

Tanskanen, L. 2009. Luetaan ystävien kanssa. <<http://www.nettiet.fi/teemat/kulttuuri/art1004-Luetaan-ystavien-kanssa.html>> Viitattu 14.11.2013.

Trainor, C. 2009. Open source, crowd source: harnessing the power of the people behind our libraries. Program: Electronic Library and Information Systems 43 (3), 288–298.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 1.–2. painos. Helsinki: Tammi.

Weaver, M. 2007. Contextual metadata: faceted schemas in virtual library communities. Library Hi Tech 25 (4), 579–594.

Yu, L. & O'Brien, A. 1996. Domain of Adult Fiction Librarianship. Teoksessa Advances in Librarianship. Volume 20. San Diego: Academic Press, 151–189.

LIITTEET

LIITE 1. Teemahaastattelun teema-alueet ja keskustelun eteneminen haastattelutilanteissa

Taustoitus ja demografiset tekijät

Taustoituksessa kerroin lyhyesti itsestäni, tutkielmani tavoitteista sekä aiheesta yleisen kirjaston lukupiiriläisten kaunokirjallisuuden lukemiseen ja sisällönkuvailuun liittyen. Kiitin haastateltavaa osallistumisesta ja kerroin, että olin kiinnostunut juuri hänen näkemyksistään ja kokemuksistaan. Kerroin, että tietoja tullaan käsittelemään luottamuksellisesti. Lisäksi esittelin lyhyesti tulevan keskustelun kulun. Taustoituksen yhteydessä selvitin haastateltavan iän, koulutustason ja ammatin.

I teema-alue: Lukemisharrastus

Tämän teema-alueen aloitin lähes kaikkien haastateltavien kohdalla lukupiiriin kuulumisella ja lukupiirissä käymisen syillä. Joidenkin haastateltavien kanssa keskustelu alkoi kuitenkin luontevammin lukemisesta lapsuudessa ja nuoruudessa. Lukemisen merkityksestä keskusteltaessa kaikki haastateltavat mainitsivat lukemisen olleen osa perheen arkea jo pienestä pitäen. Lukupiiriä käsiteltiin lukuvinkkien antajana. Lisäksi pohdittiin, mistä muualta kaunokirjallisuuden lukuvinkkejä saadaan, käsiteltiin lukemisen aktiivisuutta ja määrää, puhuttiin kirjojen hankkimisesta sekä oman lukemisen seuraamisesta.

Kirjaston käyttö -teema-alueen olin suunnitellut käsiteltäväksi Lukemisharrastuksen jälkeen. Viidessä haastattelussa pitäydyttiin tässä järjestyksessä (L1, L4, L5, L7, L13). Lukemisen merkityksen yhteydessä useat haastateltavat kuitenkin mainitsivat jo kirjoja, joista he olivat pitäneet ja arvioivat muutenkin omaa lukemistaan. Siksi Kaunokirjallisuuden lukemisen orientaatio -teema-alue käsiteltiin kahdeksassa haastattelussa ensin (L2, L3, L6, L8, L9, L10, L11, L12).

II teema-alue: Kaunokirjallisuuden lukemisen orientaatio

Tässä teema-alueessa syvennettiin keskustelua lukupiiriläisen mieleisestä luettavasta. Pyysin haastateltavaa kuvailemaan kaunokirjoja, joista hän pitää tai joiden lukemisesta hän on erityisesti nauttinut. Alun perin tarkoituksena oli puhua lempikirjasta tai hyvästä kirjasta, mutta haastattelujen ede-

tessä huomasi, että haastateltavien oli helpompaa kertoa useammasta kirjasta. Haastateltavien oli vaikea nimetä suosikkigenrejä, mutta suosikkikirjailijoista, kirjoista ja hyvän kirjan ominaisuuksista syntyi keskustelua.

III teema-alue: Kirjaston käyttö

Keskustelu Kirjaston käyttö -teema-alueesta sidottiin useissa keskusteluissa kirjaston lukupiiriin. Tiedustelin haastateltavalta, millainen kirjastonkäyttäjä hän muuten on lukupiiriin kuulumisen lisäksi. Pyrin hyödyntämään teema-alueessa myös narratiivista otetta pyytämällä haastateltavaa kuvailemaan tyypillistä kirjastokäyntiään. Tämä osoittautui mielekkääksi tavaksi keskustella kirjaston käytöstä, sillä lähes kaikki haastateltavat kertoivat itsenäisesti siitä, miten he tilaavat tai varaavat kirjoja, miten he valitsevat luettavaa ja mitä muuta he tekevät kirjastossa kuin lainaavat ja palauttavat kirjoja.

IV teema-alue: Verkkokirjaston, internetin ja sosiaalisen median palveluiden käyttö

Verkkokirjaston ja sosiaalisen median palveluiden käyttö –teema-alueen avasin pyytämällä haastateltavaa kertomaan, mitä hän tekee tietokoneella ja mihin tarkoituksiin hän käyttää internetiä. Tässä yhteydessä tiedustelin haastateltavilta yksityiskohtaisemmin sosiaalisen median käytöstä ja blogien lukemisesta. Tämän teema-alueen keskustelun sisällöt myös vaihtelivat eniten, sillä haastateltavilla oli hyvin erilaisia kokemuksia internetin käytöstä. HelMet-verkkokirjaston käytöstä puhuttiin usein jo kirjaston käytön yhteydessä, joten joidenkin haastateltavien kanssa tässä vaiheessa lähinnä varmistettiin verkkokirjaston käyttötapoja.

Kuvailutehtävä

Kuvailutehtävässä pyysin haastateltavaa miettimään, miten hän hakisi kirjaa verkkokirjastosta, Googlen avulla tai mitkä yksittäiset sanat kuvaisivat kirjaa. Otin ensimmäisiin haastatteluihin ennalta sovitut kirjat mukaan varmuuden vuoksi muistin virkistykseksi. Haastateltavat eivät kuitenkaan katsoneet kirjoja, vaan puhuivat ulkomuistista. Yksi haastateltavista hyödynsi myös lukupiirin kirjoista kirjoittamiaan muistiinpanoja. Haastateltavat kuvailivat kirjoja suullisesti. En pyytänyt heitä kirjoittamaan avainsanoja paperille, vaan kirjasin ne ylös heidän puolestaan. Tämä menettelytapa salli haastateltavien käsitellä kirjojen sisältöä vapaasti heille luontaisella tavalla. Joillekin haastatel-

tavista kirjojen sisällöstä kertominen oli haastavampaa ja he analysoivat enemmän lukukokemustaan. Siksi ohjeistin haastateltavia miettimään avainsanojen tuottamisessa Kaunokin ryhmiä. Tässä tavoitteenani oli ohjata haastateltavia miettimään kirjan sisältöä systemaattisemmin.

Jokaisen kuvailtavan kirjan jälkeen näytin haastateltavalle HelMet-verkkokirjastosta tulostamani asiasanalistan. Joillekin haastateltavista asiasanat olivat tuntemattomampia ja selostin heille lyhyesti niiden idean aiheenmukaisessa tiedonhaussa. Tämän jälkeen keskusteltiin kirjaston sisällönkuvailusta ja haastateltavan omasta sisällönkuvailusta. Lisäksi esittelin HelMet-verkkokirjaston ominaisuuksia joko kannettavalta tietokoneelta tai paperille tulostamani ruudunkaappauskuvan avulla. Tässä yhteydessä kysyin haastateltavien mielipidettä näistä ominaisuuksista sekä halukkuutta kuvailla aineistoa verkkokirjastoon. Lopuksi tiedustelin vielä haastateltavilta, olisiko heillä jotain lisätävää haastattelun aiheisiin liittyen ja kysyin lupaa ottaa tarvittaessa yhteyttä myöhemmin.

LIITE 2. Lukupiiriläisille toimitettu luettelo kuvailtavista kirjoista

Margaret Atwood: Herran tarhurit

Jane Austen: Ylpeys ja ennakkoluulo

Mihail Bulgakov: Saatana saapuu Moskovaan

J. M. Coetzee: Häpeäpaalu

Patricia Cornwell: Valokeilassa

Don DeLillo: Putoava mies

F. M. Dostojevski: Rikos ja rangaistus

F. Scott Fitzgerald: Kultahattu

Siri Hustvedt: Kaikki mitä rakastin

Tove Jansson: Kesäkirja

Marina Lewycka: Traktorien lyhyt historia ukrainaksi

Miika Nousiainen: Vadelmavenepakolainen

Sofi Oksanen: Puhdistus

Riikka Pulkkinen: Raja

Nora Roberts: Jotain uutta

Philip Roth: Ihmisen tahra

Colm Toibin: Brooklyn

Leo Tolstoi: Anna Karenina

LIITE 3. Lukupiiriläisten ja HelMet-verkkokirjaston kuvailutermin yhdenmukaisuudet prosentteina esitys-, ilmaisu- ja käsitetasoilla

	Esitustaso				Ilmaisu- taso				Käsitetaso			
	K	∩	H	%	K	∩	H	%	K	∩	H	%
Anna Karenina / L9	8	0	10	0 %	8	0	10	0 %	7	1	9	11 %
Brooklyn/L7	8	0	11	0 %	6	2	9	22 %	6	2	9	22 %
Kaikki mitä rakastin / L3	9	1	16	8 %	6	4	13	32 %	4	6	11	48 %
Kesäkirja/L3	5	0	7	0 %	4	1	6	17 %	1	4	3	69 %
Kesäkirja/L13	4	1	6	17 %	3	2	5	34 %	1	4	3	69 %
Puhdistus/L1	7	0	18	0 %	7	0	18	0 %	2	5	13	50 %
Puhdistus/L2	2	2	16	31 %	2	2	16	31 %	2	2	16	31 %
Puhdistus/L5	22	0	18	0 %	21	1	17	5 %	18	4	14	20 %
Puhdistus/L8	12	2	16	13 %	11	3	15	19 %	8	6	12	38 %
Puhdistus/L10	5	0	18	0 %	5	0	18	0 %	4	1	17	13 %
Puhdistus/L11	14	0	18	0 %	14	0	18	0 %	12	2	16	13 %
Putoava mies / L8	2	1	24	19 %	1	2	23	37 %	1	2	23	37 %
Raja/L7	3	1	22	15 %	1	3	20	44 %	0	4	19	59 %
Rikos ja rangaistus / L5	9	4	20	24 %	9	4	20	24 %	3	10	14	59 %
Rikos ja rangaistus / L13	9	3	21	19 %	9	3	21	19 %	6	6	18	38 %
Saatana saapuu Moskovaan / L11	9	1	9	10 %	8	2	8	20 %	6	4	6	40 %
Traktorien lyhyt historia ukrainaksi / L1	8	2	18	15 %	8	2	18	15 %	6	4	16	30 %
Traktorien lyhyt historia ukrainaksi / L6	1	1	19	28 %	1	1	19	28 %	1	1	19	28 %
Vadelmavenepakolainen/L5	12	3	21	16 %	11	4	20	22 %	6	9	15	49 %
Vadelmavenepakolainen/L10	2	0	24	0 %	2	0	24	0 %	2	0	24	0 %
Ylpeys ja ennakkoluulo / L3	8	1	21	8 %	8	1	21	8 %	7	2	20	16 %
Keskiarvo	8	1	17	11 %	7	2	16	18 %	5	4	14	35 %

K = lukupiiriläisen tuottamat avainsanat, H = HelMet-verkkokirjaston asiasanat, ∩ = lukupiiriläisten ja HelMet-verkkokirjaston yhteiset kuvailutermit

LIITE 4. HelMet-verkkokirjaston asiansanoituksia parhaiten vastaavat lukupiiriläisten tuottamat avainsanajoukot ja ilman avainsanoja jääneet kuvailut lukijatyypeittäin, tarkemmat tiedot lukupiiriläisten kuvailemien kirjojen mukaan

	Viihtyjät		Esteetikot		Tiedollisesti suuntautuneet	
Avainsanojen määrä n > 9	<i>Kaikki mitä rakastin / L3</i>	10	Puhdistus/L5	22	Puhdistus/L11	14
	Ylpeys ja ennakkol. / L3	9	<i>Vadelmavenepak./L5</i>	15	Saatana saapuu M. / L11	10
			<i>Puhdistus/L8</i>	14		
			<i>Rikos ja rangaistus / L5</i>	13		
			<i>Rikos ja rangaistus / L13</i>	12		
			Traktorien lyhyt hist. / L1	10		
Esitystason yhdenmukaisuus > 11 %	Puhdistus/L2	31 %	<i>Rikos ja rangaistus / L5</i>	24 %		
	Traktorien lyhyt hist. / L6	28 %	Putoava mies / L8	19 %		
			<i>Rikos ja rangaistus / L13</i>	19 %		
			Kesäkirja/L13	17 %		
			<i>Vadelmavenepak./L5</i>	16 %		
			Raja/L7	15 %		
			Traktorien lyhyt hist. / L1	15 %		
			<i>Puhdistus/L8</i>	13 %		
Ilmaisutason yhdenmukaisuus > 18 %	<i>Kaikki mitä rakastin / L3</i>	32 %	Raja/L7	44 %		
	Puhdistus/L2	31 %	Putoava mies / L8	37 %		
	Traktorien lyhyt hist. / L6	28 %	Kesäkirja/L13	34 %		
			<i>Rikos ja rangaistus / L5</i>	24 %		
			Brooklyn/L7	22 %		
			<i>Vadelmavenepak./L5</i>	22 %		
			<i>Puhdistus/L8</i>	19 %		
			<i>Rikos ja rangaistus / L13</i>	19 %		
Käsitetason yhdenmukaisuus > 35 %	Kesäkirja/L3	69 %	Kesäkirja/L13	69 %	Saatana saapuu M. / L11	40 %
	<i>Kaikki mitä rakastin / L3</i>	48 %	Raja/L7	59 %		
			<i>Rikos ja rangaistus / L5</i>	59 %		
			Puhdistus/L1	50 %		
			<i>Vadelmavenepak./L5</i>	49 %		
			<i>Puhdistus/L8</i>	38 %		
			<i>Rikos ja rangaistus / L13</i>	38 %		
			Putoava mies / L8	37 %		
Ei avainsanoja	Brooklyn/L4		Kultahattu/L13		Puhdistus/L12	
	<i>Kaikki mitä rakastin / L4</i>				Raja/L12	
	<i>Kaikki mitä rakastin / L6</i>					
	Kultahattu/L6					
	Puhdistus/L4					
	Rikos ja rangaistus / L9					
	<i>Vadelmavenepak./L2</i>					
Valokeilassa/L10						

Parhaiten HelMet-verkkokirjaston asiansanoja vastaavat lukupiiriläisten tuottamat kuvailut on merkitty kursivilla.

LIITE 5. Lukupiiriläisten tuottamien avainsanojen ja vapaamuotoisten kuvauksien sekä HelMet-verkkokirjaston asiasanojen yhdenmukaisuudet prosentteina käsitetasolla

	K1	∩	H	%	K2	∩	H	%
Anna Karenina / L9	7	1	9	11 %	7	5	5	46 %
Brooklyn/L7	6	2	9	22 %	6	6	5	52 %
Kaikki mitä rakastin / L3	4	6	11	48 %	4	6	11	48 %
Kesäkirja/L3	1	4	3	69 %	1	4	3	69 %
Kesäkirja/L13	1	4	3	69 %	1	5	2	77 %
Puhdistus/L1	2	5	13	50 %	2	8	10	62 %
Puhdistus/L2	2	2	16	31 %	2	6	12	54 %
Puhdistus/L5	18	4	14	20 %	18	5	13	25 %
Puhdistus/L8	8	6	12	38 %	8	9	9	51 %
Puhdistus/L10	4	1	17	13 %	4	4	14	36 %
Puhdistus/L11	12	2	16	13 %	12	5	13	29 %
Putoava mies / L8	1	2	23	37 %	1	11	14	68 %
Raja/L7	0	4	19	59 %	0	10	13	72 %
Rikos ja rangaistus / L5	3	10	14	59 %	3	12	12	65 %
Rikos ja rangaistus / L13	6	6	18	38 %	6	10	14	52 %
Saatana saapuu Moskovaan / L11	6	4	6	40 %	6	5	5	48 %
Traktorien lyhyt historia ukrainaksi / L1	6	4	16	30 %	6	9	11	53 %
Traktorien lyhyt historia ukrainaksi / L6	1	1	19	28 %	1	4	16	50 %
Vadelmavenepakolainen/L5	6	9	15	49 %	6	9	15	49 %
Vadelmavenepakolainen/L10	2	0	24	0 %	2	14	10	73 %
Ylpeys ja ennakkoluulo / L3	7	2	20	16 %	7	3	19	22 %
Keskiarvo	5	4	14	35 %	5	7	11	52 %

K1 = lukupiiriläisen tuottamat avainsanat, K2 = lukupiiriläisen tuottamat avainsanat ja vapaamuotoisista kuvauksista asiasanoja vastaavat ilmaisut, H = HelMet-verkkokirjaston asiasanat, ∩ = lukupiiriläisten ja HelMet-verkkokirjaston yhteiset kuvailutermit

LIITE 6. Kaikkien lukupiiriläisten tuottamien avainsanojen ja vapaamuotoisten kuvauksien sekä HelMet-verkkokirjaston asiasanojen yhdenmukaisuudet prosentteina käsitetasolla

Käsitetaso	K1	∩	H	%	K2	∩	H	%
Anna Karenina / L9	7	1	9	11 %	7	5	5	46 %
Brooklyn/L4					0	6	5	77 %
Brooklyn/L7	6	2	9	22 %	6	6	5	52 %
Kaikki mitä rakastin / L3	4	6	11	48 %	4	6	11	48 %
Kaikki mitä rakastin / L4					0	12	5	85 %
Kaikki mitä rakastin / L6					0	3	14	59 %
Kesäkirja/L3	1	4	3	69 %	1	4	3	69 %
Kesäkirja/L13	1	4	3	69 %	1	5	2	77 %
Kultahattu/L6					0	5	2	86 %
Kultahattu/L13					0	4	3	79 %
Puhdistus/L1	2	5	13	50 %	2	8	10	62 %
Puhdistus/L2	2	2	16	31 %	2	6	12	54 %
Puhdistus/L4					0	5	13	64 %
Puhdistus/L5	18	4	14	20 %	18	5	13	25 %
Puhdistus/L8	8	6	12	38 %	8	9	9	51 %
Puhdistus/L10	4	1	17	13 %	4	4	14	36 %
Puhdistus/L11	12	2	16	13 %	12	5	13	29 %
Puhdistus/L12					0	4	14	61 %
Putoava mies / L8	1	2	23	37 %	1	11	14	68 %
Raja/L7	0	4	19	59 %	0	10	13	72 %
Raja/L12					0	11	12	74 %
Rikos ja rangaistus / L5	3	10	14	59 %	3	12	12	65 %
Rikos ja rangaistus / L9					0	6	18	63 %
Rikos ja rangaistus / L13	6	6	18	38 %	6	10	14	52 %
Saatana saapuu Moskovaan / L11	6	4	6	40 %	6	5	5	48 %
Traktorien lyhyt historia ukrainaksi / L1	6	4	16	30 %	6	9	11	53 %
Traktorien lyhyt historia ukrainaksi / L6	1	1	19	28 %	1	4	16	50 %
Vadelmavenepakolainen/L2					0	6	18	63 %
Vadelmavenepakolainen/L5	6	9	15	49 %	6	9	15	49 %
Vadelmavenepakolainen/L10	2	0	24	0 %	2	14	10	73 %
Valokeilassa/L10					0	7	13	68 %
Ylpeys ja ennakkoluulo / L3	7	2	20	16 %	7	3	19	22 %
Keskiarvo	5	4	14	35 %	3	7	11	59 %

K1 = lukupiiriläisen tuottamat avainsanat, K2 = lukupiiriläisen tuottamat avainsanat ja vapaamuotoisista kuvauksista asiasanoja vastaavat ilmaisut, H = HelMet-verkkokirjaston asiasanat, ∩ = lukupiiriläisten ja HelMet-verkkokirjaston yhteiset kuvailutermit

LIITE 7. HelMet-verkkokirjaston kirjan tiedot, esimerkkinä Sofi Oksasen Puhdistus

✓ Varaa Lisää koriin Lisää tagi Lisää arvostelu Lisää kommentti

Puhdistus / Sofi Oksanen

Pysyvä linkki: <http://haku.helmet.fi/iii/encore/record/CjRb2042845>

☆☆☆☆☆

Kappaleet näytä vain saatavilla olevat

Kirjasto	Luokka	Tila	Ilmoitus
Haukilahti aik	2.4 OKS	ERÄPÄIVÄ 25-03-14	--
Haukilahti aik	2.4 OKS	ERÄPÄIVÄ 31-03-14	--
Kirjasto 10 aik	1.4 SPECIAL POKKARI	ERÄPÄIVÄ 27-03-14	EI VARATA
Kirjasto 10 aik	1.4 SPECIAL POKKARI	ERÄPÄIVÄ 17-03-14	EI VARATA
Kirjasto 10 aik	1.4 SPECIAL POKKARI	ERÄPÄIVÄ 29-11-13 LASKUTETTU	EI VARATA
Kirjasto 10 aik	1.4 SPECIAL POKKARI	ERÄPÄIVÄ 28-03-14	EI VARATA
Kirjasto 10 aik	1.4 SPECIAL POKKARI	ERÄPÄIVÄ 24-03-14	EI VARATA
Kirjasto 10 aik	1.4 SPECIAL POKKARI	HYLLYSSÄ	EI VARATA
Kirjasto 10 aik	1.4 SPECIAL POKKARI	ERÄPÄIVÄ 24-03-14	EI VARATA
Kirjasto Omena aik	2.4 OKS	HYLLYSSÄ	--
Kirjasto Omena aik	2.4 POKKARITORNI	ERÄPÄIVÄ 24-03-14	--
Kirjasto Omena aik	2.4 OKS	ERÄPÄIVÄ 25-03-14	--
Kirjasto Omena aik	2.4 POKKARITORNI	ERÄPÄIVÄ 24-03-14	--
Kirjasto Omena aik	2.4 OKS	ERÄPÄIVÄ 25-03-14	--
Kontula aik	1.4	ERÄPÄIVÄ 13-03-14	--
Laajalahti aik	2.4 OKS	ERÄPÄIVÄ 10-03-14	--
Laajalahti aik	2.4 OKS	HYLLYSSÄ	--
Laakolahti aik	2.4 OKS	ODOTTA A NOUTOA	--
Nöykkiö aik	2.4 OKS	ERÄPÄIVÄ 17-03-14	--
Nöykkiö aik	2.4 OKS	ERÄPÄIVÄ 02-04-14	--

Näytä loput kappaleet

Näytä tilauksessa olevat

Tilaus peruttu (Entresse aik).

Teoksen tiedot

Tekijä	Oksanen, Sofi
Teoksen nimi	Puhdistus / Sofi Oksanen
Julkaisutiedot	[Helsinki] : Silberfeldt, 2012 (Juva : Bookwell)
Painos	31.-34 p.
Kontrollinumero	9789526753416
ISBN	978-952-67534-1-0 (nid.)
Huomautus	Pohjautuu tekijän samannimiseen näytelmään.
Sisältö	Sisältää myös: Reinvere, Jüri. Puhdistus : kaksinäytöksinen ooppera
Palkinto	Kalevi Jäntin palkinto, 2008. - Finlandia-palkinto, 2008. - Runeberg-palkinto, 2009. - Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinto, 2010
Kieli	suomi
Aineistolaji	KIRJA / BOK
Ulkoasu	447 s. ; 18 cm
Asiasana	romaanit libretot oopperat yhteiskunnalliset romaanit naiskirjallisuus syylisyys moraali poikkeusotot seksuaalinen hyväksikäyttö väkivalta naiset naisen asema lähihistoria kommunismi kaunokirjallisuus romaanisovitukset näytelmät Viro
Helsingin luokka	1.4
Espoon luokka	2.4
Muu tekijä	Reinvere, Jüri. Puhdistus : kaksinäytöksinen ooppera

Käyttäjien arvioinnit

[Lisää arvostelu](#)

Käyttäjien tagit

[Lisää tagi](#)

Käyttäjien kommentit

[Lisää kommentti](#)